

Ministerie van Defensie

De
veteranennota

2024-2025

Voorwoord

In heel het Koninkrijk vieren we dit jaar 80 jaar bevrijding. Met de huidige geopolitieke spanningen, staan deze vieringen in een bijzonder daglicht en zijn ze extra van belang. Zeer speciaal was de Airborne herdenking Operatie Market Garden in september 2024. Samen met Z.M. de Koning mocht ik een krans leggen en spraken we met enkele WO II veteranen.

Max Wolff was één van deze veteranen. Als laatste Nederlandse Normandië-veteraan is hij op 14 mei jl. op 99-jarige leeftijd overleden. Wolff was 14 jaar toen de Tweede Wereldoorlog uitbrak. Als Joods vluchteling wist hij zich na D-day aan te sluiten bij de geallieerden. Zo vocht hij voor de bevrijding van ons land. Nederland is met hem een moedige en inspirerende veteraan verloren. Ik hoop ten zeerste dat zijn voorbeeld langdurig zal voortleven.

Op 26 november 2024 ontving de Nederlandse Krijgsmacht, de op één na oudste vredesprijs ter wereld: de Carnegie Wateler Vredesprijs. Ik ben daar bijzonder trots op, want Nederland kreeg deze prijs vanwege de inzet in meer dan 80 vredesmissies wereldwijd. In het juryrapport staat: “met deze prijs willen wij alle Nederlandse militairen danken die dagelijks hun eigen grenzen verleggen om de grenzen van anderen te beschermen; de leden van de Nederlandse Krijgsmacht zetten hun levens in om wereldwijd democratie en vrede te behouden of op te bouwen.”

Ook ben ik trots op het 35-jarig bestaan van het nationaal Veteranen Platform. Om dit te vieren werd in december 2024 een symposium georganiseerd over hoe veteranen kunnen bijdragen aan de weerbaarheid van de samenleving. Daar werd mij nog eens duidelijk hoeveel dit platform bijdraagt in het verwoorden van de stem van de veteraan en hoe actueel de onderwerpen zijn die zij op de agenda zetten.

Verder ben ik onder de indruk van het initiatief van de stichting Onbekende Helden. Deze stichting ondersteunt veteranen zodra zij een overstap willen maken naar een carrière buiten Defensie onder de titel: “Maak je organisatie sterker met een veteraan.” Inmiddels zijn meer dan 500 bedrijven aangesloten. Daarnaast uiten bedrijven hun erkenning en waardering door voordeel of kortingen aan te bieden aan veteranen.

Zo zijn er nog vele bijzondere momenten en initiatieven geweest die aandacht verdienen. Teveel om hier op te noemen. De veteranennota die nu voor u ligt, geeft verantwoording over het overheidsbeleid. Natuurlijk zijn er naast de beschreven initiatieven in deze nota nog veel meer activiteiten geweest. Bovendien worden de meeste georganiseerd door particulieren en lokale overheden. Die wil ik andermaal prijzen voor hun betrokkenheid en aanmoedigen om daarmee vooral door te gaan. Dit ter ere van de veteraan. Ter ere van degene die bereid zijn geweest om het hoogste offer te brengen voor alles wat ons dierbaar is.

De Minister van Defensie

Ruben Brekelmans

Leeswijzer

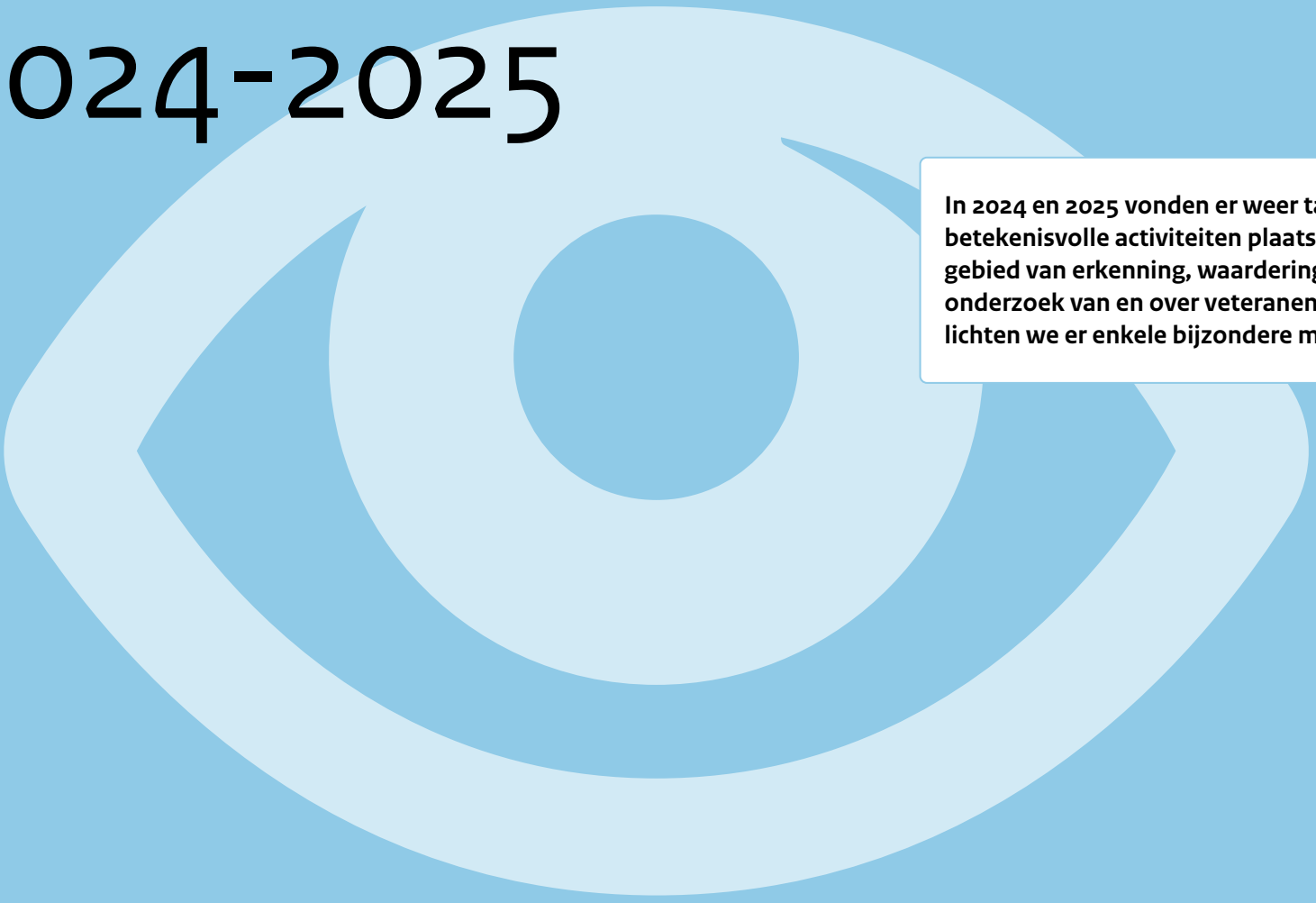
Elk jaar in juni wordt de Veteranennota aan de Tweede Kamer aangeboden. In de Veteranennota wordt teruggeblikt op de uitvoering van het veteranenbeleid in het notajaar daaraan voorafgaand (de financiële verantwoording betreft het voorafgaande kalenderjaar). Ook wordt een vooruitblik gegeven op het komende notajaar. In de week voor de Nederlandse Veteranendag vindt het notaoverleg Veteranen plaats met de Vaste Commissie voor Defensie (VCD). In 2024 vond de Veteranendag plaats op 29 juni in Den Haag. Met dit jaarlijkse evenement worden alle veteranen bedankt voor hun bijzondere inzet en hun bijdrage aan de vrede en veiligheid.

De Veteranennota 2024-2025 start met een terugblik op betekenisvolle momenten in het afgelopen notajaar (hoofdstuk 1). Hoofdstuk 2 geeft de vertrekpunten van het veteranenbeleid weer. Vervolgens zijn ontwikkelingen ten aanzien van inspanningen en effecten beschreven in hoofdstuk 3. Hoofdstuk 4 gaat in op aandachtspunten van de Inspecteur der Veteranen en de Veteranenombudsman. De nota sluit af met een vooruitblik op de uitvoering van het veteranenbeleid voor de komende jaren. De bijlagen bevatten overzichten.

Inhoud

Voorwoord	2	4. Toezicht en advies	40
Leeswijzer	2	Inspecteur der Veteranen	41
1. Jaaroverzicht	4	Veteranenombudsman	42
2024-2025	4	5. Vooruitblik	44
2. Vertrekpunten	10	Leidende principes	45
Wie is in Nederland veteraan en wie		Aandachtsgebieden/ambities	45
de relatie?	11	Bijlagen	48
Doelstellingen van het veteranenbeleid	11	Bijlage 1 Overzicht activiteiten en	
Pijlers van het veteranenbeleid in relatie		inspanningen	
tot de sociale context	12	Bijlage 2 Overzicht onderzoek	67
Erkenning en waardering	12	Overzicht recent afgerond onderzoek	
Ondersteuning en zorg	13	(2024 – 2025)	68
Samenwerkende partijen	13	Bijlage 3 Missies kwalificerend voor	
Financiën	15	veteranenstatus	86
Veteranenpopulatie	16	Bijlage 4 Lijst van afkortingen	94
Ontwikkeling veteranenpopulatie			
naar inzet/missie	18		
Veteranen in dienst en veteranen uit dienst	18		
Veteranenpopulatie naar leeftijd en geslacht	18		
3. Inspanningen en effecten	20		
Ontwikkelingen en effecten op het gebied			
van erkenning en waardering	23		
Ontwikkelingen en effecten op het gebied			
van ondersteuning en zorg	30		

1. Jaaroverzicht 2024-2025

In 2024 en 2025 vonden er weer tal van betekenisvolle activiteiten plaats op het gebied van erkenning, waardering, zorg en onderzoek van en over veteranen. Hieronder lichten we er enkele bijzondere momenten uit.

01-06-2024

Symposium Nederlandse en Bosnische samenwerking: Terugkeerreeizen DBIII

Op 1 juni 2024 vond het symposium 'Nederlandse en Bosnische samenwerking: Terugkeerreeizen Dutchbat III' plaats bij het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi). Tijdens deze bijzondere dag konden Dutchbat III-veteranen, hun relaties, reis(bege)leiders en een delegatie uit Bosnië, waaronder overlevenden en nabestaanden van de genocide, elkaar ontmoeten en spreken middels een interactief programma.

Parallel aan het programma werd er een radio-/podcastuitzending gemaakt van 'De Publieke Tribune' door Coen Verbraak. Hij ging live vanuit het NLVi in Doorn in gesprek met o.a. Dutchbat III-veteranen en hun relaties. Dit heeft een mooi gesprek opgeleverd over hun ervaringen en het belang van de terugkeerreeizen.

21-06-2024

Symposium 10 jaar Veteranenwet

Op 21 juni 2024 organiseerde de Veteranenombudsman op het NLVi in Doorn het symposium 10 jaar Veteranenwet. Tijdens de dag werd stilgestaan bij wat de wet betekent voor de samenleving.

De Veteranenwet is ontworpen met als doel erkenning, waardering en zorg voor veteranen te verankeren in de Nederlandse samenleving. De wet stelt regels vast voor de erkenning, zorg en ondersteuning van veteranen en hun relaties. De bijzondere zorgplicht die de overheid heeft voor veteranen, als zij ten gevolge van de militaire inzet zorg nodig hebben bij revalidatie, re-integratie en bij het verkrijgen van materiële zorg, maatschappelijke ondersteuning of geestelijke gezondheidszorg wordt in de wet omschreven.

01-06-2024

Thuisfrontontmoetingsdag

Tijdens Thuisfrontcontactdag We@Home op 1 juni 2024 in evenementencomplex Hart van Holland in Nijkerk, sprak voormalig Plaatsvervangend Commandant der Strijdkrachten (P-CDS) viceadmiraal Boudewijn Boots zijn dank uit aan alle familieleden voor de steun aan hun uitgezonden partner, ouder, of kind. "Deelnemen aan een missie doe je nooit alleen. Daar heb je ook de mensen thuis voor nodig. Via dit evenement willen we dan ook alle waardering overbrengen voor jullie steun", aldus de P-CDS.

29-06-2024

Nederlandse Veteranendag

Op 29 juni 2024 vond de 20e editie van de Nederlandse Veteranendag plaats. Met dit jaarlijkse evenement worden veteranen bedankt voor hun inzet. Ruim 100.000 mensen waren aanwezig, stonden langs de route van het defilé of bezochten de publieksactiviteiten van de Nederlandse Veteranendag op het Malieveld in Den Haag. Z.M. de Koning sprak bij de ceremoniële start van de dag in de Koninklijke Schouwburg de volgende woorden: "Veteranendag is 'ingeburgerd'. Nederland heeft deze dag omarmd als een jaarlijks nationaal moment waarop wij samen onze veteranen eren. Vandaag tonen we dat expliciet, op feestelijke wijze, voor de twintigste maal. Maar Veteranendag is het wat mij betreft elke dag van het jaar."

Nederlandse Veteranendag is een eerbetoon aan alle veteranen die zich van de Tweede Wereldoorlog tot en met de missies van nu hebben ingezet. Het doel is om maatschappelijke erkenning en waardering voor veteranen te bevorderen. De dag is ingesteld door de regering, georganiseerd door het NLVi en uitgevoerd door het Nationaal Comité Veteranendag, in samenwerking met het ministerie van Defensie.

16-08-2024

Opening tentoonstelling Bronbeek

Minister Brekelmans opende op 16 augustus 2024 de nieuwe vaste tentoonstelling in Museum Bronbeek in Arnhem over Nederlands-Indië. Nederlands-Indië was tussen 1816 en 1949 een kolonie van Nederland. De westelijke helft van Nieuw-Guinea bleef dat nog tot 1962. De verovering en het bestuur, de samenleving, oorlogen, de strijd om onafhankelijkheid en ook de huidige visie op deze gedeelde geschiedenis komen in de tentoonstelling aan de orde.

Naast een museum is Bronbeek ook een tehuis voor veteranen van de krijgsmacht en het voormalige Koninklijk Nederlandsch-Indisch Leger. Bronbeek bevindt zich op een historisch landgoed dat vrij toegankelijk is en waar vele herdenkingen worden georganiseerd.

13-10-2024

Bijeenkomst Libanon-veteranen

Het NLVi organiseerde op zondag 13 oktober een bijeenkomst voor Libanon veteranen en hun thuisfront, vanwege de mogelijke impact die de recente gebeurtenissen in Libanon op veteranen zouden kunnen hebben.

Ruim 200 Libanon-veteranen en hun relaties kwamen op de bijeenkomst af. De Libanon-veteranen en hun thuisfront konden bij het Nederlands Veteraneninstituut terecht voor een gesprek, een kop koffie en een luisterend oor. Daarnaast hadden de aanwezigen de mogelijkheid deel te nemen aan diverse activiteiten. De documentaire 'In dienst van de vrede' werd vertoond, resultaten van Libanon-onderzoeken werden gepresenteerd en er werden verschillende momenten van bezinning georganiseerd.

28-10-2024

150 jaar militaire tehuizen

Minister Brekelmans heeft op 24 oktober op landgoed Bronbeek het eerste exemplaar in ontvangst genomen van het jubileumtijdschrift 'Een thuis ver van huis'. Het magazine, gemaakt door het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), is een speciale uitgave ter gelegenheid van het 150-jarig bestaan van militaire tehuizen. De militaire tehuizen zetten zich al anderhalve eeuw in voor het welzijn van militairen, veteranen en hun thuisfront. Reden voor ECHOS Homes en Hulp voor Helden, de drijvende krachten achter de tehuizen, om dit te vieren.

De militaire tehuizen begonnen in 1874 als initiatief vanuit protestantse kerken om militairen 'een thuis ver van huis' te bieden. In Nederland, maar ook in Nederlands-Indië, Nederlands Nieuw-Guinea, Suriname en op de Antillen werden ontmoetingsplekken opgericht. Tegenwoordig heeft de stichting ECHOS Homes zeven vestigingen in Nederland, een in het Duitse Bergen-Hohne en een mobiele unit, in te zetten bij bijvoorbeeld oefeningen. Nog altijd vormen de tehuizen een plek waar militairen, veteranen en hun thuisfront elkaar kunnen treffen. ECHOS Homes bieden tevens ruimte om te ontspannen buiten de poort.

8-11-2024

Benefiet galadiner Invictus games

Op 8 november 2024 vond in Doorn het allereerste NLVI Benefiet Galadiner plaats, een bijzondere avond vol steun en waardering voor de Nederlandse veteranengemeenschap.

Het evenement bracht gasten, organisaties en bedrijven samen om een tastbare bijdrage te leveren aan de erkenning en waardering voor veteranen. Met o.a. de veiling van unieke kunstwerken, gesigeneerde memorabilia en bijzondere ervaringen werd een totaalbedrag van 135.890 euro opgehaald. Met dit bedrag wordt gezorgd dat veteranen en dienstslachtoffers en hun familie en vrienden optimaal worden ondersteund tijdens de Invictus Games. De Invictus Games is een

internationaal sportevenement voor militairen die door of tijdens de dienst gewond raakten.

Familie en vrienden spelen een belangrijke rol in het behalen van de persoonlijke doelen van de sporter, daarom zorgt het Family & Friends Programma ervoor dat zij de Games samen kunnen beleven en de nodige steun kunnen geven aan de deelnemende veteranen en dienstslachtoffers.

26-11-2024

Carnegie Wateler Vredesprijs voor de krijgsmacht

De krijgsmacht ontving de prestigieuze Carnegie Wateler Vredesprijs, voor alle inzetten in meer dan 80 vredesmissies ter wereld. De Commandant der Strijdkrachten nam de prijs in ontvangst. De jury stelde dat de Nederlandse krijgsmacht een essentiële rol speelt in de bevordering van internationale vrede en veiligheid. En dat de leden van de krijgsmacht hun eigen levens inzetten om wereldwijd democratie en vrede te behouden of op te bouwen. Met deze prijs wil zij alle Nederlandse militairen danken, die dagelijks hun eigen grenzen verleggen om de grenzen van andere te beschermen. De Carnegie Wateler Vredesprijs is de een-na-oudste vredesprijs ter wereld en wordt sinds 1931 uitgereikt in het Vredespaleis in Den Haag.

26-11-2024

Onverscheiden Tine Molendijk

Universitair hoofddocent Tine Molendijk van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA) heeft op 26 november 2024 de KNAW Early Career Award ontvangen. Deze jaarlijkse prijs geldt als erkenning voor bijzonder en vernieuwend onderzoek en belooft wetenschappers voor hun uitzonderlijke prestaties.

Molendijk bestudeert de sociale en psychologische impact van geweld en morele dilemma's binnen de krijgsmacht. Volgens het wetenschapsgenootschap Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) is haar werk vernieuwend en origineel. De kern van het werk van Molendijk is het beter begrijpen hoe oorlog en militaire operaties het leven van mensen raken. Onderdeel hiervan is het reflecteren op de morele, psychologische en sociale implicaties van alle vormen van geweld.

09-12-2024

35 jaar nationaal Veteranen Platform

In Hotel Theater Figi te Zeist vierde het nationaal Veteranenplatform op 9 december het 35-jarig jubileum. De belangenbehartiger voor de Nederlandse veteranen en hun relaties vervult al 35 jaar een belangrijke rol bij de erkenning, waardering en ook zorg voor veteranen.

Het Thema 'De kracht van de veteraan' stond centraal, waarbij de vraag gesteld werd hoe veteranen kunnen bijdragen aan de weerbaarheid van de samenleving. Minister Brekeldmans: "Jullie hebben fysiek en mentaal bewezen om te kunnen gaan met stressvolle omstandigheden. Als militair hebben jullie geleerd om hoofd van bijzaken te onderscheiden, om het doel van de missie nooit uit het oog te verliezen. Gecombineerd met de vaardigheden die je ontwikkelt als militair, maakt dit veteranen bij uitstek geschikt om bij te dragen aan bedrijven, organisaties en een meer weerbare samenleving in het algemeen."

8 tot 16-02-2025

Invictus Games

De zevende editie van de Invictus Games werd gehouden van 8 tot en met 16 februari 2025 in Vancouver, Canada. Twintig (voormalig) militairen, waaronder veteranen, kwamen namens Nederland uit tijdens dit internationale sportevenement. Tijdens de Invictus Games staan de persoonlijke doelen centraal. De deelnemers tonen wat de kracht van sport is en wat het betekent om 'invictus', ofwel onoverwinnelijk, te zijn. De manager van het Nederlandse team bij de Invictus Games, Edwin de Wolf, ontving deze editie het Ereteken voor Verdienste in goud bij de opening van de spelen van staatssecretaris Gijs Tuinman voor zijn jarenlange inzet voor het team.

10-03-2025

Aanbieden onderzoeksrapporten zorgbehoeften en uitzendbarrières vrouwelijke militairen

Op 10 maart nam de minister van Defensie twee onderzoeksrapporten van de NLDA in ontvangst over de zorgbehoeften van vrouwelijke en mannelijke veteranen en uitzendbarrières van vrouwelijke militairen. Het onderzoek 'Zorgbehoeften van Nederlandse veteranen' gaat in op de verschillende ervaringen van vrouwelijke en mannelijke veteranen tijdens en na hun uitzending. Het onderzoek 'Vrouwelijke militairen zonder veteranen-status over uitzendingen en hun loopbaan' richt zich op vrouwelijke militairen die nog niet zijn uitgezonden. Veel van hen willen dat wel, maar ervaren belemmeringen.

Beide onderzoeken zijn van groot belang voor de ontwikkeling van toekomstig (veteranen)beleid. Met deze kennis kan Defensie een vollediger beeld krijgen van de wensen en zorgbehoeften van vrouwelijke veteranen rondom uitzendingen en hier beter op inspelen. Het identificeren van de zorgbehoeften van (vrouwelijke) militairen en veteranen is belangrijk in een organisatie die een forse groei beoogt, meer vrouwelijke militairen wil werven en behouden en een inclusieve werkgever wil zijn.

28-03-2025

Lancering Boegbeelden magazine NLVi

Op 28 maart 2025 lanceerde het Nederlands Veteranen-instituut (NLVi) in Doorn het project 'Boegbeelden'. Twintig veteranen delen hun persoonlijke verhalen, vastgelegd in een magazine en een zesdelige podcast-serie.

Veel veteranen blijven zich ook na hun diensttijd actief inzetten voor de samenleving. Door hun verhalen te delen, vergroot het inzicht in de militaire geschiedenis en worden persoonlijke ervaringen onder de aandacht gebracht. In 'Boegbeelden' vertellen zij hoe hun militaire achtergrond hen heeft gevormd en hoe ze hun kennis en vaardigheden op nieuwe manieren inzetten. 'Boegbeelden' laat zien hoe veelzijdig en waardevol de veteranengemeenschap is.

2. Vertrekpunten

Veteranen zijn namens Nederland ingezet onder oorlogsomstandigheden of hebben deelgenomen aan missies ter handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Hiervoor verdienen zij erkenning en waardering. Het huidige veteranenbeleid is erop gericht om veteranen en hun relaties erkenning te geven, waardering te geven en om hen passende ondersteuning, hulpverlening en zorg te bieden als daar behoefte aan is en er sprake is van inzetgerelateerde problemen. De bijzondere zorgplicht zoals verwoord in de Veteranenwet is ook van toepassing op militaire oorlogs- en dienstsachtoffers voor zover die niet als veteraan kunnen worden aangemerkt.¹

¹ Vastgelegd in artikel 18 van het Veteranenbesluit. In algemene zin en in deze nota spreken we over militaire oorlogs- en dienstsachtoffers (MOD's). Een deel van hen heeft de veteranenstatus.

Wie is in Nederland veteraan en wie de relatie?

In de Veteranenwet is beschreven wie in Nederland veteraan is en wie tot de relaties van de veteraan wordt gerekend. Een veteraan is een militair, gewezen militair, of een gewezen dienstplichtige van de Nederlandse Krijgsmacht, dan wel van het Koninklijk Nederlandsch Indisch Leger, alsmede degene die behoorde tot het vaarplichtig koopvaardijpersoneel, die het Koninkrijk der Nederlanden heeft gediend onder oorlogsomstandigheden dan wel heeft deelgenomen aan een missie ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde voor zover deze missie bij regeling van onze Minister is aangewezen.

Een relatie is de echtgenoot, geregistreerde partner of andere levensgezel en bloed- en aanverwanten in de eerste of tweede graad van de veteraan. In de nota van toelichting op het Veteranenbesluit staat dat de ex-partner van de veteraan ook als relatie wordt beschouwd.

Doelstellingen van het veteranenbeleid

De Veteranenwet en het Veteranenbesluit vormen de grondslag voor het veteranenbeleid en omschrijven de erkenning, waardering, zorg en de bijzondere zorgplicht voor veteranen en hun relaties. Deze erkenning, waardering, zorg en de bijzondere zorgplicht sluiten aan

bij de inzet die door veteranen is verricht, vaak onder bijzondere omstandigheden. Veteranen kunnen in dienst zijn bij Defensie (veteranen in werkelijke dienst), of niet meer bij Defensie werkzaam zijn (veteranen uit dienst)².

De doelstellingen van het veteranenbeleid vloeien voort uit de Veteranenwet. Het veteranenbeleid richt zich op (zie figuur 1):

- het bevorderen van de erkenning door de Nederlandse samenleving van de verdiensten van veteranen en van de mogelijke gevolgen van de inzet als militair op de gezondheid;
- het bevorderen van de waardering die veteranen op grond van hun verdiensten toekomt;
- het waarborgen van de bijzondere zorg die veteranen en hun relaties in verband met de inzet als militair nodig hebben.³

Het bevorderen van de erkenning van de verdiensten van veteranen en het bevorderen van de erkenning van de mogelijke gevolgen van de inzet als militair op de gezondheid.

Het bevorderen van de waardering die veteranen op grond van hun verdiensten toekomt.

Het waarborgen van de bijzondere zorg die veteranen en hun relaties in verband met de inzet als militair nodig hebben.

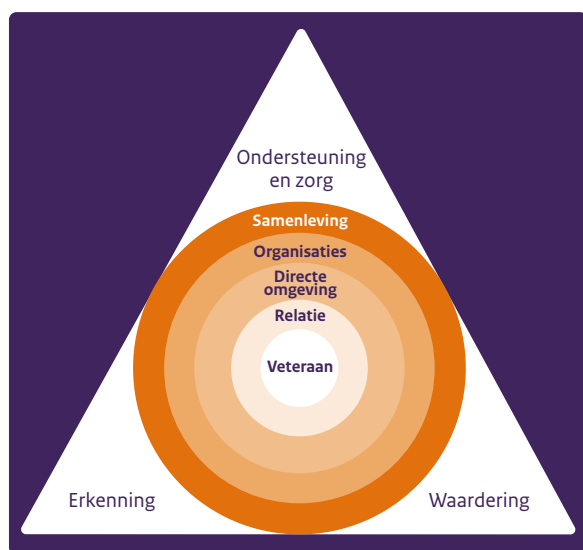
Figuur 1: De doelstellingen van het veteranenbeleid.

² In andere documenten worden veteranen die niet meer bij Defensie werken vaak aangeduid als post-actieve veteranen. In deze Veteranennota worden zij 'veteranen uit dienst' genoemd.

³ De bijzondere zorgplicht is ook van toepassing op militaire oorlogs- en dienstsachtoffers.

Pijlers van het veteranenbeleid in relatie tot de sociale context

Erkenning, waardering, ondersteuning en zorg vormen de pijlers van de Veteranenwet en het veteranenbeleid. De bijzondere zorgplicht kan hierbij worden beschouwd als een verdere invulling van de pijler 'ondersteuning en zorg'. Veteranen staan daarbij centraal. Zij worden omringd door een sociale omgeving, die wordt onder-

Figuur 2: Model veteranenbeleid.

verdeeld in verschillende niveaus. De kring het dichtst om de veteranen wordt gevormd door de relaties. De volgende kring bestaat uit de directe omgeving van naasten, collega's, leidinggevendenden. Ook mensen met wie de veteraan wellicht nog geen contact heeft, maar die vergelijkbare ervaringen hebben worden hiertoe gerekend. Daaromheen onderscheiden we de sociale omgeving met organisaties zoals het ministerie van Defensie, zorg- en hulpverleningsinstanties, maar ook organisaties op lokaal niveau, zoals gemeenten, verenigingen en stichtingen. In de kring daar omheen vinden we de samenleving, politiek en media.

De interactie tussen veteranen en hun sociale omgeving is essentieel. In die interactie vertellen veteranen hun verhalen, vindt uitwisseling van kennis en begrip plaats, kan oprechte erkenning en waardering worden geuit en ondersteuning worden geboden. Interactie is ook van belang voor de relaties van veteranen, waarbij het erkennen en waarderen van de eigen en elkaars ervaringen, begrip en steun voor elkaar en het signaleren van mogelijke klachten zeer belangrijk is. Het veteranenbeleid richt zich op het bevorderen en faciliteren van die interactie op de verschillende niveaus. Dit is weergegeven in figuur 2.

Erkenning en waardering

Hoewel erkenning en waardering vaak in één adem worden genoemd, hebben de begrippen verschillende betekenissen. Erkenning betekent recht doen aan de ervaringen van een persoon. Waardering is het krijgen van positieve reacties op wat je doet en wat je betekent.

Onderzoek draagt bij aan het begrijpen van erkenning en waardering. Daarnaast verkrijgen we door onderzoek inzicht in hoe binnen de samenleving tegen veteranen wordt aangekeken en hoe veteranen zelf (maatschappelijke) erkenning en waardering door de jaren heen ervaren. Onderzoek laat vervolgens ook zien dat het moeilijk is om inzicht te krijgen in hetgeen nu daadwerkelijk bijdraagt aan de erkenning en waardering van veteranen. Of een veteraan zich erkend en gewaardeerd voelt, blijft een subjectieve ervaring.

Het veteranenbeleid en de uitvoering richt zich op het bevorderen van de kennis over de militaire inzet, oorlogs- en uitzendervaringen en de mogelijke gevolgen daarvan voor veteranen en hun thuisfront. Het vergroten van de kennis in de samenleving kan bijdragen aan het uiten van oprechte erkenning en waardering. Tegelijkertijd richt het veteranenbeleid zich op het versterken van het gevoel van erkenning en waardering bij de veteranen zelf. Op het terrein van erkenning en waardering worden veel inspanningen verricht. Er is niet altijd een duidelijke scheiding aan te geven of een

inspanning gericht is op erkenning of op waardering. In de matrix in bijlage 1 wordt een overzicht van de inspanningen op het gebied van erkenning, waardering en zorg gegeven.

Ondersteuning en zorg

Aan militairen worden bijzondere eisen gesteld die verband houden met de taak van de krijgsmacht. Dit betekent onder andere dat aan militairen eisen worden gesteld die in andere arbeidsorganisaties niet of in mindere mate voorkomen. Daarnaast is de militair verplicht om de opgedragen taken uit te voeren en dit betekent dat soms wordt gewerkt onder bijzondere, vaak risicovolle, omstandigheden. Het is daarom essentieel dat militairen op de juiste manier worden opgeleid en de juiste ondersteuning en zorg krijgen, zodat zij goed voorbereid hun werk kunnen verrichten. Door hier preventief aandacht aan te besteden, kunnen problemen mogelijk worden voorkomen. Daarnaast is het noodzakelijk dat goed voor veteranen wordt gezorgd wanneer de inzet leidt tot lichamelijke of psychische problemen, zodat veteranen zo goed mogelijk herstellen. Dat geldt ook voor de relaties van veteranen (thuisfront); de gevolgen van een uitzending kunnen immers ook op hen impact hebben.

Onderzoek draagt bij aan het begrijpen van uitzendge-relateerde ervaringen, de betekenis die veteranen

daaraan geven en de behoeften van veteranen en hun thuisfront die daarmee gepaard gaan. Verder ontstaat door onderzoek inzicht in de gezondheid, het welbevinden en de kwaliteit van leven van veteranen en hun thuisfront en de factoren die daar mee samenhangen. Onderzoek draagt daarnaast ook bij aan het ontwikkelen van effectieve interventies en behandelingen. De (bijzondere) zorgplicht is vastgelegd in de Veteranenwet en heeft tot doel de gezondheid en inzetbaarheid te bevorderen, waarbij veteranen, militaire oorlogs- en dienstsachtoffers (MOD's) en hun relaties optimaal functioneren en onderdeel uitmaken van de maatschappij, met een zo hoog mogelijke kwaliteit van leven.

Deze Veteranennota beziet zorg vanuit een breed perspectief, waarin ondersteuning en herstelgerichte zorg centraal staan. Deze herstelgerichte ondersteuning en zorg is gericht op het stimuleren van de eigen regie van veteranen. Het kringenmodel voor de Geestelijke Gezondheidszorg (GGZ) heeft het eigen herstelvermogen eveneens als vertrekpunt van de zorg bij psychische of psychosociale problemen. Vaak zijn mensen in staat om op eigen kracht de draad weer op te pakken, maar als dit niet gebeurt kan er steun worden gevonden in de omliggende kringen. Eerst in het eigen vertrouwde netwerk en gaandeweg naar meer professionele hulpverlening. Het kringenmodel vormt het uitgangspunt voor het model van getrapte zorg dat binnen het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) wordt

gehanteerd. Dit betekent dat de toegepaste behandeling in zwaarte en complexiteit zorgvuldig afgestemd wordt op de aandoening en zo nodig op de fase in de behandeling.

Samenwerkende partijen

Bij de uitvoering van het veteranenbeleid werkt Defensie samen met externe partners (figuur 3).⁴ In gezamenlijkheid wordt bijgedragen aan het bevorderen van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen en hun relaties. Het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) en het nationaal Veteranen Platform (nationaal VP) spelen hierbij een grote rol. Het NLVi stimuleert (maatschappelijke) erkenning en waardering voor veteranen en hun relaties en vervult met het Veteranenloket tevens de loketfunctie naar de zorg- en dienstverlening. Daarnaast is het NLVi een kennis- en onderzoekscentrum en het levert gespecialiseerd maatschappelijk werk en zorgcoördinatie binnen het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV). Het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen is een civiel-militair netwerk van zorgverlenende instanties dat psychische en psychosociale zorg biedt aan veteranen,

⁴ Het Nederlands Veteraneninstituut, Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen, nationaal Veteranen Platform, de Inspecteur Generaal der Krijgsmacht tevens Inspecteur der Veteranen en de Nationale ombudsman tevens Veteranenombudsman leveren een jaarverslag op.

militaire oorlogs- en dienstslachtoffers (MOD's) en hun relaties bij inzetgerelateerde problemen (figuur 4). Het nationaal VP behartigt de belangen van de Nederlandse veteranen en hun relaties en fungeert voor Defensie als klankbord en adviseur op het gebied van veteranen(aangelegenheden). Daarnaast is het nationaal VP verantwoordelijk voor het beleid en toezicht m.b.t. de uitvoering de nuldelijnsondersteuning.

Naast de in figuur 3 weergegeven organisaties zijn er andere partijen die een belangrijke rol spelen bij het bieden van erkenning, waardering, zorg en ondersteuning. Zo steunt het Fonds voor Vrede, Veiligheid en Veteranen (Vfonds) projecten die kennis vergroten en bijdragen aan de publieke waardering voor veteranen. De stichting Ondersteuning Veteranen Activiteiten (OVA) helpt veteranenactiviteiten financieren. De Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en dienstslachtoffers (BNMO) zet zich in als belangenbehartiger voor haar leden, namelijk de MOD's en hun relaties en andere (voormalig) geüniformeerde werknemers in publieke dienst met lichamelijk of psychisch letsel en hun relaties. Daarnaast dragen vele stichtingen, verenigingen en particuliere initiatieven vanuit hun eigen doelstellingen bij aan erkenning, waardering en ondersteuning van veteranen en hun relaties. Ook gemeenten vervullen een rol. Het illustreert en bekrachtigt de betrokkenheid vanuit de samenleving.

Figuur 3: Samenwerkingspartners benoemd in het Veteranenbesluit.

Regio Midden-West

- 1 **Veteranen Bedrijfsmaatschappelijk Werk (VBMW)**
Gespecialiseerd maatschappelijk werk
- 2 **ARQ Centrum '45**
Geestelijke gezondheidszorg
- 3 **Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ)**
Geestelijke gezondheidszorg
- 4 **Veteranen intensieve behandelunit (VIBU)**
Gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg
- 5 **Jellinek**
Gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg
- 6 **Sinai Centrum**
Geestelijke gezondheidszorg
- 7 **Jellinek**
Gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg
- 8 **Veteranen Bedrijfsmaatschappelijk Werk (VBMW)**
Gespecialiseerd maatschappelijk werk
- 9 **Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ)**
Geestelijke gezondheidszorg
- 10 **Diensten Geestelijke Verzorging Defensie (DGV)**
Geestelijke verzorging

- 11 **De Waag**
Gespecialiseerde geestelijke gezondheidszorg
- 12 **Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)**
Gespecialiseerd maatschappelijk werk
- 13 **Sinai Centrum**
Geestelijke gezondheidszorg

Regio Zuid

- 14 **Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)**
Gespecialiseerd maatschappelijk werk
- 15 **Psychotraumacentrum Zuid Nederland (PTC ZN)**
Geestelijke gezondheidszorg
- 16 **Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ)**
Geestelijke gezondheidszorg

- 17 **Veteranen Bedrijfsmaatschappelijk Werk (VBMW)**
Gespecialiseerd maatschappelijk werk
- 18 **Spreekuurlocatie Psychotraumacentrum Zuid Nederland (PTC ZN)**
Geestelijke gezondheidszorg

Regio Noord-Oost

- 19 **Veteranen Bedrijfsmaatschappelijk Werk (VBMW)**
Gespecialiseerd maatschappelijk werk
- 20 **Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ)**
Geestelijke gezondheidszorg
- 21 **Nederlands Veteraneninstituut (NLVi)**
Gespecialiseerd maatschappelijk werk
- 22 **GGZ Drenthe**
Geestelijke gezondheidszorg

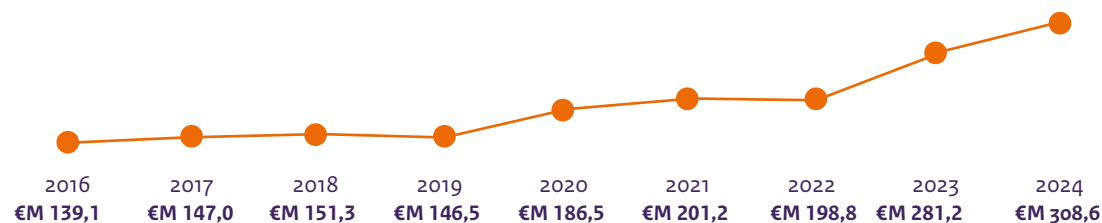
Naast samenwerking op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg is ook op het gebied van onderzoek sprake van samenwerking tussen verschillende onderzoeksinstanties binnen en buiten Defensie. Er zijn diverse overlegfora en samenwerkingsverbanden, zowel nationaal als internationaal.

Financiën

De kosten van de uitvoering van het veteranenbeleid in 2024 worden in figuur 5 weergegeven. De bedragen genoemd bij het NLVi en het nationaal VP zijn de toegekende subsidiebedragen. De uitvoeringskosten van Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds (ABP)/Bijzondere Regelingen Defensie (BRD) betreffen de organisatiekosten voor de uitvoering van de bijzondere regelingen (zoals het militair invaliditeitspensioen). Figuur 5 geeft eveneens een overzicht van de uitgaven ten behoeve van de verschillende regelingen en voorzieningen.

Voorbeelden van deze regelingen zijn de Inkomensvoorziening, de Ereschuldregeling en de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS). De inkomensvoorziening heeft als doel om de vermindering van het inkomen door ziekte of arbeidsongeschiktheid als gevolg van het dienstverband bij Defensie te compenseren.

Figuur 4: Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV).

Nederlands Veteraneninstituut	€ 34.212.000
Nationaal Veteranen Platform	€ 285.270
Uitvoeringskosten ABP	€ 15.987.434
Ereschuldregeling	€ 13.750
Nationaal Fonds Ereschuld *	€ 127.600.000
Militair Invaliditeitspensioen (MIP)	€ 94.284.943
Bijzonder nabestaandenpensioen	€ 30.463.811
Sociale Zorg (o.a. voorzieningenregeling)	€ 13.337.420
Inkomensvoorziening	€ 415.474
Veteranenombudsman	€ 550.000
Onderzoek MGGZ	€ 500.000
MOD dagen	€ 323.447
Operationele Commando's	€ 2.856.000

* Onderdeel van het Nationaal Fonds Ereschuld is de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS).

Totaal
€ 320,8 miljoen

De Ereschuldregeling is een bijzondere regeling die eenmalig de schade aan veteranen vergoedt die het gevolg is van het tijdens oorlog of missie opgelopen lichamelijk of geestelijk letsel. Veteranen die het letsel hebben opgelopen bij een incident voor 1 juli 2007 en voor die datum zijn ontslagen, kunnen van de regeling gebruik maken

Voor letsel dat veteranen hebben opgelopen door een inzet na 2007 is de Regeling Volledige Schadevergoeding ingesteld. Deze regeling, onderdeel van het Nationaal Fonds Ereschuld, vergoedt net als de Ereschuldregeling de schade van veteranen die het gevolg is van hun inzet.

Veteranenpopulatie

Enkele feiten en cijfers over de veteranenpopulatie worden in figuur 6 weergegeven. Vervolgens wordt de omvang en samenstelling van de veteranenpopulatie toegelicht.

Figuur 5: Overzicht uitgaven veteranenbeleid 2024.

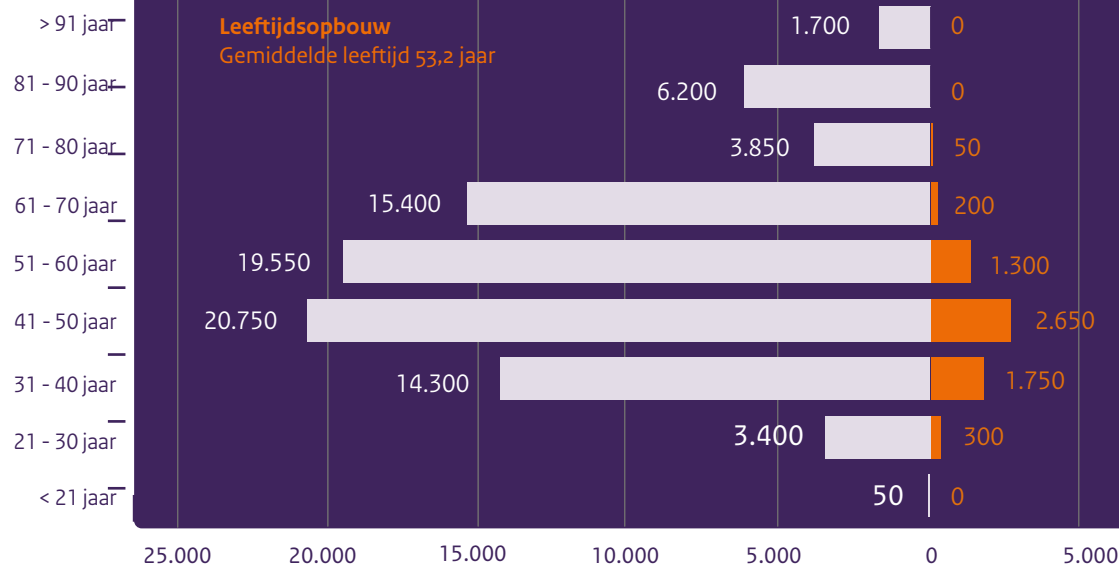
Man

93,2%

Vrouw

6,8%**120**organisaties aangesloten bij het
nationaal Veteranen Platform
(nationaal VP)**In dienst: 25.300****Uit dienst: 75.800**

Totale uitgaven veteranenbeleid:

€ 308,6 miljoen**2.521**militairen zijn
uitgezondenop een missie kwalificerend
voor de veteranenstatus**998**militairen
ontvingen de
veteranenstatus**1.523**militairen hadden al de
veteranenstatus op basis
van eerdere missie(s)Totaal *
85.200Totaal *
6.250

Figuur 6: Feiten en cijfers (peildatum 1 januari 2025).

* Dit totaal is exclusief in het buitenland wonende veteranen.

Ontwikkeling veteranenpopulatie naar inzet/missie

Nederland telde op 1 januari 2025 in totaal 101.100 veteranen (figuur 7).⁵ We zien dat het aantal veteranen vanwege inzet bij vredesmissies gestaag toeneemt, waaraan diverse oorzaken ten grondslag liggen. Zo worden er momenteel weinig missies uitgevoerd waaraan de veteranenstatus wordt ontleend. Daarnaast zijn de militairen die worden ingezet op een missie die leidt tot de veteranenstatus vaak al veteraan vanwege een eerdere inzet (bijvoorbeeld in Mali, Afghanistan, Irak, Cambodja, voormalig Joegoslavië). Het aantal veteranen dat de veteranenstatus heeft ontleend aan inzet in de Tweede Wereldoorlog, voormalig Nederlands-Indië en Nieuw-Guinea neemt geleidelijk af. Figuur 8 geeft een overzicht van het aantal veteranen ingezet voor missies in het kader van de handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde (vredesmissies), per regio.

De veteranenpopulatie kenmerkt zich door een diversiteit in missies en ervaringen. Ook de betekenis en behoeften die daarmee samenhangen verschillen per missie, waardoor er naast generiek beleid ook aandacht is voor maatwerk.

⁵ Het totaal aantal veteranen is inclusief in het buitenland wonende veteranen. Van een deel van deze veteranen kan niet worden vastgesteld of zij nog in leven zijn. Momenteel wordt gewerkt aan het verbeteren van de datakwaliteit.

	1990	2005	2010	2015	2020	2021	2022	2023	2024	2025
WOII	135.000	16.500	5.000	3.600	1.950	1.850	1.700	1.650	1.600	1.550
Voormalig Nederlands Indië	120.000	60.000	35.000	19.600	9.300	7.700	6.300	5.000	4.200	3.600
Nieuw-Guinea	27.000	20.000	15.000	12.150	9.900	9.300	8.750	8.050	7.450	6.800
Korea	3.000	2.000	1.000	800	450	400	350	300	250	250
Vredesmissies	8.000	47.500	55.000	81.300	85.650	86.100	86.750	87.150	87.300	88.900
Totaal	293.000	146.000	111.000	117.450	107.250	105.350	103.850	102.150	100.800	101.100

Figuur 7: Overzicht van de veteranenpopulatie naar inzet/missie per 1 januari 2025.

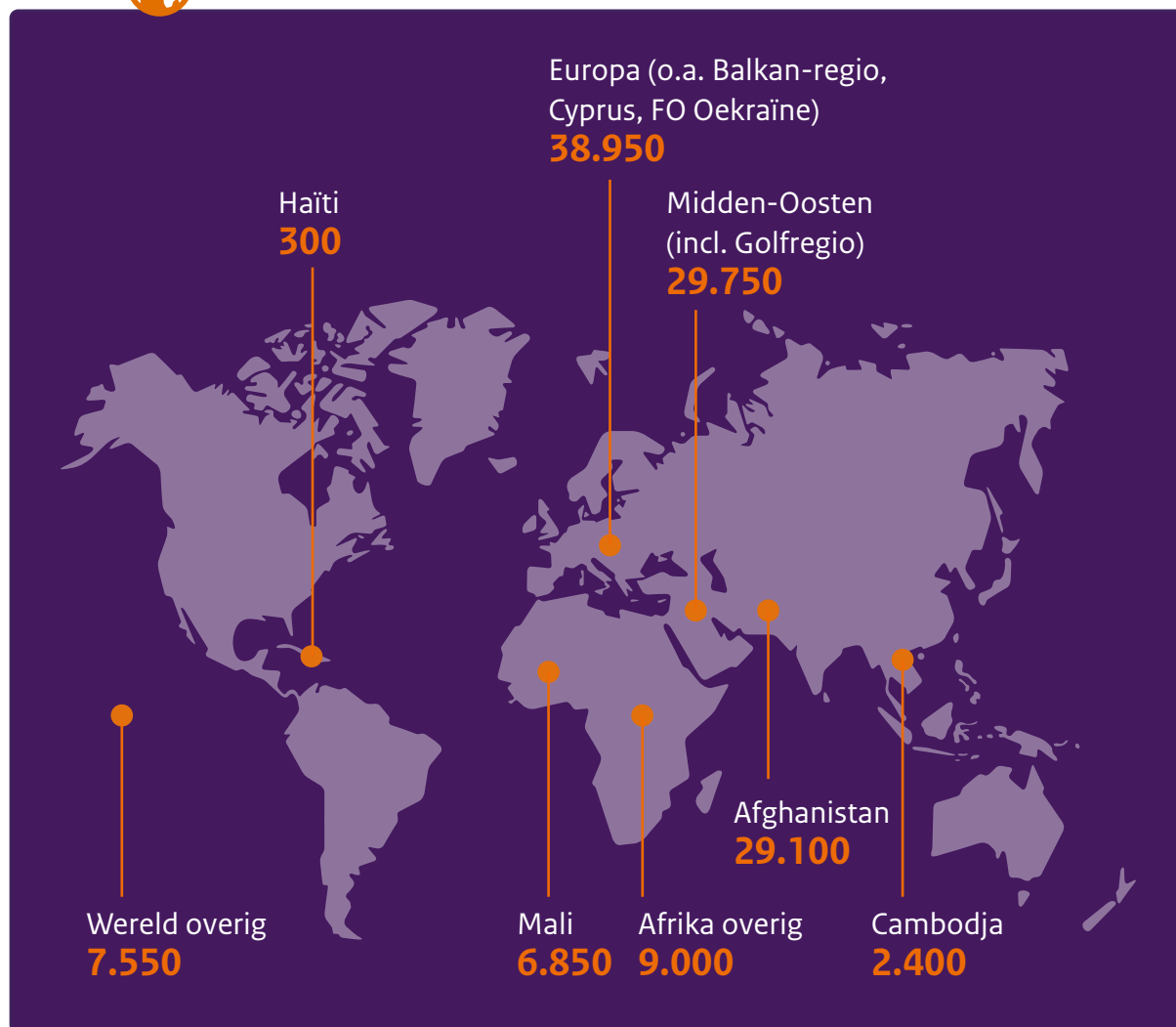
Veteranen in dienst en veteranen uit dienst

Van het totaal aantal veteranen (101.100) zijn 25.300 (afgerond 25%) in dienst van Defensie. Zij zijn werkzaam bij de verschillende defensieonderdelen. Daarnaast zijn er 75.800 veteranen uit dienst (75%). De verhouding tussen veteranen in dienst en uit dienst is redelijk stabiel over de jaren. Veteranen die hebben deelgenomen aan een missie waaraan de veteranenstatus wordt ontleend, worden geregistreerd in het Veteranen Registratie Systeem (VRS), dat ook wordt

benoemd in de Veteranennota. Dit systeem maakt het mogelijk om veteranen, binnen de bestaande regelgeving, proactief te kunnen benaderen.

Veteranenpopulatie naar leeftijd en geslacht

De veteranenpopulatie kenmerkt zich door diversiteit, bijvoorbeeld door verschillen in missies en ervaringen, maar ook door sociaal-demografische kenmerken, waaronder leeftijd en geslacht. Het percentage vrouwe-

Figuur 8: Veteranen ingezet voor vredesmissies per regio.

Veteranen die in meer gebieden zijn ingezet tellen eenmaal per gebied. De aantallen tellen daarmee niet op tot het totaal aantal veteranen (vredesmissies).

lijke veteranen neemt geleidelijk toe. Op 1 januari 2025 waren er 6.250 vrouwelijke veteranen; 6,8% van het totaal aantal veteranen. Veteranen bevinden zich daarnaast in diverse levensfasen. De grootste groep veteranen heeft een leeftijd tussen 41 en 50 jaar. Met verschillende inspanningen en communicatiemiddelen wordt beoogd de gehele veteranenpopulatie te bereiken. Dit wordt in het volgende hoofdstuk nader beschreven.

3. Inspanningen en effecten

Jaarlijks worden tal van activiteiten verricht om uiting te geven aan erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen, militaire oorlogs- en dienstslachtoffers (MOD's) en hun relaties. Middels deze inspanningen wordt invulling gegeven aan de doelstellingen uit de Veteranenwet. Dit hoofdstuk geeft inzicht in de inspanningen die zijn verricht en de resultaten die deze inspanningen opleveren middels infographics. Een aantal belangrijke ontwikkelingen van het afgelopen jaar wordt beschreven; in de kaders worden daarbij een aantal opvallende en veelzeggende inspanningen uitgelicht. Daarnaast geeft bijlage 1 een zo volledig mogelijk overzicht van de activiteiten en inspanningen die worden verricht of ondersteund door het ministerie van Defensie, het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi), het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) en/of het nationaal Veteranen Platform (nationaal VP). Er wordt onderscheid gemaakt tussen activiteiten gericht op erkenning, waardering en ondersteuning en zorg. Activiteiten en inspanningen kunnen gericht zijn op het behalen van meerdere doelstellingen en gericht zijn op meerdere doelgroepen. Naast dat er vanuit Defensie activiteiten worden georganiseerd voor alle veteranen, worden er vanuit de OPCO's ook eigen activiteiten georganiseerd.

Activiteiten voor veteranen worden op diverse niveaus en vanuit verschillende instanties en personen geïnitieerd. In het jaaroverzicht in hoofdstuk 1 is een aantal activiteiten weergegeven waar Defensie, het NLVi, het nationaal VP en de Veteranenombudsman een rol in hebben gespeeld. Hiernaast worden inspanningen verricht vanuit de samenleving; door lokale overheden, civiele instanties, stichtingen, verenigingen en particulieren. Deze inspanningen dragen bij aan betrokkenheid van de samenleving, bevorderen maatschappelijke erkenning en waardering en illustreren de bijzondere positie van veteranen in de maatschappij. Op allerlei wijzen worden initiatieven onder de aandacht gebracht en betrokken partijen met elkaar verbonden. Een weergave van inspanningen op het gebied van erkenning en waardering treft u in figuur 9 en in bijlage 1.

Onderzoek biedt belangrijke inzichten, onder meer ten aanzien van de ervaringen en behoeften van veteranen en hun relaties, de publieke opinie en de effectiviteit van (nieuwe) behandelmethoden voor inzetgerelateerde problematiek. Bijlage 2 geeft een overzicht van lopend en afgerond onderzoek.

In 2024...

zijn sinds de invoering van het draaginsigne veteranen in totaal ruim **124.000** draaginsignes uitgegeven.

zijn **922** veteranenpassen verstrekt (615 IWD en 307 UWD). In totaal zijn er **83.526** veteranenpassen verstrekt.

hebben **754** militaire oorlogs- en dienstslachtoffers en relaties deelgenomen aan de MOD-dagen en familiedag.

namen circa **4.000** deelnemers deel aan het defilé op Nederlandse Veteranendag.

trok de Nederlandse Veteranendag circa **90.000-95.000** bezoekers.

namen ruim **500** veteranen en relaties deel aan Veteranendag KMAR.

zijn **3** gemeentelijke inspiratiedagen georganiseerd, verdeeld over Nederland.

keken circa **4 miljoen** kijkers naar de NOS uitzending van de Nederlandse Veteranendag.

keken circa **1,4 miljoen** kijkers naar Ode aan Onze Veteranen van omroep Max de avond ervoor.

zijn **13** kunstwerken onthuld met namen van omgekomen militairen; het totaal is daarmee **45**.

namen circa **3.000** veteranen en relaties deel aan Veteranendag CZSK.

namen circa **1.500** veteranen, postactieven en relaties deel aan Veteranendag KLu.

hebben in totaal, vanaf 2022, **186** DBIII-veteranen en **128** relaties deelgenomen aan de terugkeerreizen.

zijn **1.624** veteranentenues verstrekt; het totaal is daarmee **7.765**.

zijn **15** anjerconcerten uitgevoerd.

hebben in totaal circa **250** gemeenten een witte anjerperk.

zijn **54.201** leerlingen bereikt met het programma Veteraan in de klas.

bedraagt de oplage van de Checkpoint **70.000** exemplaren.

zijn ruim **400** veteranenbijeenkomsten en reünies voor en door veteranen van de diverse regimenten en korpsen van CLAS georganiseerd.

Figuur 9: Erkenning en waardering.

Ontwikkelingen en effecten op het gebied van erkenning en waardering

Decoraties

De toekenning van decoraties is een belangrijke vorm van erkenning en waardering. Daarom is het belangrijk om bij nieuwe vormen van inzet passend te decoreren. Het decoratiestelsel wordt aangepast, zodat het beter aansluit bij de hedendaagse en veranderende inzetvormen. Nieuw is ook het draaginsigne dat wordt ingesteld voor MOD's, dat in 2025 voor het eerst wordt uitgereikt. Vanwege deze veranderingen wordt het Handboek Onderscheidingen aangepast.

In 2024 zijn diverse medailles uitgereikt, ook postuum. In vergelijking met voorgaande jaren zijn in 2024 meer Herinneringsmedailles Internationale Missies (HIM) uitgereikt (3.250 in 2024 t.o.v. 2.030 in 2023) (figuur 10). Ook zijn er meer Draaginsignes Gewonden (DIG), Gevechtsinsignes, Eretekens voor Orde en Vrede en Nieuw-Guinea Herinneringskruizen toegekend.

Medaille-uitreikingen vormen een belangrijk moment, waarbij erkenning en waardering wordt geuit in woord en gebaar. Daarbij is nadrukkelijk ook aandacht voor relaties en voor nabestaanden wanneer decoraties postuum worden uitgereikt.

	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Militaire Willemsorde	1	0	0	0	0	0	0
Bronzen Leeuw	1	0	0	0	0	0	0
Bronzen Kruis	2	3	0	0	0	2	0
Vliegerkruis	6	0	0	0	0	2	0
Kruis van Verdienste	6	5	0	0	0	6	0
Mobilisatie Oorlogskruis	165	251	134	138	169	96	81
Nieuw-Guinea Herinneringskruis	19	24	12	17	17	53	104
Ereteken voor Orde en Vrede	81	62	48	60	40	33	38
Gevechtsinsigne	20	10	44	10	28	7	18
Herinneringsmedaille Internationale missies	1.717	1.895	2.592	2.377	2.526	2.030	3.250
Draaginsigne Gewonden	70	28	19	22	17	14	22
Tolkenpenning	63	51	1	0	1	7	1

Figuur 10: Toegekende onderscheidingen.

Samenkomsten en reünies

Het jaar 2024 kende veel bijzondere jubilea, zoals 80 jaar vrijheid in de zuidelijke provincies, 20 jaar Nederlandse Veteranendag en 10 jaar Veteranenwet. Landelijk en lokaal wordt (jaarlijks) veel aandacht besteed aan herdenkingen, vieringen en veteranendagen. Daarnaast wordt een toenemend aantal samenkomsten en reünies georganiseerd en gefaciliteerd. Samenkomen, ontmoeten en het delen van ervaringen is voor veel veteranen en hun relaties waardevol en kan bijdragen aan hun welzijn. De vergoeding in het kader van de Regeling Reuniefaciliteiten Defensie (RRD, voorheen RRF) is in 2024 verhoogd naar 22 euro. Ook is de regeling verruimd en vallen introducees nu onder de regeling. Bijzonder in 2024 was een grote reünie georganiseerd door de Nederlandse UNIFIL Vereniging, 45 jaar nadat de missie United Nations Interim Force In Lebanon (UNIFIL) van start ging. Daarbij waren 985 UNIFIL veteranen en 273 partners aanwezig. Ook is in 2024 een reünie georganiseerd voor veteranen die in 1999 zijn uitgezonden naar Kosovo. De plaatsvervangend Commandant Koninklijke Marechaussee (KMar) hield een toespraak en reikte een speciaal ontwikkelde munt en een oorkonde uit.

In 2024 is ook gestart met het organiseren van regiobijeenkomsten voor postactieven van de KMar, met ondersteuning vanuit de Stichting Marechaussee Contact. Dit is een succes gebleken en wordt in 2025 voortgezet en geïntensiveerd, met het voornemen dit in alle regio's te realiseren.

Gemeenten

In toenemende mate vervullen gemeenten een rol om erkenning, waardering, ondersteuning en participatie van veteranen op lokaal niveau te bevorderen en om invulling te geven aan de bijzondere zorgplicht van de overheid. Steeds meer gemeenten maken gebruik van de diensten van het NLVi om beter in contact te komen en blijven met veteranen en hun relaties. Ruim 300 gemeenten (van de 342) hebben jaarlijks contact met het NLVi. Dat betreft bijvoorbeeld het opvragen van veteranengegevens voor het organiseren van een veteranendag, algemene informatieverzoeken over de toepassing van de Veteranenwet of gerichte vragen over bijvoorbeeld een anjerperk, grafrechten, ontmoetingsplaats, of activiteiten voor veteranen.

In opvolging van de aanbevelingen uit het onderzoeksrapport Gemeente ken uw veteraan, van de Veteranenombudsman (Vo), is de Handreiking Gemeente en Veteraan ontwikkeld. Deze is tot stand gekomen in samenwerking tussen het NLVi en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en wordt dit jaar gepubliceerd. De Handreiking Gemeente en Veteraan heeft als doel om bij te dragen aan het versterken van de verbinding tussen gemeenten en veteranen.

Daarnaast wordt steeds vaker gezocht naar regionale samenwerking tussen gemeenten en veteranen en om naast jaarlijkse gemeentelijke veteranendagen ook meer structu-

rele en inhoudelijke invulling van het geven van erkenning en waardering te realiseren. Een mooi voorbeeld is de samenwerking tussen gemeenten in Groningen met veteranen en hun relaties. Daar wordt gewerkt aan een gezamenlijke beleidsnotitie en één gemeenschappelijk ontmoetingscentrum in de regio, waar veteranen en gemeenten elkaar kunnen vinden, kunnen samenwerken en ondersteunen. Een ander mooi voorbeeld is de gemeentelijke verordening in Lochem, waar een regionaal veteranenontmoetingscentrum actief wordt ondersteund door de gemeenten. Ook vond in Leidschendam in samenwerking met het nationaal VP het Ted Meines symposium plaats, met als thema 'de meerwaarde van de veteraan'.

In 2024 hebben circa 100 gemeenten deelgenomen aan drie inspiratiedagen in het land, georganiseerd door het NLVi. Er wordt nagedacht over een nieuw concept waarbij provincies en gemeenten samen nadenken over het geven van invulling aan de Veteranenwet. Ook op provinciaal niveau vinden ontwikkelingen plaats. Zo heeft het provinciebestuur van Noord-Brabant aan alle Brabantse veteranen een penning geschonken als symbool van respect en dankbaarheid voor de inzet voor vrede en veiligheid. De afgelopen jaren nemen inspanningen voor veteranen op zowel gemeentelijk als provinciaal niveau toe; een belangrijke ontwikkeling die verder moet worden bestendigd.

Ook voor het thuisfront zijn diverse activiteiten georganiseerd en inspanningen verricht om erkenning en waardering voor hun rol en steun te uiten. In bijlage 1 zijn die activiteiten weergegeven. Binnen diverse

organisatieonderdelen zoals de Operationele Commando's (OPCO's), hun thuisfrontorganisaties, de Defensie Organisatie Thuisfront (DOT) als coördinerend orgaan (binnen Defensie) en de thuisfrontdesk van het

NLVi (onderdeel van de afdeling Erkenning en waardering) worden inspanningen verricht om relaties te informeren, ondersteunen en met elkaar in verbinding te brengen.

Veteranentenuë

Het veteranentenuë, een particulier initiatief, draagt bij aan erkenning door herkenbaarheid. Defensie voorziet in een vergoeding voor het veteranentenuë, dat veteranen desgewenst na uitdiensttreding kunnen laten maken. In 2024 is de financiële afwikkeling hiervan anders ingericht en daarmee vereenvoudigd. Het NLVi gaat in nauwe samenwerking met de Defensieonderdelen een rol spelen in het aanvraagproces, waardoor dit proces beter is geborgd. Op verschillende manieren wordt het veteranentenuë onder de aandacht gebracht. In 2024 heeft Defensie een korte video opgenomen die laat zien wat middels het veteranentenuë wordt beoogd.

Educatie

In 2024 hebben verschillende educatieve ontwikkelingen plaatsgevonden. Zo is de e-learning module Veteranen ontwikkeld (zie kader). Daarnaast verzorgen veteranen gastlessen, in het onderwijs en in musea, vanuit het programma Veteraan in de klas van het NLVi. Dit draagt bij aan het vergroten van de zichtbaarheid van en kennis over de krijgsmacht in de samenleving, aan erkenning en waardering voor veteranen en het vergroten van de weerbaarheid in de samenleving. Het

	2022	2023	2024
Aantal bereikte leerlingen	29.279	35.922	54.201
Aantal ingezette gastsprekers	109	123	169

Figuur 11: Veteraan in de klas.

educatieve programma sluit aan bij maatschappelijke thema's in het onderwijs. In 2024 zijn 1.891 gastlessen gegeven die 54.201 leerlingen, studenten en anderen hebben bereikt (figuur 11). Dit is een toename van 18.279 ten opzichte van het jaar ervoor. De lessen zijn gemiddeld gewaardeerd met een 4,7, op een schaal van 1 tot 5. Veteranen in de klas worden ook ingezet bij opleidingen binnen de krijgsmacht. Zo worden bijzondere missieervaringen gebruikt bij het opleiden van toekomstige militairen. Tegelijkertijd houden veteranen hierdoor binding met de krijgsmacht en draagt het bij aan zingeving.

In juni 2024 is het nieuwe schoolconcert De Keuze in première gegaan. Deze voorstelling zal tot medio 2026 worden gespeeld, waarna een nieuwe voorstelling zal worden aangeboden. In 2024 zijn tien schoolconcerten uitgevoerd; in de eerste helft van 2025 vijftien. Ook wordt samen met stichting CED-groep (Centrum Educatieve Dienstverlening) jaarlijks een les Nieuwsbegrip ontwikkeld; een les over veteranen, bedoeld voor het primair- en secundair onderwijs. Tot slot

wordt jaarlijks ook de Kidswedstrijd georganiseerd. Deze wedstrijd heeft als doel om kinderen met hun klas kennis te laten maken met de verhalen van veteranen en kinderen te betrekken bij veteranen en Veteranendag. In 2024 moesten de deelnemers een veteranenlied herschrijven en de winnende klas mocht op Nederlandse Veteranendag hun eigen lied live uitvoeren in de Koninklijke Schouwburg en daarnaast Z.M. de Koning ontmoeten.

E-learning module Veteranen

De e-learning module Veteranen is vanaf begin 2025 beschikbaar voor alle defensiedewerks via het online leerplatform van de Open Defense Academy (ODA). De module draagt bij aan kennis en bewustwording rondom veteranen en biedt informatie over erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen.

De module is relevant voor iedereen binnen Defensie; voor veteranen zelf, collega's en leidinggevenden van veteranen. Ook kan de e-learning dienen als een naslagwerk om informatie te vinden over erkenning, waardering, ondersteuning en zorg. De module bestaat uit een startopdracht, zes leertaken en een eindopdracht, die zelfstandig doorlopen kunnen worden. De totale duur van de module bedraagt ongeveer twee uur. Na afronding kan een bewijs van deelname worden gedownload.

In de module leren defensiedewerks wanneer iemand in Nederland veteraan is. Ook wordt ingegaan op de uiteenlopende missie-ervaringen en betekenissen die veteranen zelf geven aan het zijn van veteraan. Daarnaast wordt ingegaan op de verschillende manieren waarop erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen binnen en buiten Defensie wordt vormgegeven. Ook geeft de module inzicht in hoe je als leidinggevende of collega aandacht kunt geven aan veteranen en dit verder kunt verbeteren.

De module is ontwikkeld door inhoudsdeskundigen en tot stand gekomen in samenwerking met de ODA. Op termijn wordt de module ook op andere (externe) leerplatformen beschikbaar gesteld en worden de mogelijkheden voor het aanbieden van de module buiten Defensie onderzocht.

Terugkeerreizen voor Dutchbat III

De missie Dutchbat III vond onder dramatische omstandigheden plaats en is onvergelykbaar met andere missies, vanwege de omstandigheden waarin de eenheid in juli 1995 kwam te verkeren en van de uitgezonden militairen het onmogelijke werd gevraagd. Uit de uitkomsten van het onderzoek 'Focus op Dutchbat III' en de aanbevelingen van de hiervoor in het leven geroepen Commissie Borstlap, blijkt dat de gevolgen van deze omstandigheden voor wat betreft de behoefte aan erkenning, waardering en zorg voor deze groep veteranen significant

verschillen van ervaringen van veteranen van andere missies. Nog altijd worstelt een deel van de Dutchbat III-veteranen met de ervaringen rondom de missie en de betekenis van die ervaringen in hun leven. Terugkeerreizen kunnen bijdragen aan het betekenis geven aan eerdere ervaringen en verwerking van het verleden door confrontatie met de situatie ter plaatse, het contact met andere veteranen en de bevolking aldaar.

Sinds 2022 organiseert het NLVi terugkeerreizen voor de veteranen van Dutchbat III en hun relaties, in lijn met de

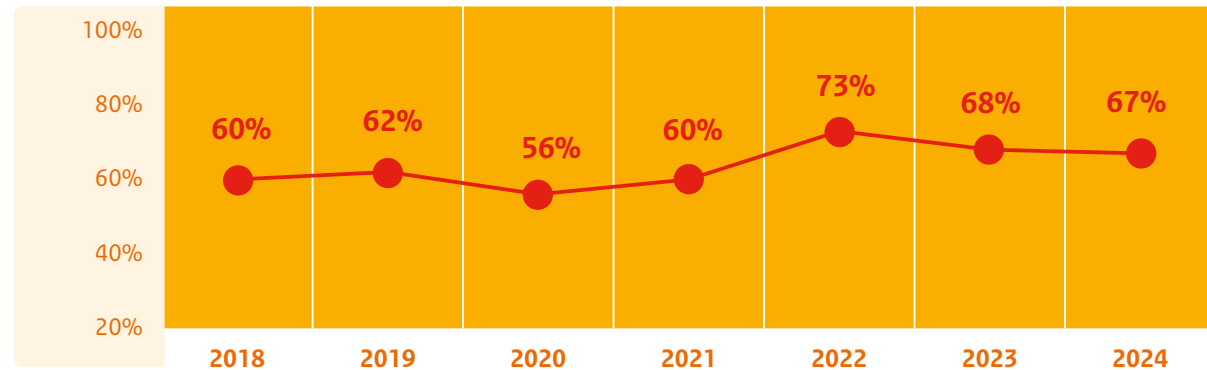
aanbevelingen van de Commissie Borstlap en het onderzoek Focus op Dutchbat III. In het rapport van de Commissie Borstlap wordt specifiek aanbevolen om terugkeerreizen te organiseren voor Dutchbat III-veteranen en hun relaties, die behoefte hebben aan een dergelijke ervaring. Het ministerie van Defensie vergoedt de kosten voor de organisatie en begeleiding van de reizen. Het NLVi heeft verschillende reisconcepten ontwikkeld met als doel het bevorderen van de integratie van uitzendervaringen in het leven van de Dutchbat III-veteranen. De terugkeerreizen worden jaarlijks georganiseerd van april tot en met oktober, met een groepsgrootte van maximaal 10 deelnemers, bestaande uit veteranen en hun relaties. Elke reis wordt begeleid door twee reisleiders, een geestelijk verzorger en een maatschappelijk werker. Voorafgaand aan de reis wordt een voorbereidingsdag georganiseerd en na de reis is er een terugkomdag voor reflectie. De duur van de reis bedraagt vijf dagen.

In 2024 zijn 12 groepstreizen en 2 maatwerkstreizen georganiseerd, zoals bijvoorbeeld een reis voor de nabestaanden van een omgekomen Dutchbat III-militair. In 2024 hebben 63 veteranen van Dutchbat III en 52 relaties deelgenomen aan deze groep- en maatwerkstreizen. Van 2022 tot en met 2024 hebben 186 Dutchbat III-veteranen en 128 relaties deelgenomen aan de terugkeerreizen. Voor 2025 zijn er 15 reizen gepland.

Middels vragenlijsten worden de verwachtingen en ervaringen inzichtelijk gemaakt. Bij de vraag of de terugkeerreis heeft gebracht wat de veteranen hoopten, antwoordde 88% van de 36 respondenten met ja; 4% antwoordde nee en 8% twijfelde. De terugkeerreizen van 2024 worden door zowel de veteranen als hun relaties gemiddeld beoordeeld met een 8,9.

In juni 2025 vindt de premiere van de documentaire 'Terug met Dutchbat' plaats; een documentaire over een terugkeerreis van vijf Dutchbat III-veteranen en vijf relaties. De documentaire belicht de impact van de missie en de gevolgen ervan op het leven van de veteranen en hun relaties, evenals de effecten van de terugkeerreis. De documentaire laat ook zien hoe belangrijk erkenning en waardering geven aan Dutchbat-III veteranen en hun relaties is en dat dit ook vele jaren na de missie een positief effect heeft. Op 11 en 18 juli wordt de tweedelige documentaire uitgezonden op televisie.

Om de kwaliteit van de terugkeerreizen te waarborgen, is samenwerking met organisaties en relaties in Bosnië cruciaal. In februari 2024 is een Memorandum of Understanding ondertekend met het Memorial Center in Potočari. Daarnaast organiseerde het NLVi op 1 juni 2024 een symposium over de terugkeerreizen, met deelname van Bosnische partners en Nederlandse ambassadeur. Ook werd die dag het radioprogramma De Publieke Tribune live uitgezonden vanuit het NLVi, waar Dutchbat III-veteranen en hun relaties hun ervaringen over de terugkeerreis deelden.

Figuur 12: Ontwikkeling belangstelling voor veteranen (Publieksmonitor 2024).*

* Het is aannemelijk dat het grotere aantal respondenten met een veteraan in de directe omgeving sinds de peiling van 2022 van invloed is op de resultaten sindsdien.

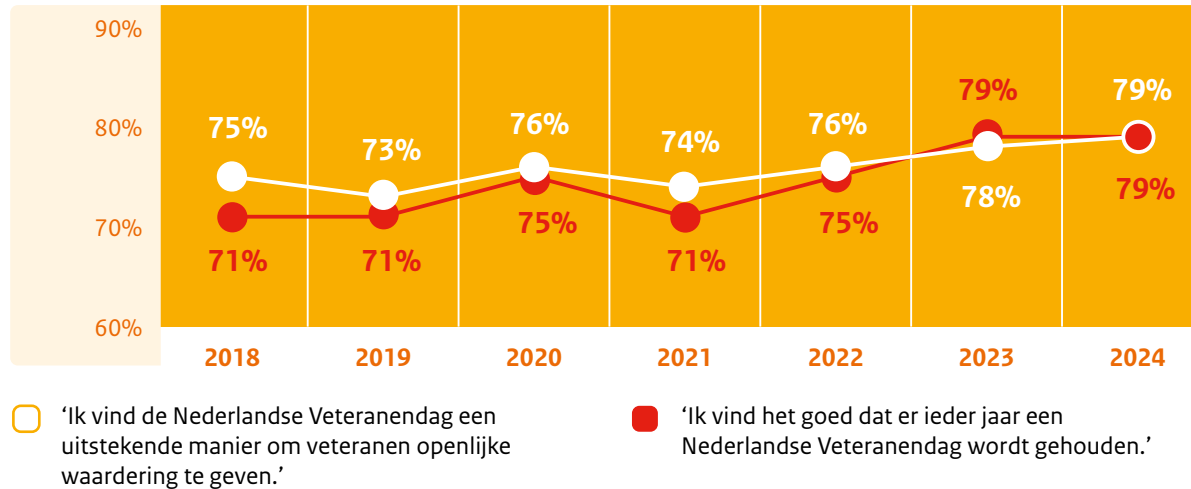
Maatschappelijke belangstelling, waardering, erkenning

Resultaten uit de Publieksmonitor veteranen en de Nederlandse Veteranendag ⁶ (bijlage 2) laten zien dat, vergelijkbaar met het jaar ervoor, 67% van de ondervraagde Nederlanders (veel) belangstelling heeft voor veteranen en hun ervaringen (figuur 12). Circa een kwart (27%) heeft weinig belangstelling en 6% heeft geen belangstelling.

⁶ TOS-24-070; de publieksmonitor is een samenwerking tussen de afdeling Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS) van het ministerie van Defensie, het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi), het Nationaal Comité Veteranendag (NCVD) en onderzoeksbureau Choice.

De waardering voor veteranen is onverminderd hoog. Evenals vorig jaar geeft 84% van de ondervraagde Nederlanders aan waardering te hebben voor veteranen. Slechts 2% zegt geen waardering te hebben voor veteranen. Het beeld dat Nederlanders van veteranen hebben blijft overwegend positief. De kenmerken die men het meest bij veteranen vindt passen zijn doorzettingsvermogen, plichtsgetrouw en behulpzaam (95-96%). Moedig, daadkrachtig en trots scoren eveneens hoog (90-94%).

Bijna acht op de tien (79%) vindt de Nederlandse Veteranendag een uitstekende manier om openlijk waardering te uiten voor veteranen en om deze dag ieder jaar te organiseren (figuur 13). Het bezoekersaan-

Figuur 13: Ontwikkeling stellingen Nederlandse Veteranendag; % (zeer) eens (Publieksmonitor 2024).

tal vertoont een stabiel beeld; dit fluctueert over de jaren tussen de 80.000 en 100.000 personen. In 2024 nam een speciaal detachement van Vrouwen Koninklijke Luchtmacht en van Bronbeek deel aan het defilé op Veteranendag. Ook civiele muziekkorpsen, Veteranen Kids en een detachement van studenten van de VEVA-opleidingen nam deel.

Het publieksonderzoek laat zien dat een grote meerderheid van de bevroegde Nederlanders onbekend is met andere wijzen van waardering uiten, zoals het dragen van een witte anjer of het uithangen van de Nederlandse vlag op Nederlandse Veteranendag.

Het laat ook zien dat het uithangen van de vlag meer publiek draagvlak heeft dan het dragen van de witte anjer. In aanloop naar (en tijdens) Nederlandse Veteranendag wordt de publiekscampagne ingezet en worden witte anjerspelden verspreid. Met de poster 'Vlag jij ook voor onze veteranen?' worden Nederlanders opgeroepen de Nederlandse vlag uit te hangen.

Over de vraag of Nederland veteranen voldoende erkent en waardeert is men verdeeld. Ruim de helft (55%) is van mening dat wij als Nederland voldoende doen om onze veteranen te erkennen en te waarderen; 5% vindt dat we te veel doen. Vier op de tien (41%) is

van mening dat we als Nederland te weinig doen om onze veteranen te erkennen en te waarderen. Zij geven aan dat erkenning en waardering kan worden vergroot door vaker aandacht te besteden aan veteranen (16%), geven van respect/waardering (10%), betere nazorg (7%), betere begeleiding (6%), voorlichten samenleving over het werk van veteranen (5%) en meer publiciteit (5%).

Het verrichte trendonderzoek naar de ontwikkeling van de publieke opinie over veteranen-thema's in de periode van 2012 tot 2023 (bijlage 2) toont aan dat de publieke opinie over de verschillende thema's de afgelopen jaren stabiel en positief is.⁷ Tegelijkertijd laten onderzoeken onder veteranen zien dat veteranen verschillen in de mate waarin zij zich erkend en gewaardeerd voelen door de verschillende actoren in de verschillende lagen van de sociale context.⁸ Het gaat bij ervaren erkenning en waardering om subjectieve ervaringen, die samenhangen met de persoonlijke -, missiespecifieke - en maatschappelijke context. Erkenning en waardering is niet alleen van belang na de missie, maar begint al in het politieke en publieke debat bij de besluitvorming over de inzet en tijdens de

⁷ Vlaar & Duel (2025). Trends in de publieke opinie over veteranen en hun missies. NLVi.

⁸ De Onderzoekswijzer maatschappelijke erkenning en waardering voor veteranen 2024, gepubliceerd door het NLVi, geeft hier meer inzicht in.

voorbereiding op de missie, door dan bijvoorbeeld ook al waardering te uiten naar hen en hun relaties.

Bijlage 1 laat zien welke activiteiten en inspanningen worden verricht om erkenning van en waardering voor de inzet van veteranen (en relaties) te bevorderen. Daarin worden blijvend stappen gezet. Persoonlijke, oprechte aandacht is daarbij belangrijk. Dit wordt onder meer beoogd door eerder beschreven e-learning module Veteranen voor Defensiepersoneel. Ook het delen en bekendstellen van verhalen van veteranen, bijvoorbeeld door middel van het programma Veteraan in de klas, de interviewcollectie van het NLVi, diverse publicaties en tentoonstellingen in musea, bevordert kennis en begrip en daarmee waardering voor de inzet en ervaringen. Het uitspreken van waardering voor veteranen en hun relaties, onder meer door Z.M. de Koning, de minister van Defensie, commandanten en andere bewindspersonen, laat zien dat de inzet onder bijzondere omstandigheden niet als vanzelfsprekend wordt beschouwd. Op lokaal niveau worden in toeneemende mate inspanningen verricht, door gemeenten, verenigingen, stichtingen en andere instanties. Een hele mooie ontwikkeling is ook het groeiend aantal organisaties dat deelneemt aan het veteranenpas-voordeelprogramma van stichting Onbekende Helden. In 2024 hebben circa 36 nieuwe organisaties zich aangesloten. Op meer dan 625 locaties kunnen veteranen op vertoon van hun veteranenpas korting

Ongekende Krachten

De kennis en vaardigheden die veteranen opdoen tijdens hun militaire loopbaan, kunnen zij vaak goed gebruiken wanneer zij ervoor kiezen om buiten Defensie te gaan werken. Ook zien we steeds vaker dat veteranen reservist worden en zodoende op die manier aan Defensie verbonden blijven. Dit juicht Defensie alleen maar toe.

Een stichting die zich met succes inzet voor erkenning en waardering voor veteranen en daarbij ook bijdraagt aan de transitie van veteranen naar het bedrijfsleven, is de stichting Onbekende Helden. De stichting brengt veteranen in contact met netwerkpartners en bedrijven, om hen zo te ondersteunen bij de overgang naar het bedrijfsleven. Ook biedt de stichting begeleiding aan veteranen die overwegen een eigen bedrijf te starten.

Eind 2024 is stichting Onbekende Helden de publiekscampagne 'Ongekende Krachten' gestart. Daarin staan de waardevolle skills en eigenschappen centraal die veteranen meebrengen naar het bedrijfsleven en publieke organisaties. Het doel van de campagne is tweeledig; enerzijds het bijstellen van het maatschappelijk beeld over veteranen, anderzijds het breed erkennen en waarderen van de waardevolle competenties en 'ongekende krachten' waarover veteranen beschikken.

Centraal in de campagne staan tien video's, waarin journalist Gijs Wanders veteranen interviewt die na Defensie bij een andere werkgever aan de slag zijn gegaan. Het betreft interviews waarbij zowel de huidige leidinggevendenden als de voormalig militairen aan het woord komen over de specifieke

kwaliteiten die deze oud-militairen bezitten. De achterliggende gedachte is dat veteranen voor bedrijven een meerwaarde hebben, omdat ze niet alleen unieke leiderschapskwaliteiten hebben ontwikkeld tijdens hun uitzending, maar hierbij ook als persoon enorm zijn gegroeid. Zo blijkt uit de interviews dat veteranen op de werkvloer uitblinken in focus, daadkracht, overzicht houden en kalm blijven in stressvolle situaties. Als leidinggevende dragen veteranen sterk bij aan teamgeest, can-do mentaliteit en coachend leiderschap.

De interviews met de oud-militairen en hun leidinggevendenden worden via diverse kanalen verspreid binnen zoveel mogelijk sectoren, waaronder de zorg, techniek, ICT en logistiek. Dat het thema aanspreekt, blijkt wel uit het feit dat de media – zowel landelijke als regionaal – de campagne hebben opgepikt en er aandacht aan besteden. Het Vfonds, het NLVi, stichting OVA en diverse civiele partijen hebben financieel bijgedragen aan deze campagne.

De publiekscampagne 'Ongekende Krachten' is erg belangrijk. Uit onderzoek blijkt dat Nederlanders veteranen weliswaar zien als moedig, trots en plichtsgetrouw, maar dat er ook sterke associaties zijn met psychische problemen, zoals PTSS. Het beeld van de veteraan met een probleem wordt soms versterkt door series of films, waarin veteranen worden neergezet als getroebleerde mensen met sociale aanpassingsproblemen. Echter, meer dan 90 procent van de veteranen houdt geen blijvende schade over van zijn of haar uitzending en het overgrote deel van de oud-militairen ziet de uitzending vooral als een verrijking.

krijgen. Daarnaast benaderen steeds meer werkgevers het platform van Onbekende Helden en bieden vacatures aan via de website.⁹

Ontwikkelingen en effecten op het gebied van ondersteuning en zorg

Ondersteuning en zorg gedurende de loopbaan en rondom inzet

Gedurende de militaire loopbaan worden diverse inspanningen verricht op het gebied van opleiding, training, voorbereiding en preventie, gericht op het beschermen en bevorderen van de (duurzame) inzetbaarheid, veiligheid en gezondheid van (militair) personeel (bijlage 1). Daarin vindt continue ontwikkeling plaats, vaak gebaseerd door inzichten uit onderzoek. Een voorbeeld hiervan is de toegenomen aandacht voor morele uitdagingen en de ontwikkeling van interventies op dat gebied. Ook het digitaal (en daarmee laagdrempelig) beschikbaar stellen van informatie met betrekking tot veiligheid en gezondheid, op basis van onderzoeken en inspanningen door het Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden

en Gezondheid (CEAG) is hiervan een voorbeeld. Het Vitaliteitsplatform van Duurzaam Gezond Inzetbaar (DGI, DGO) biedt eveneens laagdrempelig informatie over vitaliteit en leefstijl.

Ondersteuning en (na)zorg beperken zich niet door missies kwalificerend tot de veteranenstatus. Gedurende de militaire loopbaan wordt personele zorg en gezondheidszorg geboden.¹⁰ De Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) dragen bij aan het (geestelijk) welbevinden van militairen, veteranen, het thuisfront en overig defensiepersoneel. Rondom missie en inzet wordt zorg georganiseerd, zoals verankerd in de Veteranenwet en het Veteranenbesluit. Daarnaast wordt maatwerk geboden, naar behoefte, aard van de inzet en de taakstelling. Er is nadrukkelijk aandacht voor het thuisfront, gecoördineerd door de Defensie Organisatie Thuisfrontzorg (DOT). Bijlage 1 biedt het

¹⁰ Het Dienstencentrum Personele Zorg (DCPZ), van de Divisie Personeel en Organisatie Defensie (DPOD), is uitvoeringsverantwoordelijke en het kennis- en expertisecentrum voor personele zorg. Dit omvat onder meer bedrijfsmaatschappelijk werk, aandacht voor veteranen, postactieven en militaire oorlogs- en dienstsachtoffers, het coördineren van de uitvoering van het decoratiebeleid en aandacht voor financiële gezondheid. De Divisie Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO) draagt zorg voor het leveren van gezondheidszorg en is kennisegenaar voor de gezondheidszorg binnen Defensie. De DGO bestaat onder meer uit het Eerstelijns Gezondheidszorgbedrijf (EGB), CEAG, Bedrijf voor Bijzondere Medische Beoordelingen (BMB), het Militair Revalidatie Centrum (MRC), het Centraal Militair Hospitaal (CMH) en de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ).

overzicht van inspanningen en activiteiten op het gebied van ondersteuning en zorg, ook voor relaties. Daarnaast geeft figuur 14 een overzicht van inspanningen op het gebied van ondersteuning en zorg.

De toegenomen focus op hoofdtak 1 leidt tot een andere invalshoek en verandering van aandachtspunten op het gebied van ondersteuning en zorg. Zo richten de Veteranen Bedrijfsmaatschappelijk Werkers (VBMW) zich vanaf 2024 sterker op veteranen in werkelijke dienst. Ze behouden nauwe afstemming en samenwerking met de Gespecialiseerd Maatschappelijk Werkers (GMW) van het NLVi, die met name veteranen uit dienst begeleiden. VBMW blijft daarbij betrokken wanneer hun context-specifieke kennis van meerwaarde is.

Binnen de Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO) biedt het Militair Revalidatie Centrum (MRC) hoogwaardige medisch specialistische revalidatiezorg, arbeidsrevalidatie en orthopedische hulpmiddelen, afgestemd op de specifieke behoeften van militairen. Net als voorgaande jaren worden ook Oekraïense militairen met oorlogsverwondingen behandeld in het MRC. Inmiddels hebben ruim 70 Oekraïense militairen een revalidatietraject in het MRC gevolgd.

Op het gebied van re-integratie zijn de aantallen veteranen en dienstsachtoffers die door het Diensten Centrum Re-integratie (DCR) zijn begeleid, de afgelopen jaren relatief stabiel gebleven. In 2024 zijn 185 begeleid-

⁹ Onbekende Helden, Jaarrapport 2024.

In 2024...

hebben **947** militairen deelgenomen aan de conferentie ter voorbereiding op een inzet.

hebben **1.156** militairen voor hun missie met hun eenheid aan het moreelonderzoek deelgenomen.

hebben **1.805** militairen tijdens hun missie met hun eenheid aan het moreelonderzoek deelgenomen.

zijn **1.310** terugkeergesprekken gevoerd.

is de vragenlijst na missie of inzet door **854** militairen en **1.028** relaties ingevuld.

was er n.a.v. de vragenlijst bij **29%** van de militairen en **5,8%** van het thuisfront een reden om nader (telefonisch) in gesprek te gaan.

werden **512** veteranen door DCR begeleid bij hun re-integratie in het arbeidsproces (283 IWD, 229 UWD).

werden **145** militaire oorlogs- en diensslachtoffers door DCR begeleid. **127** van hen zijn veteraan.

zijn **124** re-integratie trajecten succesvol voltooid.

is het Veteranenloket van het LNVi **34.009** keer benaderd met vragen via telefoon, e-mail of Whatsapp.

hadden **25.564** contacten betrekking op een dienstverleningsvraag.

hadden **3.657** contacten betrekking op een zorgvraag.

zijn **52** veteranen en naasten begeleid door het Reach Out Ondersteunings Team (ROOT).

had zorgcoördinatie (ZC) **2.368** openstaande zorgplannen.

hebben **987** personen een zorgcoördinator door het NLVi toegewezen gekregen.

zijn **994** zorgplannen door zorgcoördinatie (ZC) gesloten.

was de gemiddelde doorlooptijd van openstaande zorgplannen **1.243** dagen.

zijn **159** vrijwilligers aangesloten bij het nuldelijnsondersteunings-systeem (NOS).

waren **1.509** cliënten in begeleiding bij het gespecialiseerd maatschappelijk werk binnen het LZV.

waren **760** cliënten in behandeling in de tweedelijnszorg binnen het LZV.

hebben **210** cliënten voor de eerste keer een militair invaliditeitspensioen (MIP) ontvangen.

Figuur 14: Ondersteuning en zorg.

dingstrajecten van veteranen beëindigd. Daarvan hebben 124 trajecten (67%) geresulteerd in herstel en/of re-integratie (intern of extern Defensie). Verder is bij 27 veteranen een nazorgtraject gestart voor verdere begeleiding van het DCR. Trajecten waarbij re-integranten (nog) niet succesvol zijn gere-integreerd na de reguliere ontslagbescherming volgens de Wet Verbetering Poortwachter (WVP), worden vanuit een uitkeringssituatie begeleid. Het ministerie van Defensie is eigenrisicodragers voor de Werkloosheidswet (WW), Ziektewet (ZW) en het Werkhervatting Gedeeltelijk

Arbeidsgeschikten (WGA) en heeft daardoor nog een re-integratieverplichting zolang de betreffende (oud) medewerker een WW, ZW of WGA uitkering ontvangt. De begeleiding van deze doelgroep wordt tevens door het DCR verzorgd. Het merendeel van de begeleidings-trajecten van veteranen (64%) heeft een doorlooptijd van minder dan een jaar.

Vernieuwd PTSS-protocol

Om bij veteranen met psychische klachten als gevolg van hun inzet de mate van invaliditeit vast te stellen, werken verzekeringsartsen van het bedrijf Bijzondere Medische Beoordelingen (BMB) van Defensie en de afdeling Sociaal Medisch Onderzoek (SMO) van APG/BRD¹¹ met het zogenoemde PTSS-protocol. Een werkgroep van verzekeringsartsen en andere deskundigen, bijgestaan door externe adviseurs, heeft het protocol geactualiseerd en begin dit jaar aan Defensie aangeboden. De naam van het protocol is daarbij aangepast naar 'Het protocol voor psychische aandoeningen waaronder PTSS'.

Defensie bespreekt de nieuwe versie op dit moment met de sociale partners. Tegelijkertijd beziet en organiseert Defensie wat nog nodig is om met het nieuwe protocol te kunnen starten, zoals het bijscholen van de verzekeringsartsen van BMB en SMO. Een zorgvuldige invoering van het nieuwe protocol is belangrijk en daarom wordt een invoeringsdatum pas bepaald als het protocol daadwerkelijk is vastgesteld en duidelijkheid bestaat over hetgeen nodig is voor een zorgvuldige invoering.

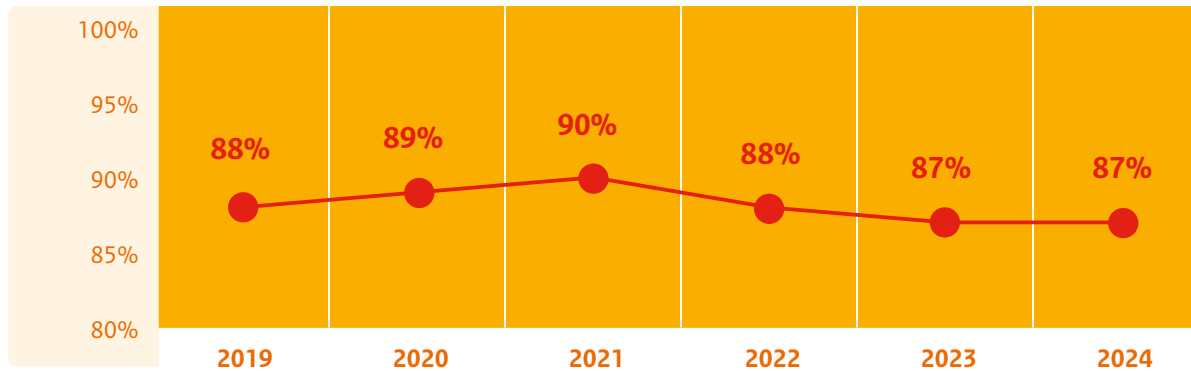
Impact van missie en inzet onder militairen in dienst en hun relaties

Onderzoeken geven inzicht in de beleving van militairen van hun missie en inzet, evenals de impact op hun thuisfront. Uit de moreelonderzoeken blijkt dat ongeveer negen op de tien militairen een hoog moreel heeft, voorafgaand aan (89%) en tijdens de missie (85%). Dat geldt ook voor de motivatie, voorafgaand aan (88%) en tijdens de missie (79%). Bijna zeven op de tien militairen (68%) geven aan persoonlijk gegroeid te zijn.¹² Zes maanden na de missie zeggen bijna negen op de tien militairen dat het goed of uitstekend met hen gaat (figuur 15). Drie procent geeft aan dat het matig tot slecht gaat met hun algehele gezondheid.

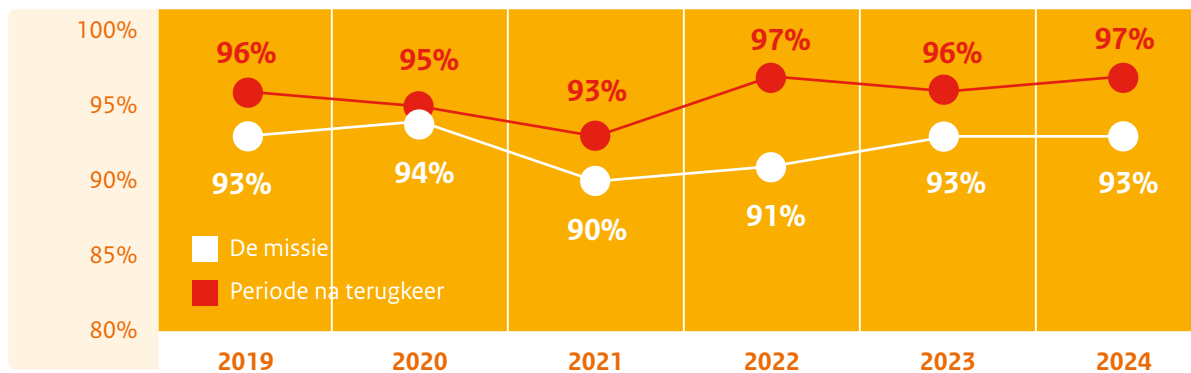
Van de relaties (met name ouders en partners) geven ruim negen op de tien (93%) aan de missieperiode (zeer) positief te hebben ervaren (figuur 16). Zeven procent heeft de missieperiode (zeer) negatief ervaren. De daadwerkelijke periode van inzet in het missiegebied wordt door de relaties het meest belastend ervaren, in vergelijking met de periode voor en na de uitzending. De periode na terugkeer is door 97% (zeer) positief ervaren en door 3% (zeer) negatief. Op basis van de vragenlijst na missie of inzet nemen bedrijfsmaatschappelijk werkers contact op met militairen of hun relatie als daar aanleiding toe is (belindicatie). Dat gebeurt op basis van de gegevens

¹¹ De Algemene Pensioen Groep (APG) is sinds 2008 een zelfstandige uitvoeringsorganisatie van stichting Pensioenfonds ABP. APG geeft uitvoering aan de Bijzondere Regelingen Defensie (BRD).

¹² Impact van missies en inzet op militairen en hun thuisfront, Jaaroverzicht 2024, TOS.

Afbeelding 15: Oordeel eigen gezondheid militairen na missie (% gaat goed/uitstekend).

Afbeelding 16: Ervaring missieperiode thuisfront (% (zeer) positief).

antwoorden die duiden op de aanwezigheid van klachten, zorgen om het welzijn, of als wordt aangegeven dat er behoefte is aan contact. Bij 94% van de

relaties en 71% van de militairen was geen sprake van een belindicatie. Met 6% van de relaties en 29% van de militairen heeft een bedrijfsmaatschappelijk werker

contact opgenomen. De meest voorkomende klachten zijn hostileiteit (11%) en depressiviteit (11%).¹³ De resultaten van de vragenlijst na missie of inzet zijn vergelijkbaar met voorgaande jaren.

Vanaf 2024 wordt ook onderzoek verricht onder militairen in dienst die langer dan 1,5 jaar terug zijn van een missie, om daarmee de lange termijn effecten inzichtelijk te krijgen. Aan de pilot van dit Meerjarig Onderzoek naar de Ervaringen van Defensiemedewerkers na missie/Inzet en hun welzijn, zorgbehoefte en Gezondheid (MOEDIG)¹⁴ hebben 356 militairen deelgenomen. De meerderheid (73–96%) geeft verschillende aspecten van het eigen welzijn een rapportcijfer van 7 of hoger. Elf procent geeft de eigen gezondheid in het algemeen een 6 of lager. Circa 8 op de 10 (79%) heeft geen klachten gerelateerd aan missie of inzet. Circa 8 op de 10 (79%) heeft geen klachten gerelateerd aan missie of inzet. 13% geeft aan klachten te hebben gehad die inmiddels zijn opgelost en 8% geeft aan nog steeds klachten te hebben. Van de deelnemers aan de MOEDIG pilot heeft 13% op enig moment hulp ontvangen bij inzetgerelateerde klachten, van wie 90% vindt dat de juiste hulp is gegeven en 75% de hulp met een cijfer 7 of hoger beoordeelt. Voor zowel veteranen in dienst bij

¹³ Impact van missies en inzet op militairen en hun thuisfront, Jaaroverzicht 2024, TOS.

¹⁴ Het onderzoek wordt uitgevoerd door TOS '1: Rapportage pilot MOEDIG, TOS-24-098. In afstemming en samenwerking verricht het NLVI een vergelijkbaar onderzoek onder veteranen uit dienst: IMPACT.

Transitie

Uit zowel nationaal als internationaal onderzoek blijkt dat militairen bij dienstverlating moeite kunnen hebben met de overgang van de defensieorganisatie naar de 'burgermaatschappij'. Zo blijkt uit onderzoek van het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) dat ruim 30 procent van de militairen deze transitie als moeilijk ervaart en dat 17 procent zich niet op hun plek voelt in de burgermaatschappij. Dit is verklaarbaar, gezien het unieke karakter van de defensieorganisatie, het werk als militair en de ervaringen die daarmee verbonden zijn. Verschillende factoren spelen een rol bij de ervaren problemen bij de transitie, zoals het ervaren van verschillen tussen de militaire wereld en de burgermaatschappij en het al dan niet kunnen vinden van een zinvolle tijdsbesteding na de dienstverlating, bijvoorbeeld in de vorm van werk, vrijwilligerswerk, een opleiding of hobby's.

Het is belangrijk om militairen en veteranen tijdig over transitie te informeren en hen daarbij te ondersteunen. Zowel het nVP als het NLVi heeft transitie daarom ook als speerpunt opgenomen in de meerjarenplannen. Het ministerie van Defensie heeft het NLVi de opdracht gegeven om een programma te ontwikkelen ter ondersteuning van de transitie van militair naar burger bij het verlaten van de dienst. De ambitie is om militairen te ondersteunen en te begeleiden bij deze overgang.

Het NLVi en Defensie spannen zich in om inzichtelijk te maken wat belangrijke aspecten zijn ten aanzien van het bevorderen van de transitie van militair naar civiel, welke inspanningen op het gebied van transitie al worden verricht binnen de staande organisaties, welke lancunes er zijn etc. Dit zal resulteren in nieuwe, aanvullende inspanningen en activiteiten gericht op het bevorderen van het welbevinden van militairen en veteranen, ook na het verlaten van de dienst. Het programma wordt in samenwerking met Defensie opgezet en uitgevoerd voor alle militairen, waaronder veteranen.

Zowel nationaal als internationaal onderzoek geeft een aantal uitgangspunten voor effectieve transitie:

- Begin vroegtijdig met de voorbereiding op de transitie;
- Betrek leidinggevers, thuisfront, relaties en families;
- Deelname aan het arbeidsproces is belangrijk, zorg voor goede begeleiding naar werk;
- Zorg voor acceptatie van de nieuwe situatie;
- Zorg voor een goed afscheid van Defensie.

De ontwikkeling van het transitieprogramma bestaat uit verschillende fasen. Tijdens de oriëntatiefase wordt (voor) onderzoek uitgevoerd gericht op het in kaart brengen van de huidige transitieactiviteiten door Defensie en door andere partijen zoals bijvoorbeeld het NLVi. Vervolgens wordt een programmaplan ontwikkeld. Naar verwachting worden in de tweede helft van 2025 pilots van het nieuwe transitieprogramma uitgevoerd. Na de evaluatie wordt het programma afgerond en ingebed in de organisatie.

Defensie als voor veteranen uit dienst, is ondersteuning en zorg beschikbaar, bijvoorbeeld bij de MGGZ en het LZV.¹⁵

Veteranenloket

Het Veteranenloket biedt een centraal loket voor vragen, dienstverlening en toegang tot ondersteuning en zorg. Het loket zet zich in op snel en laagdrempelig contact. In 2024 is gestart met Whatsapp om het laagdrempelig contact nog verder te faciliteren. Het Veteranenloket is het afgelopen jaar ruim 34.000 keer benaderd via telefoon, e-mail of Whatsapp; dat is vaker dan het jaar ervoor (in 2023: ruim 30.000 keer). De meerderheid van de contacten (25.564) betreft dienstverleningsvragen (o.a. treinkaartjes, passen, reünies, Nederlandse Veteranendag, Checkpoint). Daarnaast hadden 3.657 contacten betrekking op een zorgvraag. Deze zorgvragen worden doorgezet naar het NOS, zorgcoördinatie, maatschappelijk werk, of het Reach Out Ondersteunings Team (ROOT). Buiten kantooruren is de 24/7 bereikbaarheidslijn van het Veteranenloket circa 340 keer gebeld. De overige contacten hadden betrekking op andersoortige vragen, zoals vragen over vergaderruimten en andere faciliteiten binnen het NLVi. In algemene zin is er een daling van het aantal telefoontjes en een stijging van het aantal e-mails. Het aantal VTE (voltijdsequivalenten) binnen het Veteranenloket is

¹⁵ Impact van missies en inzet op militairen en hun thuisfront, Jaaroverzicht 2024, TOS.

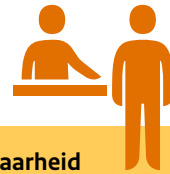
gelijk aan vorig jaar (8,5), het aantal medewerkers is toegenomen van 10 naar 11. Het Veteranenloket lijkt hiermee goed vindbaar; wel blijft vindbaarheid, bijvoorbeeld ook voor MOD's en relaties, constant aandacht behoeven.

Reach Out Ondersteunings Team

Wanneer signalen worden ontvangen dat veteranen, dienstslachtoffers of hun relaties ondersteuning nodig hebben in de weg naar zorg, legt het Reach Out Ondersteunings Team (ROOT) van het NLVi contact, voert gesprekken, bouwt aan vertrouwen en ondersteunt in de weg naar zorg bij veteranen die bijvoorbeeld in een isolement zitten, of zorg mijden. Het ROOT is gegroeid van 2 naar 3 VTE zodat meer veteranen bereikt en geholpen kunnen worden. In 2024 heeft het team 52 veteranen en relaties begeleid. Daarbij is begeleid naar zorg of is de hulpvraag opgelost. Cliënten geven aan dankbaar en tevreden te zijn over de veelal intensieve ondersteuning vanuit het ROOT.

Zorgcoördinatie

De instroom bij zorgcoördinatie (ZC) van het NLVi laat in 2024 een vergelijkbaar beeld zien met voorgaande jaren. In 2024 hebben 987 personen een zorgcoördinator toegewezen gekregen en zijn 994 zorgplannen afgesloten, omdat de hulpvraag was opgelost. Aanmeldingen gerelateerd aan inzet in Afghanistan en voormalig Joegoslavië zijn het hoogst, met respectievelijk 188 en 190 aanmeldingen. In algemene zin hebben,

	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Telefonische bereikbaarheid < 1 minuut (norm 90%)	92%	93%	95%	95%	96%	96%
Contact met zorgcoördinator < 3 werkdagen (norm 90%)	94%	93%	98%	97%	98%	92%
Doorlooptijd van initiële aanmelding tot zorgplan < 4 weken (norm 90%)	99%	98%	99%	100%	95%	96%
Aantal openstaande zorgplannen ZC (31-12-2024)	2.400	2.412	2.391	2.343	2.395	2.368
Gemiddelde looptijd casussen nog in behandeling ZC (31-12-2024)	1.603	1.577	1.467	1.273	1.226	1.243
Aantal dossiers eerstelijns GMW (NLVi) (31-12-2024)	1.509	1.470	1.530	1.421	1.402	1.509
Aantal dossiers tweedelijns LZV (31-12-2024)	1.018	1.054	879	889	901	760

Figuur 17: Veteranenloket, ondersteuning en zorg.

in vergelijking met het voorgaande jaar, meer relaties en militaire oorlogs- en dienstslachtoffers zich aangemeld. Bij de intake, het huisbezoek en gedurende het hersteltraject worden relaties betrokken. Het betrekken van relaties in het hersteltraject en het bieden van informa-

tie, ondersteuning en zorg aan hen wordt doorontwikkeld. Naar aanleiding van het rapport van de Veteranenombudsman, Erken mijn zorgen, worden inspanningen verricht om verdere ontwikkelingen en verbeteringen te realiseren.

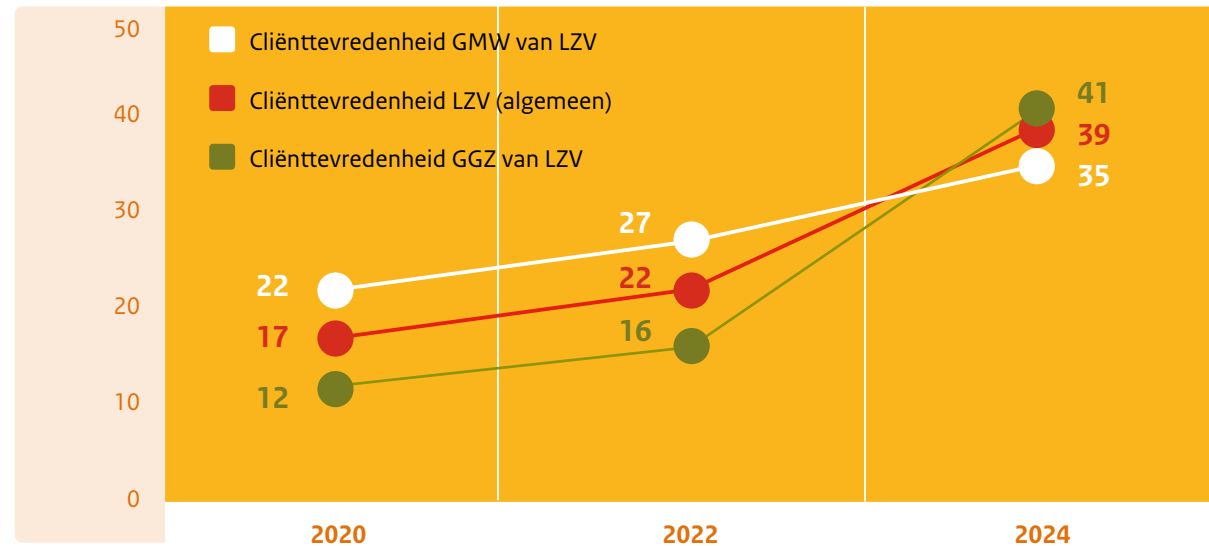
In 2024 ¹⁶ had ZC 2.368 openstaande zorgplannen (figuur 17). Daarvan betrof 80% veteranen, 14% MOD en 6% relatie: (ex-)partners, kinderen, ouders, nabestaanden. Vaak is sprake van meervoudige problematiek. Cliënten worden in hun hersteltraject begeleid bij het verkrijgen van passende materiële en immateriële ondersteuning en zorg. Het hersteltraject is gericht op het verhogen van het functioneren en welzijn van de cliënt. De behoeften worden daarbij periodiek gemonitord en de benodigde mensen en middelen worden ingezet die bijdragen aan herstel.

In 2024 bestaat ZC uit 44,3 VTE. Het aantal zorgcoördinatoren is toegenomen, door diverse ontwikkelingen zoals het nieuwe werken naar herstel en verschillende projecten. Een belangrijke ontwikkeling in 2024 is de integratie van verschillende teams op het gebied van ondersteuning en zorg binnen het NLVi naar één afdeling Herstel en ondersteuning. Er wordt daardoor meer herstelgericht en vraaggericht gewerkt, vanuit multidisciplinaire teams.

Gespecialiseerd maatschappelijk werk

In 2024 waren 1.509 cliënten in begeleiding bij het Gespecialiseerd Maatschappelijk Werk (GMW) van het NLVi. Het GMW van het NLVi is aangesloten bij het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV). Er zijn 45 maatschappelijk werkers die (psychosociale) begeleiding bieden aan veteranen, diensslachtoffers en hun

¹⁶ Peildatum 31-12-2024 (overal, tenzij anders vermeld).

Figuur 18: Ontwikkeling cliënttevredenheid LZV (NPS scores).*

* Cliënttevredenheid wordt binnen het LZV weergegeven met de Net Promotor Scale (NPS). Dit is een schaal van -100 tot 100. Een NPS-score boven 0 wordt als goed gezien, een score boven 50 als excellent.

relaties. Vanwege de toegenomen complexiteit en doorlooptijden van hulpvragen neemt de gemiddelde uurbelasting per casus toe. Vergelijkbare trends worden waargenomen in de civiele sector. Door de toegenomen belasting is de norm voor de gemiddelde caseload per maatschappelijk werker verlaagd van 55 naar 50 dossiers. Er is een hoge mate van tevredenheid over de begeleiding en het effect van de begeleiding. Het GMW scoorde een 8,1 op tevredenheid; de cliënttevredenheid (NPS-score) gemeten in 2024 was hoger dan de vorige meting in 2022 (figuur 18).

Gespecialiseerde zorg en de keten

In december 2024 waren 760 veteranen in behandeling in de tweedelijnszorg binnen het LZV. De instroom laat over het algemeen een stabiel beeld zien. Wel komen meer Afghanistan veteranen de keten binnen en neemt de complexiteit van de zorgvragen toe. Onder invloed van personeelstekorten in combinatie met de toegenomen vraag naar zorg binnen de GGZ lopen wachttijden voor gespecialiseerde zorg binnen het LZV langzaam op. De toename van de wachttijden is nog steeds minder dan in de reguliere GGZ. Door regionale regie en

samenwerking tussen de deelnemende LZV-organisaties kunnen wachttijden worden beperkt. De cliënttevredenheid binnen de tweedelijnszorg van het LZV, gemeten in 2024, is hoger ten opzichte van de vorige meting in 2022 (figuur 18).

De zorg blijft zich ontwikkelen, veelal gevoed door resultaten uit onderzoek. Er worden innovatieve interventies en behandelmethoden ontwikkeld en getest op effectiviteit, met het doel te blijven aansluiten bij de behoeften en problematieken die worden ervaren en het bevorderen van behandelsuccessen (zie bijlage 2).

De vraag naar zorg voor relaties van veteranen neemt toe. De uitvoering van de zorg is in Nederland verspreid over meerdere domeinen en wordt geregeld door wetgeving, zoals de Zorgverzekeringswet (Zvw), Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) of de Jeugdwet, elk met verschillende regels. Het LZV zoekt naar een geïntegreerde aanpak waarin, zowel met de expertise binnen het LZV als met lokale ondersteuning, optimaal aan de zorgvraag van relaties kan worden voldaan. Dit sluit aan bij de tendens naar werken in regionale netwerken.¹⁷

Binnen Nederland is het gedachtegoed binnen het zorglandschap aan het veranderen. Denk hierbij aan eigen regie van de cliënt, inzet van een steunende omgeving, focus op gezondheid, preventie en herstel in

plaats van op ziekte, samenwerken in netwerken rond de cliënt, passende en betaalbare zorg en digitalisering van en rond zorg.¹⁸ Het LZV gaat mee in deze ontwikkelingen.

Sparrenheuvel

Sinds 2024 biedt Sparrenheuvel een herstelplek voor veteranen die tijdelijk extra begeleiding en ondersteuning nodig hebben. Sparrenheuvel is opgericht door het Leger des Heils in samenwerking met het NLVi. Defensie ondersteunt de herstelplek financieel. Op de locatie is 24 uur per dag en 7 dagen per week professionele begeleiding aanwezig. Binnen gemiddeld zes maanden wordt toegewerkt naar stabilisatie, herstel en terugkeer in de maatschappij. Sinds de opening zijn 15 veteranen in Sparrenheuvel begeleid. Zorg en behandeling wordt geboden door het NLVi en LZV. De maatschappelijk werker van het NLVi is betrokken bij het begeleidingsplan dat in Sparrenheuvel wordt geboden.

Assistentiehond

Bij chronische klachten kan een PTSS-assistentiehond het dagelijks functioneren en de kwaliteit van leven bevorderen. In 2024 is de samenwerking van het NLVi met twee aanbieders van assistentiehonden bekrachtigd. Sindsdien zijn 12 assistentiehonden toegewezen. Er is geen wachtlijst, wat er op duidt dat in de vraag kan worden voorzien. Naast het bieden van een vooropgeleide hond worden trajecten met teamcoaching

onderzocht. Daarbij trainen veteranen of dienstslachtoffers hun eigen hond onder begeleiding van erkende hondenscholen. In 2027 wordt het traject met teamcoaching geëvalueerd.

Diensten Geestelijke Verzorging

Geestelijk verzorgers van de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) van het ministerie van Defensie en tevens aangesloten bij het LZV, begeleiden veteranen, dienstslachtoffers en hun relaties bij levensvragen en zingevingsproblematieken. Recent afgerond onderzoek maakt inzichtelijk wat een geestelijk verzorger kan betekenen in de begeleiding van hen die worstelen met morele uitdagingen, wat de werkzame elementen zijn van de begeleiding door geestelijk verzorgers en wanneer doorverwijzing (vanuit de keten) naar een geestelijk verzorger zinvol kan zijn (zie ook bijlage 2). Verder wordt door zorg van de DGV jaarlijks een fakkeltocht in Roermond georganiseerd. Daarbij worden alle in militaire dienst gevallen militairen herdacht in aanwezigheid van hun nabestaanden. Daarnaast wordt door de DGV voorafgaand aan een militaire missie een uitzendconferentie georganiseerd.

Nuldelijns Ondersteunings Systeem (NOS)

Ook Veteranenondersteuners, aangesloten bij het Nuldelijns Ondersteunings Systeem (NOS) van het NLVi en nationaal VP, zijn er voor veteranen, MOD's en hun relaties. Zij bieden ondersteuning in de vorm van een

¹⁷ Dit wordt onder andere verwoord in het Integraal Zorgakkoord (IZA) en het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA).

¹⁸ Idem.

luisterend oor, hulp bij dagelijkse handelingen, geven informatie en kunnen zorgvragen doorgeleiden naar het Veteranenloket. Er wordt geïnvesteerd in opleiding, certificering en bijscholing van de Veteranen-ondersteuners. Er worden regiodagen, casuïstiekdagen, intervisie en een jaarlijkse informatiedag georganiseerd. In 2024 is specifiek aandacht geweest voor schuldenproblematiek en voorlichting over het doorverwijzen van mensen met schulden.

Materiële zorg en voorzieningen

APG/BRD is onderdeel van het ABP en verzorgt de materiële zorg voor veteranen uit dienst. Dit houdt in dat APG/BRD uitvoering geeft aan diverse financiële regelingen waarvoor veteranen in aanmerking kunnen komen. Voorbeelden hiervan zijn de Inkomensvoorziening, het Militair Invaliditeitspensioen (MIP), de Ereschuldregeling en de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS).

De Inkomensvoorziening heeft als doel om de vermindering van het inkomen door ziekte of arbeidsongeschiktheid als gevolg van het dienstverband bij Defensie te compenseren. De Inkomensvoorziening dient samen met het MIP te worden aangevraagd. In 2024 is de Inkomensvoorziening door acht veteranen aangevraagd en deze is in alle gevallen toegekend. De gemiddelde doorlooptijd van de aanvragen was 11 dagen. Het valt op dat van deze voorziening beperkt gebruik wordt gemaakt; dit is al jaren het geval. De reden hiervan is

dat vaak andere instrumenten worden ingezet, zoals leefgeld en schuldhulpverlening. De inzet van leefgeld borgt dat de gewonde veteraan en zijn relaties de primaire lasten zoals de woninghuur, energiekosten en ziektekosten kan blijven betalen.

In 2024 zijn ten opzicht van voorgaande jaren meer aanvragen voor een MIP gehonoreerd (210) en minder aanvragen afgewezen (46). De gemiddeld doorlooptijd van 318 dagen is iets afgenomen ten opzichte van voorgaande jaren.

De Ereschuldregeling is een bijzondere regeling die eenmalig de schade vergoedt aan veteranen die het gevolg is van tijdens oorlog of missie opgelopen lichamelijk of geestelijk letsel. Veteranen die het letsel hebben opgelopen bij een incident voor 1 juli 2007 en voor die datum zijn ontslagen kunnen van de regeling gebruik maken. Dit betreft dus bijvoorbeeld de veteranen die zijn ingezet tijdens de Tweede Wereldoorlog, Nederlands-Indië en tijdens missies in Libanon en voormalig Joegoslavië. Dit verklaart waarom de Ereschuldregeling bijna niet meer wordt toegepast. In 2024 is eenmaal een ereschuld toegekend en in 2023 is de regeling niet toegepast.

Voor letsel dat veteranen hebben opgelopen door een inzet na 2007 is de RVS ingesteld. Deze regeling, onderdeel van het Nationaal Fonds Ereschuld, vergoedt net als de Ereschuldregeling de schade van veteranen

die het gevolg is van hun inzet. De uitgaven aan de RVS zijn de laatste jaren toegenomen.¹⁹ Ook is het gemiddelde schadebedrag gestegen. De Veteranenombudsman en de Algemene Rekenkamer hebben onderzoek gedaan naar de uitvoering van de RVS en hierbij aanbevelingen geformuleerd. In het hoofdstuk 'toezicht en advies' wordt hier nader op ingegaan. Defensie onderzoekt momenteel onder andere hoe de doorlooptijden van de RVS kunnen worden verkort.

In 2024 is verder 119 keer het Bijzondere Nabestaandenpensioen toegekend. De gemiddelde doorlooptijd en het totaal toegekende bedrag is vergelijkbaar met vorig jaar.

Naast financiële regelingen voert APG/BRD voor Defensie ook de Voorzieningenregeling uit. In deze regeling is een scala aan voorzieningen opgenomen waarvoor een veteraan of een dienstslachtoffer in aanmerking kan komen. Denk hierbij aan een financiële tegemoetkoming voor het gebruik van een taxi, vergoeding voor aanpassing van een rolstoel, vergoeding voor het aanpassen van een woning, financiële tegemoetkoming in de kosten van de uitvoering van een hobby, etc. In het kader van de Bijzondere Regelingen Defensie (BRD) zijn 7.537 maal voorzieningen toegekend. Dit aantal is vergelijkbaar met het vorig jaar.

¹⁹ Algemene Rekenkamer (2024) Focus op schadevergoedingen voor veteranen.

Veteranenbegraafplaats

De bijzondere positie die veteranen innemen in de maatschappij en de erkenning en waardering die zij voor hun inzet verdienen, blijkt wel uit het feit dat er een veteranenbegraafplaats bestaat. De Nationale Veteranenbegraafplaats bevindt zich in Loenen. Deze begraafplaats geeft veteranen een laatste rustplaats in nabijheid van hun kameraden en biedt veteranen de laatste eer. Niet alleen militairen met een veteranenstatus mogen hier worden begraven, bijgezet of verstrooid, maar ook de levenspartner van de veteraan. De grafstenen zijn uitgevoerd in witachtig marmer met daarop aangegeven het logo van het desbetreffende krijgsmachtonderdeel, de namen en de rang van de veteraan en eventueel de naam van de levenspartner.

Indien gewenst kan er tijdens de uitvaart gepaste aandacht worden besteed aan hun militaire verleden. Een veteraan die bij Defensie in actieve dienst is, kan aanspraak maken op een

uitvaart met (beperkt) militair ceremonieel. Dit geldt ook voor een veteraan die een dapperheidsonderscheiding draagt.

In totaal (tussen 2020 en 2024) zijn op de begraafplaats 101 veteranen en/of partners begraven of bijgezet en 71 personen verstrooid. In het jaar 2024 zijn 13 veteranen en/of partners begraven en hebben 6 urnbijzettingen plaatsgevonden. Op het strooiveld zijn 13 personen verstrooid.

De veteranenbegraafplaats heeft een herdenkings- en educatiecentrum met een vaste tentoonstelling over missies en oorlogsslachtoffers.

Het Veteranenlandgoed 'Vrijland' in Schaarsbergen biedt eveneens de mogelijkheid voor de verstrooiing van de as van overleden veteranen en hun relaties.

Invloed op het verdere leven

Met alle inspanningen die worden verricht, wordt beoogd het welbevinden en de kwaliteit van leven van veteranen, diensslachtoffers en hun relaties te bevorderen. Onderzoeken door de jaren heen, gericht op specifieke groepen militairen of missies, of gebaseerd op representatieve steekproeven, geven een genuanceerd beeld over hoe het met veteranen en hun relaties gaat. In algemene zin komt een consistent beeld naar voren dat het met veruit de meeste veteranen en hun relaties goed gaat. Veteranen beoordelen hun kwaliteit van leven gemiddeld met een cijfer tussen de 7 en 8. Daarbij hebben de meeste veteranen (overwe-

gend) positieve herinneringen aan de missie.²⁰

Tegelijkertijd vormt deelname aan een missie of inzet, met alle factoren die daarmee gepaard gaan, een risicofactor voor de gezondheid en het welzijn van veteranen en heeft het impact op hun relaties. Negatieve gevolgen kunnen jaren later (nog) merkbaar zijn of worden.

Om meer inzicht te verkrijgen in hoeverre missies en inzet, maar ook andere aspecten van het militaire beroep, invloed hebben op het welbevinden en het

²⁰ Voor een uitgebreid en genuanceerd beeld wordt verwezen naar de Onderzoekswijzer gezondheid en welzijn van veteranen en veteranenzorg 2021, gepubliceerd door het NLVi.

verdere leven van veteranen, is het NLVi gestart met een meerjarig levenslooponderzoek: IMPACT.²¹ De uitkomsten van de eerste grote meting van dit onderzoek worden medio dit jaar verwacht. Bijlage 2 geeft een overzicht van lopend en afgerond onderzoek.

Internationale kennisdeling en samenwerking

Op verschillende manieren en in verschillende fora vindt kennisuitwisseling en samenwerking plaats met internationale partners. Op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen, militaire oorlogs- en diensslachtoffers en hun relaties en op het gebied van onderzoek. Daarbij kunnen we van elkaar leren. Tegelijkertijd laat het zien dat we trots mogen zijn op wat we in Nederland bereikt hebben. Zo zijn een Veteranenwet, een nationale veteranendag, een veteraneninstituut en een zorgstelsel voor veteranen niet in alle landen vanzelfsprekend. Mooie voorbeelden van kennisdeling zijn de veteranenconferentie in Rome in 2024 en intensivering van de contacten met het nieuw opgerichte Duitse Veteranenbureau. In 2024 was een Duitse delegatie aanwezig bij de Nederlandse Veteranendag. Op 15 juni 2025 wordt de eerste Duitse Veteranendag georganiseerd.

²¹ Dit onderzoek richt zich op veteranen uit dienst. Nauwe afstemming en samenwerking vindt plaats met TOS, in het kader van onderzoek naar de impact van missies en inzet onder militairen/veteranen in dienst, met name ten aanzien van het eerder vermelde meerjarige panelonderzoek MOEDIG.

4. Toezicht en advies

Door het ministerie van Defensie en andere partijen, zoals het Nederlands Veteranen-instituut (NLVi) en het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV), wordt voortdurend gereflecteerd op de uitvoering van het veteranenbeleid. Deze reflectie kan leiden tot beleidsaanpassingen. Daarnaast leiden de resultaten van onderzoek tot nieuwe inzichten die op hun beurt ook kunnen leiden tot aanpassing van bestaande activiteiten of tot de implementatie van nieuwe activiteiten op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen, militaire oorlogs- en dienstslachtoffers (MOD's) en hun relaties. Bijlage 2 bevat een overzicht van in 2024-2025 lopend en afgerond onderzoek naar veteranen en hun relaties, de belangrijkste bevindingen en de aanbevelingen die hieruit voortkomen.

Een belangrijke adviseur ten aanzien van de uitvoering van het veteranenbeleid is het nationaal VP. Het nationaal VP adviseert Defensie over diverse veteranenonderwerpen zoals 'de meerwaarde' van veteranen, de veteranenstatus, het betrekken en bereiken van 'jonge' veteranen en het nuldelijns-ondersteuningssysteem.

De Inspecteur der Veteranen en de Veteranen-ombudsman (Vo) reflecteren eveneens op de uitvoering van het veteranenbeleid. Zij beschrijven de resultaten hiervan in een jaarverslag en in rapporten die in dit hoofdstuk nader worden toegelicht. In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de constatering van de toezichthouders en adviseurs en de reactie van defensie daarop.

Inspecteur der Veteranen

De Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK), tevens Inspecteur der Veteranen benadrukt in zijn Jaarrapportage 2024 het belang van het eren en gedenken van veteranen. Hij verwijst hierbij naar de jaarlijkse Nationale Dodenherdenking op 4 mei waarbij oorlogsslachtoffers worden herdacht en naar de D-Day-herdenkingen die jaarlijks op 6 juni plaatsvinden. Volgens de IGK moeten deze tradities in ere worden gehouden, zodat de samenleving en politiek de offers die veteranen voor de vrijheid hebben gebracht blijven erkennen. Het ministerie van Defensie ondersteunt dit standpunt en is daarom bij diverse herdenkingen betrokken. Daarnaast wordt op verschillende momenten stilgestaan bij de inzet van militairen en de gevolgen hiervan. Dit is belangrijk, zeker in een tijd waar de vrijheid door geopolitieke spanningen wordt bedreigd.

De IGK benadrukt verder in zijn jaarrapportage dat de huidige inzet van militairen verschilt van de inzet ten tijde van de inwerkingtreding van de Veteranenwet, door nieuwe vormen van inzet. Dit kan leiden tot discussies (voorafgaand en na afloop van de inzet) over de rechtspositie van ingezette militairen, het ontnemen van de veteranenstatus aan de inzet en de toekenning van onderscheidingen. De IGK stelt daarom voor een adviescommissie op te richten die de minister van Defensie kan ondersteunen. De gewijzigde vormen van

inzet hebben inderdaad duidelijk gemaakt dat aanpassing van de rechtspositie van militairen gewenst is. Bestaande regelingen zullen daarom worden aangepast zodat deze beter aansluiten bij de eisen die worden gesteld aan de huidige en toekomstige inzet van de krijgsmacht. Momenteel wordt, in afstemming met de sociale partners, de Regeling Militaire Inzet (RMI) ontwikkeld. Deze regeling onderscheidt verschillende vormen van inzet waaraan verschillende voorzieningen zijn gekoppeld, zoals huisvesting, voeding, maar ook de zorg voor, tijdens en na inzet. Ook het al dan niet ontnemen van de veteranenstatus aan een bepaalde inzet wordt onderdeel van de RMI. Daarnaast is een start gemaakt met het nader beschrijven van begrippen uit de definitie veteraan.. Het doel hiervan is te komen tot een kader dat duiding geeft en consensus biedt over de toekenning van de veteranenstatus bij de verschillende vormen van inzet.

De IGK benoemt ook de grote behoefte aan erkenning en waardering onder het militair personeel. Deze erkenning en waardering dient aan te sluiten bij de nieuwe vormen van inzet. De hierboven genoemde RMI maakt voorafgaand aan de inzet duidelijk of deze inzet leidt tot toekenning van de Herinneringsmedaille Internationale Missies (HIM). Daarnaast zijn het afgelopen jaar stappen gezet om aan nieuwe recente vormen van inzet middels decoraties erkenning en waardering te geven. Een voorbeeld hiervan is het herinneringselement voor de steun aan Oekraïne.

Ten aanzien van het lopende Afghanistan-onderzoek, uitgevoerd door het NIOD Instituut voor Oorlogs-Holocaust- en Genocidestudies en het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), stelt de IGK dat het belangrijk is om de veteranengemeenschap bij het onderzoek een stem te geven. De wijze waarop dit gebeurt is een verantwoordelijkheid van de bovengenoemde onderzoeksinstanties. In 2024 zijn tussen deze instanties en het nationaal VP afspraken gemaakt over de wijze waarop het nationaal VP bij het onderzoek zal worden betrokken. Daarnaast vindt tussen Defensie, het nationaal VP en het NLVi overleg plaats over de wijze waarop over de resultaten van het onderzoek zal worden gecommuniceerd. Dit om onjuiste berichtgeving en gevoelens van onrust onder veteranen te voorkomen.

In zijn jaarrapportage benoemt de IGK tevens de herziening van het uitkeringen en voorzieningenstelsel (HVUS) en het onderbrengen van de Bijzondere Regelingen Defensie (BRD), nu nog 'onderdeel' van de Algemene Pensioen Groep (APG), binnen de defensieorganisatie. Het project HVUS betreft het stelsel dat start vanaf het moment dat iemand uitvalt met gezondheidsproblemen en dat na het herstel- en re-integratietraject wellicht eindigt met een afwikkeling van de letselschade. Het doel van de optimalisatie van het stelsel is, om met behoud van het goede, te komen tot een modern en toekomstbestendig systeem. Een systeem dat qua proces eenvoudiger en minder belastend is voor de

veteraan en primair focust op herstel en re-integratie. Defensie heeft met de sociale partners afgesproken om een gedeeld beeld te creëren van de knelpunten in het huidige stelsel. Het stelsel is gebaseerd op verschillende soorten wet- en regelgeving en is in de loop der jaren opgebouwd uit verschillende voorzieningen en uitkeringen, waardoor het stelsel als zodanig complex is geworden. Binnen Defensie is een werkgroep opgericht, waarin naast de uitvoerende onderdelen van Defensie ook het NLVi en de Afdeling BRD van APG zijn vertegenwoordigd.

Het onderbrengen van de BRD binnen de defensie-organisatie wordt net als het project HVUS zorgvuldig opgelopen, waarbij alle betrokken partijen zullen worden betrokken. Op zowel het project HVUS als het project BRD is sinds 2024 een projectleider aangesteld.

Verder wordt het door de Algemene Rekenkamer (AR) uitgevoerde onderzoek Focus op schadevergoedingen voor veteranen in de jaarrapportage van de IGK benoemd. Dit onderzoek richt zich, net als het door de Vo uitgevoerde onderzoek Tijd, transparant en toegewijd, op de uitvoering van de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS). De AR geeft in haar rapport diverse aanbevelingen geformuleerd, zoals aanbevelingen gericht op het verkorten van de doorlooptijd en het verbeteren van de communicatie. De reactie op het rapport van de AR is op 11 maart 2025 gedeeld met de Tweede Kamer (2025D10195).

Tot slot vraagt de IGK aandacht voor de positie van de Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD's). Defensie is in afstemming met de Bond voor Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (BNMO) gestart met de ontwikkeling van een draaginsigne voor MOD's. Een dergelijk draaginsigne geeft erkenning aan MOD's voor wat hen is overkomen, draagt bij aan de herkenbaarheid onderling en daarmee de aandacht voor MOD's. Dit insigne zal voor de eerste keer op 30 augustus 2025 bij het tachtigjarig bestaan van de BNMO worden uitgereikt. Verder wordt momenteel gewerkt aan het (door)ontwikkelen van een ondersteuningsaanbod voor MOD's en hun relaties, waarbij de BNMO de belangenbehartiger wordt van alle MOD's en hun relaties. Deze ondersteuningsactiviteiten worden aangeboden door het NLVi en zijn in beginsel beschikbaar voor alle MOD's en hun relaties. Daarnaast is de zorg, zoals de zorg die door het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) wordt aangeboden, ook beschikbaar voor MOD's en hun relaties. MOD's en relaties die het Veteranen-loket bellen met een zorgvraag worden doorgeleid naar een zorgcoördinator of een maatschappelijk werker die de zorgvraag oppakt. Op deze wijze wordt nader invulling gegeven aan artikel 18 van het Veteranen-besluit waarin staat dat de bijzondere zorgplicht ook van toepassing is op MOD's en hun relaties.

Veteranenombudsman

Op grond van de Veteranenwet heeft de Nationale ombudsman tevens de rol van ombudsman voor veteranen. Vanuit die rol behandelt de Veteranenombudsman (Vo) klachten van veteranen over overheidsinstanties en over niet-overheidsinstanties die een taak uitvoeren op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en/of zorg van veteranen. Daarnaast onderzoekt de Vo op eigen initiatief de wijze waarop de Veteranenwet in de praktijk wordt uitgevoerd. Het jaarverslag 2024 van de ombudsman, met daarin een verslag van werkzaamheden als Veteranenombudsman, wordt juni 2025 aan de Tweede Kamer aangeboden.

De Veteranenombudsman heeft afgelopen jaar twee rapporten aangeboden.

Het eerste rapport, Erken mijn zorgen (12 december 2024, rapportnummer 2024/118), beschrijft de ondersteuning van relaties van veteranen uit dienst en geeft aanbevelingen aan zowel het NLVi als Defensie over de wijze waarop deze ondersteuning kan worden verbeterd. De beleidsreactie aan de Vo en de wijze waarop de aanbevelingen worden opgepakt, is met de Tweede Kamer gedeeld. Enkele aanbevelingen zijn direct door het NLVi opgepakt. Zo is de informatieverstrekking aan relaties verbeterd, worden relaties betrokken bij de aanpassing van de website van het NLVi en is gestart met het ontwikkelen van programma's voor relaties van veteranen met psychosociale problematiek. Hierbij

wordt ook gewerkt aan een programma voor kinderen van veteranen. Daarnaast is een werkgroep met vertegenwoordigers van het NLVi, het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) en het ministerie van Defensie ingesteld, gericht op de nadere invulling van de overige aanbevelingen. Ook hierbij worden relaties van veteranen ook betrokken.

Het tweede rapport, *Tijdig, transparant en toegewijd* (11 februari 2025, rapportnummer 2025/001) is gericht op de Regeling Volledige Schadevergoeding (RVS) en betreft een vervolgonderzoek naar de afhandeling van letselschadeclaims van veteranen die door hun inzet lichamelijk of psychisch letsel hebben opgelopen. Dit vervolgonderzoek is zoals eerder beschreven tegelijkertijd met een AR-onderzoek naar de procedures binnen de RVS uitgevoerd. De Vo heeft in het vervolgonderzoek gekeken of de aanbevelingen uit een eerder Vo-onderzoek (2021) zijn uitgevoerd en wat hiervan het effect is geweest. Uit het rapport blijkt dat veteranen nog steeds ontevreden zijn over zowel de lange duur van het proces als over het gebrek aan heldere communicatie. Er is vaak sprake van wederzijds wantrouwen tussen het ministerie van Defensie en de belangenbehartigers die de veteranen bijstaan. In plaats van gezamenlijk te kijken wat de veteraan nodig heeft, wijzen zij naar elkaar als oorzaak van vertraging. Middels een kamerbrief is de Tweede Kamer geïnformeerd over de wijzen waarop de aanbevelingen van de Vo worden uitgevoerd.

Naast bovengenoemde rapporten heeft de Vo enkele jaren geleden het rapport *Toegang tot veteranenzorg achter slot en grendel* aangeboden. Naar aanleiding van dit rapport is de samenwerking tussen de Dienst Justitiële Inrichtingen verbeterd. Zo wordt bij binnenkomst in een Penitentiare Inrichting (PI) gevraagd of een persoon veteraan is. Indien dit het geval is wordt dit opgenomen in het detentie- en re-integratieplan en wordt de persoon gewezen op het zorgaanbod van het NLVi. Daarnaast is het mogelijk dat zorgcoördinatoren en maatschappelijk werkers gedetineerde veteranen spreken buiten de reguliere bezoeken.

Momenteel worden de mogelijkheden en de criteria voor het plaatsen van veteranen uit dienst onderzocht en verder uitgewerkt. Veteranen uit dienst kunnen nu al incidenteel gebaseerd op het convenant *Huisvesting niet-militaire gedetineerden* in het Militair Penitentiair Centrum (MPC) in Stroe worden geplaatst. Doel is om het structureel juridisch en organisatorisch mogelijk te maken dat veteranen uit dienst met uitzendgerelateerde psychische problemen in het MPC Stroe geplaatst kunnen worden, omdat dat voor veteranen een meerwaarde kan hebben ten opzichte van een reguliere PI. Om dit structureel mogelijk te maken, moet bijvoorbeeld het zorgaanbod worden aangepast en moet verder worden voldaan aan de Penitentiare beginselenwet (Pbw).

5. Vooruitblik

Na een lange periode van stabiliteit in Europa, lijkt het risico om betrokken te raken bij een gewapend conflict toe te nemen. Dat vraagt om versterking en een andere focus van de krijgsmacht. De Veteranenwet en het Veteranenbesluit geven kaders aan het Veteranenbeleid van het ministerie van Defensie. De uitgangspunten die staan beschreven in de Veteranenwet en het Veteranenbesluit zijn onverminderd van kracht. Wel vragen de huidige tijd en geopolitieke veranderingen, om nadere focus en richting binnen de geldende kaders.

Zo is het denkbaar dat militairen vaker operationele taken zullen gaan uitvoeren, of dat in het geval van een gewapend conflict de veteranenpopulatie flink zal toenemen. Met deze scenario's moet rekening worden gehouden bij de verdere ontwikkeling van het veteranenbeleid.

Dit hoofdstuk geeft een vooruitblik op de uitvoering van het veteranenbeleid voor de komende jaren. De afgelopen jaren heeft het veteranenbeleid zich sterk ontwikkeld. Met de bij het veteranenbeleid betrokken partijen is gereflecteerd op het veteranenbeleid en nagedacht over de focus voor de komende jaren. Hieronder worden enkele uitgangspunten geformuleerd; zogeheten leidende principes voor de uitvoering van het veteranenbeleid. Daarnaast worden thema's beschreven die de komende jaren (extra) aandacht verdienen. Deze nadere focus binnen de huidige kaders, wordt momenteel uitgewerkt en zal resulteren in een beleidslijn over veteranen. Op basis hiervan kunnen keuzes bij de uitvoering van het veteranenbeleid worden onderbouwd en wordt het beleid meer consistent en transparant.

De Veteranenwet, het Veteranenbesluit en de nota van toelichting op het Veteranenbesluit vormen de grondslag voor het veteranenbeleid. Bestaande visiedocumenten en meerjarenplannen van belangrijke partijen in het veteranendomein, zoals het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi) en het nationaal VP, geven speerpunten weer. Gebaseerd op de wettelijke kaders en de bovengenoemde visiedocumenten en meerjarenplannen zijn leidende principes geformuleerd.

Het overzicht van inspanningen en activiteiten op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg (bijlage 1) geeft inzicht in de activiteiten die voor de verschillende doelgroepen, op verschillende momenten (gedurende de militaire loopbaan, rondom inzet, na dienstverlaten) worden verricht. Het geeft tegelijkertijd inzicht in de gebieden en onderwerpen die de komende jaren (extra) aandacht behoeven. De leidende principes en de aandachtsgebieden worden hieronder beschreven.

Leidende principes

Leidende principes sturen de besluitvorming en geven richting aan het handelen. Daarnaast helpen ze keuzes te maken bij de uitvoering van het beleid waardoor dit beleid consistent, begrijpelijk en beter uitlegbaar wordt. De volgende leidende principes zijn geformuleerd:

- De Veteranenwet en het Veteranenbesluit vormen de grondslag voor het veteranenbeleid en de uitvoering ervan op de thema's erkenning, waardering, zorg (ondersteuning) en de bijzondere zorgplicht voor veteranen en hun relaties;
- Het model veteranenbeleid (figuur 2) staat aan de basis van het veteranenbeleid;
- Nadruk op preventie; preventieve inspanningen op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg;
- Activiteiten gericht op erkenning, waardering, ondersteuning en zorg worden actief aangeboden;
- Gestreefd wordt naar maatschappelijke participatie;
- De herstelgerichte benadering staat centraal;
- Het beleid is zoveel mogelijk gebaseerd op wetenschappelijke inzichten ("evidence based").

Aandachtsgebieden/ambities

Bijlage 1 geeft een overzicht van de vele activiteiten die momenteel worden uitgevoerd op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor de doelgroepen genoemd in de veteranenwet. Op basis van dit overzicht zijn de volgende aandachtsgebieden voor de uitvoering van het veteranenbeleid geïdentificeerd.

Aandacht voor elke veteraan

Het veteranenbeleid richt zich op alle veteranen en hun relaties. De veteranenpopulatie is zeer divers (zie hoofdstuk 2) en de (missie)ervaringen en behoeften die veteranen en hun relaties hebben zijn daarmee ook zeer divers. Daarnaast zijn veel veteranen ingezet bij verschillende missies. Dit alles maakt het moeilijk – en soms ook onwenselijk – om specifieke inspanningen te richten op specifieke groepen. Maatwerk blijft daarom belangrijk.

Het is van belang om uitvoering te geven aan passende erkenning, waardering, ondersteuning en zorg aan alle in de Veteranenwet genoemde doelgroepen. Dit betekent dat het veteranenbeleid zich inzet voor jongere en oudere veteranen, veteranen die bij verschillende soorten missies – met de eigen eenheid of individueel – zijn ingezet, gezonde en verwonde veteranen, dienstslachtoffers en relaties zoals verwoord in de Veteranenwet. Ten aanzien van relaties betekent dit dat niet alleen partners van belang zijn, maar bijvoorbeeld ook kinderen en ouders van veteranen.

Voor sommige specifieke doelgroepen is in de afgelopen jaren veel aandacht geweest, zoals Dutchbat III-veteranen, ISAF-veteranen en Nederlands-Indië veteranen. Er is onverminderd aandacht voor deze groepen veteranen en hun ervaringen en (specifieke) uitdagingen. Aanbevelingen uit onderzoeken gericht op deze doelgroepen zijn uitgevoerd. Tegelijkertijd is er ook

aandacht voor veteranen die aan andere missies en inzet hebben deelgenomen. De komende jaren wordt nadrukkelijker ingezet om het gevoel van erkenning en waardering en de ervaren steun en zorg onder alle veteranen en hun relaties te versterken. Niet alleen bij inzet waaraan de veteranenstatus kan worden ontleend, maar bij alle vormen van inzet.

Focus op erkenning en waardering

De afgelopen jaren lag de nadruk vooral op de zorg van veteranen met inzetgerelateerde (psychische) klachten. Goede, professionele ondersteuning en zorg blijft onverminderd van belang, maar zoals eerder aangegeven zal de komende jaren meer aandacht aan erkenning en waardering worden gegeven.

Erkenning en waardering vindt plaats in sociale interactie (zie figuur 2). Naast de belangrijke instrumentele uitingen van erkenning en waardering, zoals passende decoraties, is aandacht voor relationele vormen van erkenning ook belangrijk. Deze relationele vormen van erkenning en waardering moeten plaatsvinden op alle niveaus en daarbij heeft iedereen een rol. Erkenning en waardering begint al voordat veteranen worden ingezet en eindigt niet bij afronding van een missie. Oprechte erkenning doet recht aan de (complexiteit en samenhang van) ervaringen van veteranen en hun relaties en aan de mogelijke gevolgen van inzet. Oprechte en persoonlijke waardering van de inzet van veteranen versterkt het welbevinden en de positione-

ring van veteranen in de samenleving en het publieke domein. Momenteel wordt onderzoek uitgevoerd dat inzicht geeft in de complexiteit van activiteiten op het gebied van erkenning en waardering. Dit onderzoek biedt mogelijk meer inzicht in de inspanningen en activiteiten die daadwerkelijk kunnen bijdragen aan het erkennen en waarderen van veteranen.

De veteranenstatus

Het begrip ‘veteraan’ is vastgelegd in de Veteranenwet en deze begripsbeschrijving bepaalt aan welke inzet de veteranenstatus kan worden ontleend. Zoals in hoofdstuk 2 wordt omschreven wordt de veteranenstatus ontleend aan inzet onder oorlogsomstandigheden of aan deelname aan een missie ter handhaving of bevordering van de internationale rechtsorde voor zover deze missie bij regeling van onze Minister is aangewezen.

Zoals in hoofdstuk 4 Toezicht en advies is vermeld veranderen de aard en complexiteit van missies en inzetvormen voortdurend. Daarbij is tevens aangegeven dat het belangrijk is om voorafgaand aan een inzet duidelijkheid te bieden over het al dan niet ontleen van de veteranenstatus, de toekenning van een Herinneringsmedaille Internationale Missies (HIM), voorzieningen, vergoedingen en de zorg die wordt aangeboden voor, tijdens en na de inzet. In de Regeling Militaire Inzet (RMI), die momenteel wordt ontwikkeld, worden deze aspecten meegenomen.

De veteranenstatus geeft erkenning en waardering voor inzet onder oorlogsomstandigheden en voor inzet tijdens missies in het kader van het bevorderen of handhaven van de internationale rechtsorde. Echter dit is niet de enige vorm van erkenning en waardering. Zoals in de vorige hoofdstukken al aan de orde is gekomen verdienen alle militairen die zich hebben ingezet voor de krijgsmacht en de samenleving erkenning, waardering, ondersteuning en zorg.

Preventie

Goed zorgen voor veteranen en hun relaties begint bij de besluitvorming en voorbereiding op inzet. Uit diverse onderzoeken is gebleken dat helderheid over de aard van de inzet, het doel, het mandaat, de omstandigheden en de ondersteuning en zorg voor de militair die wordt ingezet en de relatie die achterblijft van essentieel belang is. Door voorafgaand aan de inzet duidelijk te zijn over de aard van de inzet, door het aanbieden van de juiste training en de juiste middelen kunnen mogelijk problemen tijdens en na de inzet worden voorkomen. Dit geldt ook voor het actief aandacht besteden aan de overgang van militair naar burger (transitie). Zoals bij de richtinggevende principes al is beschreven is preventie van inzetgerelateerde gezondheidsproblemen een belangrijk uitgangspunt.

Doorontwikkeling afstemming en communicatie samenwerkingspartners

Zoals eerder reeds beschreven zijn bij de uitvoering van het veteranenbeleid vele partijen betrokken (zie figuren 2, 3 en 4). Het is belangrijk om met de belangrijkste partijen intern en extern Defensie af te stemmen zodat het veteranenbeleid op een consistente en transparante wijze wordt uitgevoerd. Dit draagt ook bij aan het bieden van duidelijkheid aan veteranen, militaire oorlogs- en dienslachtoffers (MOD) en hun relaties, zodat zij weten wat er op het gebied van erkenning, waardering, zorg en ondersteuning wordt aangeboden, wie hiervoor verantwoordelijk is en waar ze met hun vragen terecht kunnen.

Daarnaast wordt verder gezien hoe andere ministeries bij kunnen dragen aan de invulling van de Veteranenwet. De Veteranenwet is immers niet alleen ondertekend door de minister van Defensie, maar ook door de minister van Sociale Zaken en Werk-gelegenheid, de minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties.

Bijlagen

Bijlage 1 | Overzicht activiteiten en inspanningen

Deze bijlage biedt een overzicht van activiteiten en inspanningen die worden verricht door, of ondersteund door, het ministerie van defensie (MinDef), het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi), het Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV) en/of het nationaal VP, gericht op erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en welbevinden. Activiteiten en inspanningen kunnen gericht zijn op meerdere doelstellingen (pijlers van het veteranenbeleid)²² en op meerdere doelgroepen. Naast Defensiebrede activiteiten, organiseren Defensieonderdelen op eigen wijze activiteiten en wordt afhankelijk van de missie of inzet maatwerk verricht.

Aanvullend worden inspanningen verricht vanuit de samenleving; door lokale overheden, civiele instanties, stichtingen, verenigingen en particuliere initiatieven. Deze inspanningen dragen bij aan en illustreren de betrokkenheid van de samenleving. Op diverse wijzen worden deze initiatieven onder de aandacht gebracht en betrokken partijen met elkaar in verbinding gebracht. Een volledig overzicht daarvan is niet te geven.

²² Activiteiten gericht op meerdere doelstellingen (pijlers) worden in het overzicht op eenzelfde regel weergegeven, waardoor er soms lege cellen ontstaan. Verder is de inhoud van de regels niet met elkaar verbonden. Onderzoek geeft richting aan de inspanningen op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg.

Overzicht activiteiten en inspanningen (2024 - 2025)

Sociale context

Pijlers van het veteranenbeleid

	Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
	Erkennen van de bijzondere inzet van veteranen, ervaringen, steun en belang van relaties en de mogelijke gevolgen van inzet op veteranen en hun relaties. Erkenning van verwonding (MOD).	Waarderen van de bijzondere inzet van veteranen en steun en rol van relaties.	Bieden van ondersteuning en (preventieve en curatieve) zorg aan veteranen, MOD's en relaties.
Veteraan	Erkenning van uitzendervaringen (en mogelijke impact daarvan) door kennisoverdracht in Defensieopleidingen; aanbieden van modules, o.a. e-learning module Veteranen.	Bevorderen van waardering voor inzet en voor ingezette militairen/veteranen door kennisoverdracht in Defensieopleidingen; aanbieden van modules, o.a. e-learning module Veteranen.	Bevorderen van ondersteuning (o.a. door collega's en leidinggevendenden) door kennisoverdracht in Defensieopleidingen; aanbieden van modules, o.a. e-learning module Veteranen.
	Bieden van duidelijkheid over en recht doen aan missie-specifieke context en omstandigheden, o.a. in politieke debat en publieke communicatie.	Uiten van waardering, in woord en gebaar, door leidinggevendenden, naasten, militaire en politieke leiding en anderen, in communicatie en bij evenementen, tijdens bezoek aan missiegebied en in de dagelijkse praktijk.	Collegiale ondersteuning, Collegiaal Netwerk Defensie (CND) (nuldelijnsondersteuning).
	Ontlenen veteranenstatus.	Ontlenen veteranenstatus.	Ondersteuning, begeleiding op het gebied van zingeving (DGV) (nuldelijnsondersteuning).
	Toekennen vergoedingen en bijzondere aanspraken; toekennen beloningen.	Toekennen vergoedingen en bijzondere aanspraken; toekennen beloningen.	Geïntegreerde eerstelijnszorg (preventief en curatief), door o.a. artsen, fysiotherapeuten, praktijkondersteuners (EGB).

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Erkennen van mogelijke gezondheids- en veiligheidsrisico's, treffen van maatregelen.		(Preventief) bevorderen en beschermen van de gezondheid, veiligheid en inzetbaarheid, door inzichten en maatregelen zoals het identificeren en monitoren van, informeren over en mitigeren van veiligheids- en gezondheidsrisico's, o.a. door onderzoeken en dienstverlening van het CEAG.
Voorlichting over mogelijke risico's van de inzet, maatregelen en beschikbare ondersteuning/zorg.		Bepalen uitzendgeschiktheid.
Gedegen voorbereiding, o.a. door (missiegericht) opleidingen en trainingen, opwerkprogramma.		Gedegen voorbereiding en essentiële uitrusting, materieel, voedsel en gevarieerd voedsel, juist mandaat (ter bevordering welbevinden).
Uitzendconferentie.		Uitzendconferentie.
IDEM-dag.		IDEM-dag.
Erkennen van het belang van (steun aan) het thuisfront, o.a. door het organiseren van ondersteuning, activiteiten en informatievoorziening aan het thuisfront.	Waarderen van (de steun van) het thuisfront, o.a. door het organiseren van activiteiten.	Ontzorgen van uitgezonden militairen, door ondersteunen van thuisfront.
Erkennen van het belang van ondersteuning en zorg voor inzet, in het inzetgebied en na terugkomst.		Organiseren van ondersteuning en zorg voor inzet, in het inzetgebied en na terugkomst, inclusief bij calamiteiten en repatriëring; o.a. DGV, DBMW, MGGZ, SMT, SitCen, OPZ, thuisfrontorganisatie.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Contact met militair in missiegebied vanuit Defensieonderdeel/eenheid in NL (bellen, kaartje, brief).	Contact met militair in missiegebied (bellen, kaartje, brief).	Faciliteren van contactmogelijkheden met het thuisfront (telefoon, internetverbinding, post).
Aanwezigheid afvaardiging onderdeel bij vertrek en terugkomst.	Aanwezigheid afvaardiging onderdeel bij vertrek en terugkomst.	Vorbereiden op terugkeer; organiseren van een adaptatieprogramma, met gesprekken, gericht op mentale gesteldheid, psycho-educatie, info over de zorg na terugkeer.
Uitreiken draaginsigne veteranen na inzet.	Uitreiken draaginsigne veteranen na inzet.	Organiseren van terugkeergesprekken.
Toekennen en persoonlijk uitreiken van passende onderscheiding/decoratie, organiseren van medaille-uitreikingen (ook postuum).	Toekennen en persoonlijk uitreiken van passende onderscheiding/decoratie, organiseren van medaille-uitreikingen (ook postuum).	Aanbieden Vragenlijst na missie of inzet, met mogelijk follow-up (contact DBMW).
Verstrekken veteranenpas.	Verstrekken veteranenpas; aanbieden van kortingen en voordelen aan veteranen en relaties op vertoon van de veteranenpas, door diverse organisaties, o.a. via de website van stichting Onbekende Helden.	Ondersteuning en zorg op het gebied van revalidatie (o.a. MRC).
Erkennen van de gevolgen van inzet, door het bieden van materiële ondersteuning/zorg (voorzieningen, uitkeringen).		Begeleiding bij re-integratie (o.a. DCR).
Organiseren MOD-dagen.	Organiseren MOD-dagen.	Ondersteuning/hulpverlening en trainingen/workshops op het gebied van psychosociale problematiek (DBMW/VBMW), hulpverleningslijn.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Verstrekken MOD-pas.	Verstrekken MOD-pas.	Voorlichting, online zelftest, psycho-educatie, behandeling op het gebied van geestelijke gezondheidszorg (MGGZ).
(Instellen) draaginsigne MOD.	(Instellen) draaginsigne MOD.	Ondersteuning op het gebied van duurzame gezondheid en inzetbaarheid.
Uitreiken attenties (o.a. coin).	Uitreiken attenties (o.a. coin).	Ondersteuning op het gebied van financiële gezondheid.
Faciliteren van de aanschaf en financiële tegemoetkoming Veteranentenu (particulier initiatief).	Faciliteren aanschaf en financiële tegemoetkoming Veteranentenu (particulier initiatief).	Ondersteuning op het gebied van persoonlijke ontwikkeling, loopbaan, dienstverlaten, het vinden van werk buiten Defensie.
Nederlandse Veteranendag.	Nederlandse Veteranendag.	Bieden van toegang tot alle dienst- en hulpverlening middels één loket: Veteranenloket (telefoon, e-mail, whatsapp), inclusief 24/7 bereikbaarheidslijn V-loket.
Gratis treinvervoer voor bezoeken veteranen-evenement (twee maal per jaar).	Gratis treinvervoer voor bezoeken veteranen-evenement (twee maal per jaar).	Begeleiding door zorgcoördinator bij hersteltraject.
Veteranendag CZSK.	Veteranendag CZSK.	Inzet van passende (0e, 1e, 2e/3e -lijns) immateriële en materiële zorg en ondersteuning; o.a. door Veteranenondersteuners (NOS), DGV, VBMW, GMW, MGGZ, (2e/3e-lijns) LZV-instellingen, ABP/APG/BRD, gemeenten.
Veteranendag KLu/CLSK.	Veteranendag KLu/CLSK.	Ondersteunen bij aanvragen materiële voorzieningen bij gemeenten of ABP.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Veteranendag KMAR.	Veteranendag KMAR.	Bieden van passende ondersteuning bij (chronische) restklachten, o.a. middels assistentiehonden.
Faciliteren van reünies en bijeenkomsten gelieerd aan Regimenten en Korpsen van CLAS (>400).	Faciliteren van reünies en bijeenkomsten gelieerd aan Regimenten en Korpsen van CLAS (>400).	Bieden van (kort of langer durende) opvang; BBB, Time Out, herstelllocatie Sparrenheuvel i.s.m. Leger des Heils.
Organiseren of faciliteren van activiteiten, bijeenkomsten, reünies (RRD).	Organiseren of faciliteren van activiteiten, bijeenkomsten, reünies (RRD).	Faciliteren/ondersteunen van reünies voor veteranen en relaties, aanwezigheid ondersteuner.
Uitgifte Checkpoint.	Uitgifte Checkpoint.	Uitgifte Checkpoint.
Defilés.	Defilés.	
Erecouloirs.	Erecouloirs.	
Buddyproject (pilot NLVi i.s.m. lokale overheid en verenigingen/stichtingen).	Buddyproject (pilot NLVi i.s.m. lokale overheid en verenigingen/stichtingen).	Buddyproject (pilot NLVi i.s.m. lokale overheid en verenigingen/stichtingen).
Terugkeerreizen voor veteranen van DBIII en hun relaties.	Terugkeerreizen voor veteranen van DBIII en hun relaties.	
Koninklijk tehuis voor oud-militairen (KTOMM Bronbeek).	Koninklijk tehuis voor oud-militairen (KTOMM Bronbeek).	
Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.	Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.	Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.

	Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
	Veteranenbegraafplaats Loenen en Veteranenlandgoed Vrijland.	Veteranenbegraafplaats Loenen en Veteranenlandgoed Vrijland.	
	Namen van omgekomen militairen op kunstwerken (bruggen en viaducten).		
	Organiseren, ondersteunen van herdenkingen, vieringen.	Organiseren, ondersteunen van herdenkingen, vieringen.	
Relatie	Bieden van informatie en voorlichting over de inzet en de beschikbare ondersteuning/ zorg, via: Thuisfrontinformatiedag, website, Thuisfront- App.	Uiten van waardering voor (de steun van) het thuisfront in woord en gebaar, o.a. in communicatie, brief, bij evenementen, met een kleine attentie (o.a. bloemenbon).	Bieden van (praktische) informatie en voorlichting over de inzet en de beschikbare ondersteuning/zorg, o.a. via: Thuisfrontinformatiedag, website, Thuisfront- App.
	Uitreiken boekjes voor kinderen.	Voorzien in informatie, tips, psycho-educatie.	Bieden van psycho-educatie.
	Uitreiken tienermagazine.	Uitreiken van boekjes en magazines.	Uitreiken boekjes en magazines aan kinderen met een uitgezonden ouder.
	Aanbieden knuffels (buddy, schildpad) aan kinderen met een uitgezonden ouder.	Aanbieden knuffels (buddy, schildpad) aan kinderen met een uitgezonden ouder.	Aanbieden knuffels (buddy, schildpad) aan kinderen met een uitgezonden ouder.
	Uitreiken Mission Kit (door KPPR/Hulp voor Helden).	Uitreiken Mission Kit (door KPPR/Hulp voor Helden).	Aanbieden Mission Kit (door KPPR/Hulp voor Helden).
	Relaties uitnodigen voor IDEM-dag, met speciaal middagprogramma voor relaties onder begeleiding van DBMW.	Relaties uitnodigen voor IDEM-dag, met speciaal middagprogramma voor relaties onder begeleiding van DBMW.	Relaties uitnodigen voor IDEM-dag, met speciaal middagprogramma voor relaties onder begeleiding van DBMW.
	Organiseren vertrek, met aanwezigheid thuisfrontorganisatie.	Aanwezigheid thuisfrontorganisatie bij vertrek.	Aanwezigheid thuisfrontorganisatie bij vertrek.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Telefooncirkel door thuisfrontorganisatie.	Telefooncirkel door thuisfrontorganisatie.	Organiseren ondersteuning door thuisfrontorganisatie, incl. telefooncirkel.
Erkennen van de mogelijke impact van uitzending, ook voor het thuisfront, door het beschikbaar stellen van ondersteuning en zorg voor, tijdens en na de uitzending.	Uiten van waardering voor het thuisfront tijdens en door het organiseren van ondersteuning en zorg.	Organiseren van ondersteuning en zorg voor, tijdens en na de uitzending, inclusief bij calamiteiten en repatriëring; o.a. DGV, DBMW, MGGZ, SMT, SitCen, OPZ, thuisfrontorganisatie.
Faciliteren van contactmogelijkheden, met uitgezonden militair.	Faciliteren van contactmogelijkheden, met uitgezonden militair.	Faciliteren van contactmogelijkheden, met uitgezonden militair.
Organiseren thuisfrontcontactdag, incl. voorlichting (o.a. MGGZ), ontspanning en live verbinding met inzetgebied.	Organiseren thuisfrontcontactdag, incl. voorlichting (o.a. MGGZ), ontspanning en live verbinding met inzetgebied.	Organiseren thuisfrontcontactdag, incl. voorlichting (o.a. MGGZ), ontspanning en live verbinding met inzetgebied.
Organiseren We@Homedag.	Organiseren We@Homedag.	Organiseren We@Homedag, aanwezigheid ondersteuning.
Facebookpagina We@Home.	Facebookpagina We@Home.	Facebookpagina We@Home.
Organiseren kinderactiviteiten, incl. jeugdbivak.	Organiseren kinderactiviteiten, incl. jeugdbivak.	Organiseren kinderactiviteiten, incl. jeugdbivak.
Organiseren activiteiten vanuit OPCO's/ eenheden (o.a. familiedag, Sinterklaasviering).	Organiseren activiteiten vanuit OPCO's/ eenheden (o.a. familiedag, Sinterklaasviering).	Organiseren activiteiten vanuit OPCO's/ eenheden (o.a. familiedag, Sinterklaasviering).
Organiseren terugkeer uitgezonden militairen (en schepen), met aanwezigheid thuisfrontorganisatie, broodjes, amusement, uitdelen roos.	Organiseren terugkeer uitgezonden militairen (en schepen), met aanwezigheid thuisfrontorganisatie, broodjes, amusement, uitdelen roos.	Organiseren terugkeer uitgezonden militairen (en schepen), met aanwezigheid thuisfrontorganisatie, broodjes, amusement, uitdelen roos.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Organiseren medaille-uitreiking met aandacht voor het thuisfront; uitreiken anjerspeld en kindermedaille aan thuisfront.	Organiseren medaille-uitreiking met aandacht voor het thuisfront; uitreiken anjerspeld en kindermedaille aan thuisfront.	Aanbieden van een laagdrempelige online zelftest over mentale gezondheid, voor zelf of naasten (door MGGZ, via website Defensie), incl. feedback, adviezen (psycho-educatie) en verwijzingen.
Uitnodigen relatie voor terugkeergesprekken na inzet.	Uitnodigen relatie voor terugkeergesprekken na inzet.	Uitnodigen relatie voor terugkeergesprekken na inzet.
Toesturen Vragenlijst na missie of inzet aan relatie; met mogelijk contact DBMW.	Toesturen Vragenlijst na missie of inzet aan relatie; met mogelijk contact DBMW.	Toesturen Vragenlijst na missie of inzet aan relatie; met mogelijk contact DBMW.
Organiseren Nederlandse Veteranendag met aandacht voor relaties.	Organiseren Nederlandse Veteranendag met aandacht voor relaties.	Organiseren Nederlandse Veteranendag met aandacht voor relaties, aanwezigheid ondersteuning/hulpverlening.
Organiseren veteranendagen OPCO's/eenheden, ook voor relaties.	Organiseren veteranendagen OPCO's/eenheden, ook voor relaties.	Organiseren veteranendagen OPCO's/eenheden, ook voor relaties (aanwezigheid ondersteuning/hulpverlening).
Organiseren MOD-dagen, incl. relatie.	Organiseren MOD-dagen, incl. relatie	Huisbezoeken (o.a. door thuisfrontdesk NLVi).
Faciliteren (andere) activiteiten, bijeenkomsten, reünies, met aandacht voor relaties (RRD).	Faciliteren (andere) activiteiten, bijeenkomsten, reünies, met aandacht voor relaties (RRD).	Faciliteren (andere) activiteiten, bijeenkomsten, reünies, met aandacht voor relaties (RRD).
Organiseren thuisfrontactiviteiten door NLVi.	Organiseren thuisfrontactiviteiten door NLVi.	Organiseren thuisfrontactiviteiten door NLVi.
Thuisfront Facebookgroep, Thuisfront Instagram NLVi.	Thuisfront Facebookgroep, Thuisfront Instagram NLVi.	Thuisfront Facebookgroep, Thuisfront Instagram NLVi.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Bieden van informatie via website NLVi.	Bieden van informatie via website NLVi.	Bieden van informatie via website NLVi.
Bieden van (context-specifieke) dienstverlening, ondersteuning en zorg door NLVi en LZV, via Veteranenloket en ROOT.	Bieden van (context-specifieke) ondersteuning en zorg door NLVi en LZV, via Veteranenloket en ROOT.	Bieden van ondersteuning en zorg door NLVi en LZV, via Veteranenloket en ROOT; betrekken van relatie(s) in hersteltraject; bieden van systeemtherapieën.
Ondersteuning door Veteranenondersteuners (NOS).	Ondersteuning door Veteranenondersteuners (NOS).	Ondersteuning door Veteranenondersteuners (NOS).
Uitgifte Checkpoint (nabestaanden mogen deze blijven ontvangen).	Uitgifte Checkpoint (nabestaanden mogen deze blijven ontvangen).	Bieden van opvangmogelijkheden voor veteranen (t.b.v. rust en herstel), wat ten goede kan komen van de relatie.
Verstrekken boekje voor kinderen met ouder met PTSS (particulier initiatief).	Verstrekken boekje voor kinderen met ouder met PTSS (particulier initiatief).	Verstrekken boekje voor kinderen met ouder met PTSS (particulier initiatief).
Organiseren van activiteiten voor relaties (incl. kinderen) van veteranen met PTSS (i.s.m. stichtingen, verenigingen).	Organiseren van activiteiten voor relaties (incl. kinderen) van veteranen met PTSS (i.s.m. stichtingen, verenigingen).	Organiseren van activiteiten voor relaties (incl. kinderen) van veteranen met PTSS (i.s.m. stichtingen, verenigingen).
Terugkeerreizen voor veteranen van DBIII en hun relaties.	Terugkeerreizen voor veteranen van DBIII en hun relaties.	
Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.	Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.	Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.
Veteranenbegraafplaatsen.	Veteranenbegraafplaatsen.	
Namen van omgekomen militairen op kunstwerken (bruggen en viaducten).		

	Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
	Uitnodigen relaties en nabestaanden bij herdenkingen, o.a. Fakkeltocht.		Uitnodigen relaties en nabestaanden bij herdenkingen, o.a. Fakkeltocht.
	Gratis treinvervoer voor nabestaanden voor bezoek aan een reünie of herdenking (eenmaal per jaar).		Gratis treinvervoer voor nabestaanden voor bezoek aan een reünie of herdenking (eenmaal per jaar).
Naasten (werk en privé)	Bevorderen van erkenning door te voorzien in informatie en educatie, over inzet(ervaringen) en beschikbare ondersteuning/zorg, o.a. middels publicaties, presentaties, workshops, in opleidingen en de e-learning module Veteranen.	Bevorderen van waardering door te voorzien in informatie en educatie over inzet(ervaringen); bevorderen kennis, bewustwording, begrip.	Bevorderen van steun door te voorzien in informatie en educatie over inzet(ervaringen), o.a. middels publicaties, presentaties, workshops, in opleidingen en de e-learning module Veteranen.
	Erkennen van het belang van (sociale) steun, door het organiseren van collegiale ondersteuning (CND).		Bieden van collegiale ondersteuning (CND).
	Bevorderen van erkenning door het faciliteren van contact en samenkomen.	Bevorderen van waardering door het faciliteren van contact en samenkomen.	Faciliteren van contact en samenkomen t.b.v. sociale steun.
	Aandacht voor inzetervaringen.	Aandacht voor inzetervaringen.	(Bevorderen van) signaleren en het bespreekbaar maken van welbevinden en (steun) behoeften; bevorderen van hulpzoekgedrag en de weg naar passende ondersteuning en zorg; o.a. in opleidingen, door het aanbieden van informatie en online test.
Organisatieniveau	Tijdig en transparant informeren en communiceren over inzet en (politieke) besluitvorming gerelateerd aan inzet.	Uiten van waardering/positieve feedback voor degenen die aan inzet deelnemen en hun relaties.	Investeren in veiligheid en duurzame gezondheid en inzetbaarheid gedurende militaire loopbaan.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Erkennen van de bijzondere inzet en de mogelijke risico's en impact (ook voor het thuisfront), o.a. in (missiegerichte) opleiding, training, voorbereiding, voorlichting en toespraken.	Extra aandacht voor uitgezonden militairen en hun thuisfront tijdens feestdagen en vakantieperiodes.	Verkrijgen van inzichten, het verrichten van preventieve inspanningen en maatregelen en het vergroten van het bewustzijn van (mogelijke) risico's, gericht op het beschermen, verbeteren en monitoren van de gezondheid en veiligheid van militairen.
Ontlenen veteranenstatus.	Ontlenen veteranenstatus.	
Toekennen vergoedingen en bijzondere aanspraken; toekennen beloningen.	Toekennen vergoedingen en bijzondere aanspraken; toekennen beloningen.	
Organiseren gedegen voorbereiding op inzet.	Organiseren gedegen voorbereiding op inzet.	Organiseren gedegen voorbereiding op inzet.
Erkennen van de mogelijke risico's en gevolgen/impact van inzet, voor veteranen en relaties, door het treffen van maatregelen en het bieden van een professioneel zorgsysteem (materieel en immaterieel, preventief en curatief), in dienst, rondom inzet en na dienstverlating t.a.v. uitzendgerelateerde problematiek.		Organiseren van personele zorg, gezondheidszorg, zorg rondom inzet; o.a. door DGV, CND, DBMW, MGGZ, EGB, SMT, MRC, CMH, DCR, BMB (binnen Defensie); en uitvoering geven aan de bijzondere zorgplicht, i.s.m. betrokken actoren, zoals het NLVi, LZV, ABP/APG, gemeenten, civiele instanties.
Beschikbaar stellen van subsidie (MinDef) voor de instandhouding van een professionele uitvoeringsorganisatie (NLVi) gericht op erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en onderzoek naar/voor veteranen en relaties.	Beschikbaar stellen van subsidie (MinDef) voor de instandhouding van een professionele uitvoeringsorganisatie (NLVi) gericht op erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en onderzoek naar/voor veteranen en relaties.	Beschikbaar stellen van subsidie (MinDef) voor de instandhouding van een professionele uitvoeringsorganisatie (NLVi) gericht op erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en onderzoek naar/voor veteranen en relaties.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Uitvoeren van activiteiten gericht op erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en onderzoek naar/voor veteranen en relaties (MinDef, NLVi).	Uitvoeren van activiteiten gericht op erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en onderzoek naar/voor veteranen en relaties (MinDef, NLVi).	Uitvoeren van activiteiten gericht op erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en onderzoek naar/voor veteranen en relaties (MinDef, NLVi).
Beschikbaar stellen van subsidie (MinDef) aan het nationaal VP, als belangenbehartiger.	Beschikbaar stellen van subsidie (MinDef) aan het nationaal Veteranen Platform, als belangenbehartiger.	Beschikbaar stellen van subsidie (MinDef) aan het nationaal Veteranen Platform, als belangenbehartiger.
Belangenbehartiging door nationaal VP.	Belangenbehartiging door nationaal VP.	Belangenbehartiging door nationaal VP.
Investeren in, bestendigen van en uitvoering geven aan de rol en taken van de Inspecteur der Veteranen, belegd bij de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK), met aandacht voor (maatschappelijke) erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen en relaties en mogelijkheid voor bemiddeling.	Aandacht voor (maatschappelijke) erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen en relaties en mogelijkheid voor bemiddeling, door de Inspecteur der Veteranen, belegd bij de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK).	Investeren in, bestendigen van en uitvoering geven aan de rol en taken van de Inspecteur der Veteranen, belegd bij de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht (IGK), met aandacht voor (maatschappelijke) erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen en relaties en mogelijkheid voor bemiddeling.
Erkennen van het belang van het thuisfront, door het organiseren van activiteiten, informatievoorziening, ondersteuning en zorg.	Waarderen van het thuisfront, door het organiseren van activiteiten en het uitreiken van attenties.	Organiseren van ondersteuning en zorg voor het thuisfront, o.a. door thuisfrontorganisatie Defensie (DOT), OPCO's, NLVi, LZV; in de vorm van informatievoorziening, voorlichting, psycho-educatie, advies, contact, ondersteuning en zorg.
Faciliteren van contactmogelijkheden tussen inzetgebied en Nederland/het thuisfront (telefoon, internetverbinding, post).	Faciliteren van contactmogelijkheden tussen inzetgebied en Nederland/het thuisfront (telefoon, internetverbinding, post).	Faciliteren van contactmogelijkheden tussen inzetgebied en Nederland/het thuisfront (telefoon, internetverbinding, post).

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Organiseren van vertrek- en aankomstmomenten, met aandacht voor relaties.	Organiseren van vertrek- en aankomstmomenten, met aandacht voor relaties.	Organiseren van vertrek- en aankomstmomenten, met aandacht voor relaties.
Decoratiebeleid; uitreiken passende onderscheidingen/decoraties; organiseren medaille-uitreikingen, met aandacht voor relaties.	Decoratiebeleid; uitreiken passende onderscheidingen/decoraties; organiseren medaille-uitreikingen; uitspreken waardering voor uitgezonden militairen en thuisfront.	Ondersteuning op het gebied van persoonlijke ontwikkeling, loopbaan, dienstverlaten, het vinden van werk buiten Defensie.
Uitreiken draaginsigne veteranen.	Uitreiken draaginsigne veteranen.	
Verstrekken veteranenpas.	Verstrekken veteranenpas.	
Beheren van het veteranenregistratiesysteem (VRS).	Beheren van het veteranenregistratiesysteem (VRS).	Beheren van het veteranenregistratiesysteem (VRS).
Organiseren en faciliteren van veteranendagen, activiteiten, bijeenkomsten, reünies (RRD), voor veteranen en relaties; aanwezigheid hoogwaardigheidsbekleders; uitspreken van erkenning en waardering.	Organiseren en faciliteren van veteranendagen, activiteiten, bijeenkomsten, reünies (RRD), voor veteranen en relaties; aanwezigheid hoogwaardigheidsbekleders; uitspreken van erkenning en waardering.	Organiseren en faciliteren van veteranendagen, activiteiten, bijeenkomsten, reünies (RRD), voor veteranen en relaties.
Organiseren MOD-dagen, incl. relatie.	Organiseren MOD-dagen, incl. relatie.	
Verstrekken MOD-pas.	Verstrekken MOD-pas.	
(Instellen) draaginsigne MOD.	(Instellen) draaginsigne MOD.	
Organiseren van terugkeerreizen voor veteranen van DBIII en hun relaties.	Organiseren van terugkeerreizen voor veteranen van DBIII en hun relaties.	

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Koninklijk tehuis voor oud-militairen (KTOMM Bronbeek).	Koninklijk tehuis voor oud-militairen (KTOMM Bronbeek).	
Aanbieden educatieve activiteiten/programma's/ modules ter bevordering van kennis, bewustwording, begrip; o.a. module Veteranen, Veteraan in de klas, schoolconcerten, Nieuwsbegrip, Kidswedstrijd.	Aanbieden educatieve activiteiten/programma's/ modules ter bevordering van kennis, bewustwording, begrip; o.a. module Veteranen, Veteraan in de klas, schoolconcerten, Nieuwsbegrip, Kidswedstrijd.	Aanbieden educatieve activiteiten/programma's/ modules ter bevordering van kennis, bewustwording, begrip; o.a. module Veteranen, Veteraan in de klas, schoolconcerten, Nieuwsbegrip, Kidswedstrijd.
Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.	Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.	Ondersteuning bij uitvaart, as verstrooiing, bijzetting urnen.
Ondersteunen Veteranenbegraafplaatsen.	Ondersteunen Veteranenbegraafplaatsen.	Ondersteunen Veteranenbegraafplaatsen.
Organiseren, ondersteunen namen van omgekomen militairen op kunstwerken (bruggen en viaducten).		
Organiseren, ondersteunen van herdenkingen, vieringen.	Organiseren, ondersteunen van herdenkingen, vieringen.	
Samenleving	Bevorderen van maatschappelijke erkenning, door te voorzien in informatie en advies aan lokale instanties, waaronder gemeenten, o.a. via Veteranenloket, gemeentelijke inspiratiedagen.	Informeren en adviseren van gemeenten en civiele (zorg)instanties, t.a.v. ondersteuning, zorg en de bijzondere zorgplicht voor veteranen en relaties.
	Bevorderen van maatschappelijke erkenning, door educatieve inspanningen, zoals Veteraan in de klas, schoolconcerten, Nieuwsbegrip, Kidswedstrijd.	Bevorderen van (sociale) steun en begrip in de samenleving, door educatieve inspanningen.

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Bevorderen van maatschappelijke erkenning, door museale collecties en tentoonstellingen.	Bevorderen van maatschappelijke waardering, door museale collecties en tentoonstellingen.	Bevorderen van (sociale) steun en begrip in de samenleving, door museale collecties en tentoonstellingen.
Bevorderen van maatschappelijke erkenning, door het delen van verhalen van veteranen, o.a. door (publieks)publicaties en de interviewcollectie (NLVi).	Bevorderen van maatschappelijke waardering, door het delen van verhalen van veteranen, o.a. door (publieks)publicaties en de interviewcollectie (NLVi).	Bevorderen van (sociale) steun en begrip in de samenleving, door het delen van verhalen van veteranen, o.a. door (publieks)publicaties en de interviewcollectie (NLVi).
Bevorderen van maatschappelijke erkenning, door het ondersteunen en uitvoeren van publiekscampagnes; en diverse mediaproducten, o.a. podcasts, documentaires.	Bevorderen van maatschappelijke waardering, door het ondersteunen en uitvoeren van publiekscampagnes; en diverse mediaproducten, o.a. podcasts, documentaires.	Bevorderen van (sociale) steun en begrip in de samenleving, door het ondersteunen en uitvoeren van publiekscampagnes; en diverse mediaproducten, o.a. podcasts, documentaires.
Organiseren Nederlandse Veteranendag.	Organiseren Nederlandse Veteranendag.	
Stimuleren van het hijsen van de Nederlandse vlag op Nederlandse Veteranendag, o.a. door posters.	Stimuleren van het hijsen van de Nederlandse vlag op Nederlandse Veteranendag, o.a. door posters.	
Stimuleren van het dragen van de witte anjer, o.a. door het uitreiken van witte anjers.	Stimuleren van het dragen van de witte anjer, o.a. door het uitreiken van witte anjers.	
Stimuleren van het openen en instandhouden van een witte anjerperk.	Stimuleren van het openen en instandhouden van een witte anjerperk.	
Organiseren, aanbieden van anjerconcerten.	Organiseren, aanbieden van anjerconcerten.	

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Stimuleren van het organiseren van lokale veteranendagen, door gemeenten en lokale instanties.	Stimuleren van het organiseren van lokale veteranendagen, door gemeenten en lokale instanties.	Stimuleren van het organiseren van lokale veteranendagen, door gemeenten en lokale instanties.
Bevorderen, faciliteren van contact, ontmoeten, samenkomen, ontspanning, o.a. inloophuizen, veteranenontmoetingscentra, ECHOS Homes, veteranencafé's, bijeenkomsten, activiteiten, bevrijdingsfestivals.	Bevorderen, faciliteren van contact, ontmoeten, samenkomen, ontspanning, o.a. inloophuizen, veteranenontmoetingscentra, ECHOS Homes, veteranencafé's, bijeenkomsten, activiteiten, bevrijdingsfestivals.	Bevorderen, faciliteren van contact, ontmoeten, samenkomen, ontspanning, o.a. inloophuizen, veteranenontmoetingscentra, ECHOS Homes, veteranencafé's, bijeenkomsten, activiteiten, bevrijdingsfestivals.
Organiseren of ondersteunen van defilés.	Organiseren of ondersteunen van defilés.	
Organiseren of ondersteunen van erecouloirs.	Organiseren of ondersteunen van erecouloirs.	
Organiseren of ondersteunen van activiteiten en evenementen, o.a. Nationale Taptoe.	Organiseren of ondersteunen van activiteiten en evenementen, o.a. Nationale Taptoe.	
Organiseren of ondersteunen van herdenkingen en vieringen.	Organiseren of ondersteunen van herdenkingen en vieringen.	
Aanwezigheid met voorlichtingsstand bij evenementen; publiek in contact brengen met veteranen en hun verhalen.	Aanwezigheid met voorlichtingsstand bij evenementen; publiek in contact brengen met veteranen en hun verhalen.	
Bedankkaartjes voor samenleving/publiek aan veteranen (bijv. op bevrijdingsfestivals).	Bedankkaartjes voor samenleving/publiek aan veteranen (bijv. op bevrijdingsfestivals).	
Organiseren van een benefiet galadiner (NLVi, ten gunste van het Family & Friends-programma van de Invictus Games 2025).	Organiseren van een benefiet galadiner (NLVi, ten gunste van het Family & Friends-programma van de Invictus Games 2025).	Organiseren van een benefiet galadiner (NLVi, ten gunste van het Family & Friends-programma van de Invictus Games 2025).

Erkenning	Waardering	Ondersteuning en zorg
Ondersteunen van particuliere initiatieven.	Witte Anjerprijs.	Samenwerking en kennisuitwisseling met civiele instanties, werkgevers, ministeries ten behoeve van ondersteuning en zorg.
Veteranenbegraafplaatsen	Veteranenbegraafplaatsen	
Namen van omgekomen militairen op kunstwerken (bruggen en viaducten).		

Onderzoek op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg

- Beschikbaar stellen van onderzoekssubsidies voor onderzoek (zie bijlage 2).
- Beoordelen van onderzoeksvorstellen en toekennen van subsidie door de Wetenschappelijke Advies Commissie (WAC), in lijn met de gemeenschappelijke onderzoeksagenda.
- Uitvoeren van onderzoeken door diverse onderzoeksinstanties (zie bijlage 2).
- Uitvoeren van periodieke (monitor) onderzoeken.
- Delen, verspreiden van kennis, in verschillende vormen, aan diverse doelgroepen, nationaal en internationaal.
- Uitvoeren van vernieuwende activiteiten, inspanningen en behandelmethoden op basis van inzichten uit onderzoek.

Bijlage 2 | Overzicht onderzoek

De Veteranenwet stelt dat wetenschappelijk onderzoek naar uitzendervaringen en daaraan gerelateerde behoeften van veteranen en hun relaties moet worden bevorderd. Het onderzoek bevordert de kennisontwikkeling over erkenning, waardering, ondersteuning, zorg en welbevinden van veteranen en hun relaties. Deze kennisontwikkeling draagt bij aan de continue ontwikkeling van het veteranenbeleid en de uitvoering daarvan. De Gemeenschappelijke onderzoeksagenda gezondheid en welzijn van veteranen en veteranenzorg 2023–2027 geeft richting aan het onderzoek dat met defensiemiddelen wordt gerealiseerd.²³

Activiteiten en inspanningen op het gebied van onderzoek zijn gericht op:

- het bevorderen van kennisopbouw, disseminatie en valorisatie op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen en relaties.
- het faciliteren en onderhouden van een onderzoeksnetwerk op het gebied van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen en relaties.
- het (blijven) optimaliseren van erkenning, waardering, ondersteuning en zorg voor veteranen en relaties op basis van inzichten uit onderzoek.

²³ De onderzoeksinstanties verrichten mogelijk meer onderzoeken naar andere thema's. Daarnaast worden relevante onderzoeken verricht door andere instanties die met andere middelen worden gefinancierd.

Deze bijlage bevat:

1. een overzicht van in 2024–2025 afgerond onderzoek naar veteranen en hun relaties en de belangrijkste bevindingen, aandachtspunten en aanbevelingen die daar uit voortkomen,
2. een beschrijving van de wijze waarop kennis wordt verspreid en benut (disseminatie en valorisatie),
3. een overzicht van lopend onderzoek dat wordt verricht binnen dit domein en met defensiemiddelen wordt gerealiseerd; dit overzicht wordt in zes tabellen weergegeven.

- **Tabel 1:** meerjarige wetenschappelijk onderzoek, jaarlijks 500.000 euro onderzoekssubsidie via het Nederlands Veteraneninstituut (NLVi); de Wetenschappelijke Advies Commissie (WAC) beoordeelt subsidieaanvragen en adviseert over het al dan niet honoreren daarvan.
In 2024 zijn vier volwaardige aanvragen (onderzoeksvoorstellen) ingediend bij de WAC in het kader van het subsidiebudget voor meerjarig wetenschappelijk onderzoek. Twee aanvragen zijn gehonoreerd. Twee aanvragen zijn afgewezen na beoordeling door (externe) referenten en een negatief advies van de WAC. De afwijzingen waren te wijten aan bedenkingen over zowel de uitvoerbaarheid als de wetenschappelijke kwaliteit van de voorgestelde studies.

- **Tabel 2:** kortdurend praktijkgericht, Research & Development (R&D) onderzoek, jaarlijks 150.000 euro onderzoekssubsidie via het NLVi; de WAC beoordeelt subsidieaanvragen en adviseert over het al dan niet honoreren daarvan.
In 2024 zijn twee aanvragen ingediend bij de WAC in het kader van het subsidiebudget voor R&D onderzoek. Beide aanvragen zijn gehonoreerd. Er zijn in 2024 geen ingezonden R&D aanvragen afgewezen.
- **Tabel 3:** onderzoek verricht door het expertisecentrum Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ), jaarlijks 500.000 euro onderzoekssubsidie.
- **Tabel 4:** onderzoek verricht door het expertisecentrum NLVi, onderdeel van de subsidiebeschikking aan het NLVi.
- **Tabel 5:** onderzoek verricht binnen de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW) van de Nederlandse Defensie Academie (NLDA), intern Defensie.
- **Tabel 6:** onderzoek verricht door de afdeling Trends Onderzoek en Statistiek (TOS), intern Defensie.²⁴

²⁴ Binnen de tabellen zijn de onderzoeken gesorteerd op jaar beoogde afronding.

Overzicht recent afgerond onderzoek (2024 – 2025)

Families in the Frontline

Radboud Universiteit, Reinier van Arkel, 2016 – 2024

Dit onderzoek richtte zich op het sociaal (dis)functioneren in veteraangezinnen (gezinsfunctioneren, kindfunctioneren en partnerhechting) en de effectiviteit van Multi-Family Therapy (MFT) en After Deployment Adaptive Parenting Tools (ADAPT). MFT leidde tot enige verbetering in gezinsfunctioneren, mentaliseren en emotieregulatie. Sommige gezinsleden uit verschillende gezinnen lieten directe verbeteringen na de behandeling zien. ADAPT leidde tot een directe en aanhoudende afname van gezinsproblemen bij veteranen, met de suggestie van een afname van gezinsproblemen bij partners bij de follow-up na zes maanden. Verdere bevindingen suggereerden een tekort aan sociaal cognitief functioneren en emotieregulatie bij getraumatiseerde veteranen. De resultaten bieden beperkte ondersteuning voor de effectiviteit van MFT en leveren initieel bewijs voor de effectiviteit van ADAPT op sociaal functioneren. Het belang van de inzet van MFT binnen het LZV-zorgnetwerk werd niet ondersteund door de huidige resultaten. ADAPT bleek beter realiseerbaar. Een grootschalige gecontroleerde studie is nodig voor definitieve uitspraken. De onderzoeksresultaten zijn

beschreven in een proefschrift en diverse wetenschappelijke publicaties en worden verspreid middels lezingen en presentaties.

Geestelijke verzorging voor veteranen met morele verwonding: Een ontwikkel- en evaluatieonderzoek van een existentieel-narratieve werkwijze

Universiteit voor Humanistiek, ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum, 2021 – 2024

Dit onderzoek richtte zich op de vraag welke werkzame factoren en uitkomsten er zijn bij de één-op-één begeleiding door geestelijk verzorgers voor post-actieve veteranen met morele verwonding. Twaalf veteranen werden gevolgd tijdens hun begeleiding door een geestelijk verzorger (GV). Uit de resultaten blijkt dat veteranen morele verwonding ervaren als een voortdurende worsteling met morele vragen. Geestelijk verzorgers bieden begeleiding bij deze morele vragen. Drie werkzame elementen blijken daarbij van belang: werken vanuit de relatie, reflectie bieden op de betekenissen van morele verwonding in het leven van de veteraan, en de onafhankelijke positie van GV binnen Defensie. Het wezenlijke van de begeleiding door geestelijk verzorgers ligt in de ruimte die zij bieden om de morele vragen die op dat moment voor de veteraan relevant zijn, te onderzoeken en begrijpen. Hun

relationele benadering en onafhankelijke positie binnen Defensie blijken hierbij cruciaal te zijn. Om de zorg voor veteranen met morele verwonding te verbeteren, wordt aanbevolen om aandacht te besteden aan de morele vragen die in het dagelijks leven van de veteraan spelen en om criteria vast te stellen voor doorverwijzing naar geestelijk verzorgers binnen de zorgketen. De resultaten van het onderzoek worden beschreven in twee wetenschappelijke publicaties en verspreid middels lezingen en presentaties. Ook is de factsheet Richtlijnen samenwerking morele verwonding opgesteld.

Moral injury bij Dutchbat III veteranen: veerkracht of klacht?

ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum, Nederlandse Defensie Academie, 2021 – 2024

Dit onderzoek had als doel om de moreel belastende ervaringen en het morele welbevinden van Dutchbat III veteranen in kaart te brengen, evenals de factoren die daarop van invloed zijn. Er werd onderzocht of demografische en uitzendingerelateerde factoren van invloed zijn op de geestelijke gezondheid van veteranen na blootstelling aan moreel traumatische ervaringen, en hoe Dutchbat III-veteranen hun blootstelling aan deze ervaringen en de maatschappelijke reacties daarop beleven. Een hogere blootstelling bleek gerelateerd aan locatie tijdens de uitzending en aan PTSS, maar niet aan posttraumatische groei. De missie werd door sommige

veteranen als moreel belastend ervaren, vanwege onvermogen tot ingrijpen, morele transgressies, en gevoelens van verraad tijdens en na de missie. Dit resulteerde in moral injury alsmede in morele veerkracht en groei. Steunbronnen betroffen trotse herinneringen, relativeringsvermogen, sociale steun, en verzamelen van informatie. Morele groei betrof een vergrote compassie, empathie, en gevoel van 'erbij horen'. De bevindingen zijn beschreven in wetenschappelijk artikelen, een artikel in Checkpoint en een factsheet (gedeeld onder veteranen via LinkedIn) en worden verder onder de aandacht gebracht door lezingen en presentaties.

Enhancing compassion as a means to decrease psychological distress and improve mental well-being in the Dutch Army

MGGZ, Universiteit Twente, 2020 – 2025.

Dit promotieonderzoek richtte zich op de rol van compassie bij het verminderen van psychische klachten. Het onderzoek toont aan dat militairen met hogere niveaus van zelfcompassie een lager risico lopen om depressieve klachten en angstsymptomen te ontwikkelen in de context van werkgerelateerde stress. Tevens laat dit onderzoek zien dat een op compassie gebaseerde interventie voor militair personeel aanvaardbaar is en dat het gebruik van een app voor geestelijke

gezondheid potentiële waarde heeft. Er is verder onderzoek nodig naar effectieve manieren om compassie bij militair personeel te verbeteren, maar de bevindingen bieden waardevolle inzichten in hoe dit de duurzame geestelijke gezondheid van deze populatie kan verbeteren. De resultaten zijn beschreven in een proefschrift dat in juni 2025 wordt verdedigd.

Zorgbehoeften van vrouwelijke en mannelijke veteranen

Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW, NLDA), 2021 – 2025.

Dit onderzoek geeft inzicht in ervaren stressoren, coping strategieën, sociale steun, erkenning, waardering en subjectieve zorgbehoeften van vrouwelijke en mannelijke veteranen. De bevindingen geven blijk van (nuance) verschillen in ervaren stressoren en hulpbronnen rondom uitzendingen tussen mannelijke en vrouwelijke veteranen en laten nuanceringspunten zien in ervaren subjectieve zorgbehoeften. Op basis van de resultaten zijn aanbevelingen geformuleerd om erkenning, waardering, ondersteuning en zorg te bevorderen. Het onderzoek is gepubliceerd in een onderzoeksrapport en in diverse publicaties en factsheets. Daarnaast worden presentaties gegeven en krijgt het een plaats in het onderwijs aan de FMW.

Uitzending en loopbaan onderzoek

Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW, NLDA), 2023 – 2025.

Dit onderzoek geeft inzicht in verwachte en ervaren uitzendbarrières van vrouwelijke militairen, het denken over uitzendingen in relatie tot de eigen militaire loopbaan en het identificeren van aandachtspunten voor het behoud van (vrouwelijke) militairen voor Defensie. De resultaten laten zien dat veel vrouwen graag op uitzending gaan. Zij ervaren het als nuttig en betekenisvol. Uitzendbarrières kunnen betrekking hebben op het persoonlijk leven van de militair, zoals (toekomstig) moederschap, medische redenen of familieomstandigheden. Uitzendbarrières kunnen ook relateren aan loopbaanwensen en –mogelijkheden, of uitzendmogelijkheden binnen de organisatie. Aandachtspunten en aanbevelingen hebben betrekking op het slechten van ervaren barrières en het bevorderen van het behoud van vrouwelijke militairen. Naast het eindrapport verschijnen diverse publicaties; deze stimuleren het gesprek over uitzendingen in de huidige tijd met een focus op hoofdtak 1.

Organisatorische dimensies van moral injury/morele verwonding

Radboud Universiteit Nijmegen, Research Center for Military Management Studies van de FMW/NLDA, Politieacademie, NLVi, ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld, 2019 – 2024

Dit onderzoek, onderdeel van het Project moral injury in context (Tabel 5), richtte zich op drie soorten organisatorische omstandigheden in relatie tot morele verwonding onder politiemensen en militairen: de aard van het werk, structuren en culturen in organisaties. Het onderzoek geeft inzicht in team- en organisatieaspecten die bijdragen aan morele verwonding danwel morele veerkracht. Het laat zien dat morele verwonding uit meer voortkomt dan 'dat ene incident' en op cruciale en soms ambivalente manieren samenhangt met organisatorische factoren. Het onderzoek heeft geleid tot diverse publicaties, lezingen, workshops en heeft bijgedragen aan het inbedden van de rol van morele dilemma's en morele verwonding in briefing en debriefing binnen de organisatie.

Publieksmonitor veteranen en Veteranendag

TOS, NLVi, Nationaal Comité Veteranendag (NCVD), Choice, 2024

De uitkomsten van de jaarlijkse Publieksmonitor veteranen en Veteranendag laten zien dat het publieke draagvlak voor deelname aan internationale missies hoog blijft. Voor alle bevroagde missies geldt dat beduidend meer Nederlanders de inzet terecht vinden dan onterecht. Een ruime meerderheid heeft (zeer veel) waardering voor veteranen van de bevroagde twaalf missies. In algemene zin blijft de waardering voor

Nederlandse veteranen met ruim acht op de tien (84%) Nederlanders hoog en heeft slechts 2% geen waardering voor veteranen. Bijna acht op de tien (79%) vindt de Nederlandse Veteranendag een uitstekende manier om veteranen openlijke waardering te geven en om deze dag ieder jaar te houden. Verder heeft het uithangen van de vlag op de Nederlandse Veteranendag meer publiek draagvlak dan het dragen van de witte anjer. Het beeld dat Nederlanders van veteranen hebben blijft positief. De kenmerken die men het meest bij veteranen vindt passen zijn doorzettingsvermogen, plichtsgetrouw en behulpzaam.

Trendonderzoek publieke opinie

NLVi, 2024

In 2024 heeft het Expertisecentrum NLVi een meta-analyse van data van eerder onderzoek naar publieke opinie over veteranen (2012-2023) uitgevoerd om te beoordelen of er in de ontwikkeling van de publieke opinie over veteranenthema's trends zichtbaar zijn. De hoofdconclusie is dat de publieke opinie stabiel en positief is. Lichte stijgingen of dalingen in deelresultaten lijken vooral het gevolg van wijzigingen in de vraagstelling, de samenstelling van het panel dat de (wisselende) onderzoeksbureaus gebruikten of specifieke methodiek.

VEKTOR

NLVi, 2024

In opdracht van het LZV heeft het Expertisecentrum NLVi het onderzoek VEKTOR uitgevoerd met als doel het in kaart brengen van de ervaringen met, de uitkomsten van en de tevredenheid over de geboden zorg binnen de LZV-keten zoals ervaren door veteranen die in 2023 zorg kregen via het LZV. De uitkomsten laten zien dat de ervaringen met en tevredenheid over de zorg vrij hoog scoren, maar dat de uitkomsten (o.a. ervaren welzijn en herstel) van veteranen in zorg minder hoog scoren. Het LZV benut de uitkomsten van VEKTOR om de kwaliteit van de zorg te verbeteren. Onderzoek draagt bij aan de continue (door)ontwikkeling van effectieve behandelmethoden gericht op herstel.

De kracht van maatschappelijk werk

NLVi, 2024

Dit onderzoek richtte zich op de rol van maatschappelijk werkers binnen het zorgtraject voor veteranen. De belangrijkste uitkomst daarvan is dat er over die rol nog geen eenduidigheid bestaat en dat er soms zelfs sprake is van rolonduidelijkheid ten opzichte van bijvoorbeeld de zorgcoördinatie. Deze uitkomst is meegenomen in de ontwikkeling van een nieuw hersteltraject binnen het NLVi en zal ook aandacht krijgen binnen het actieonderzoek dat de invoering en verdere ontwikkeling hiervan ondersteunt.

NLVi-scriptieprijs

Voor het tweede jaar is de NLVi-scriptieprijs uitgereikt, voor scripties geschreven bij de FMW, NLDA, over onderwerpen die voor het Nederlandse veteranen-beleid belangrijk zijn. De winnende scriptie was getiteld 'De strijder, de verzorger en de veteraan'. Het onderzoek maakte inzichtelijk hoe militairen van de Geneeskundige Dienst die in Uruzgan, Afghanistan, zijn uitgezonden, hun identiteit als veteraan beleven. Ook de invloed van stereotyperingen, zoals het beeld van de veteraan als 'warrior', en de rol van maatschappelijke beeldvorming en erkenning is onderzocht. Het draagt daarmee bij aan het beter begrijpen van de veteranenidentiteit.

Disseminatie en valorisatie

De verworven kennis wordt verspreid in de vorm van wetenschappelijke publicaties, publiekspublicaties, handreikingen, factsheets, presentaties en lezingen, podcasts, workshops, trainingen, onderwijs en media-optredens. Het is gericht op verschillende doelgroepen, waaronder onderzoekers, (voormalig) Defensiepersoneel, personeel van andere geüniformeerde beroepen, professionals in de gezondheidszorg en de Nederlandse samenleving.

Mooie vormen en voorbeelden van kennisuitwisseling zijn de jaarlijkse Onderzoekersdag, georganiseerd door het NLVi en LZV, en het Platform Onderzoek

Geüniformeerde Beroepen in de publieke sector (POGB), dat periodiek samenkomt. In nationaal en internationaal verband wordt kennis gedeeld, op kennisdagen, symposia en in werkverbanden.

Steeds meer wordt ingezet op het digitaal toegankelijk maken van (de opbrengsten van) onderzoek. En het digitaal beschikbaar stellen van verhalen van veteranen ten behoeve van onderzoek. Een mooi voorbeeld daarvan is de Interviewcollectie Nederlandse Veteranen van het NLVi; de grootste digitaal toegankelijke oral history-collectie van Nederland.

Onderzoek draagt bij aan de ontwikkeling van nieuwe en effectieve interventies (zowel binnen als buiten de zorgketen) en aan preventie, diagnostiek en behandeling van stress- en traumagerelateerde klachten. Voorbeelden van nieuwe interventies zijn: de ontwikkeling van onderwijsmodules en training, onder meer op het gebied van morele weerbaarheid; aandacht voor morele dilemma's en morele verwonding in briefing, debriefing en het nazorgtraject; de ontwikkeling van apps (o.a. ten behoeve van een betere informatievoorziening); en de inzet van Virtual Reality in behandeltrajecten.

Tabel 1 Meerjarig onderzoek

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Jaartal toegekende subsidie	Beoogde afronding
Duurzaam Beter: Optimalisering van kwaliteit van zorg van veteranen met uitzendgerelateerde klachten zonder behandelherstel. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum</i>	Dit promotieonderzoek richt zich op het verkrijgen van inzicht in het uitblijven van herstel. Via een kwalitatieve en kwantitatieve aanpak worden de leefwereld, levenstevredenheid op diverse gebieden en het doorlopen zorgtraject van veteranen onderzocht. Het perspectief van de veteraan staat hierin centraal. Er wordt gezocht naar een invulling van zorg die aansluit bij de context en behoeften van veteranen en hun thuisfront met onvoldoende herstel, waarbij de nadruk ligt op het verhogen van de kwaliteit van leven.	2018	2025
PROgnostiek in de Behandel Evaluatie van het Landelijk zorgsysteem voor veteranen (PROBEL). <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum</i>	Om een optimale behandelinterventie uit te voeren voor veteranen met PTSS is het belangrijk goed inzicht te krijgen in die factoren die bijdragen aan een succesvolle behandeluitkomst. In dit onderzoek wordt over een behandelperiode van 12 maanden getoetst in hoeverre de behandeluitkomst in termen van de ernst van PTSS-klachten, depressie en het sociaal-maatschappelijk functioneren voorspeld kan worden. De verwachting is dat uitkomsten kunnen bijdragen aan gerichtere behandeling, een toegevoegde waarde hebben voor een behandelstrategie op maat en uiteindelijk een beter behandelresultaat.	2018	2025
Moral Injury onder hulpzoekende veteranen. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum</i>	De prevalentie van moreel belastende ervaringen en moral distress bij hulpzoekende veteranen wordt onderzocht, evenals de voorspellende waarde van moral distress voor algehele psychopathologie, gezinsfunctioneren en fysiek en sociaal-maatschappelijk functioneren.	2020	2025

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Jaartal toegekende subsidie	Beoogde afronding
Back with a mission. Reconsidering return trips from a relational perspective. <i>Leids Universitair Medisch Centrum (LUMC)</i>	Op basis van de terugkeerreizen voor Dutchbat III veteranen naar Srebrenica wordt de betekenis en waarde die terugkeerreizen kunnen hebben onderzocht. Zowel het potentieel als de beperkingen van deze reizen worden geanalyseerd vanuit een interdisciplinair en relationeel perspectief, waarin de ontmoetingen tussen veteranen, thuisfront en de lokale Bosnische bevolking centraal staan.	2021	2025
Resourcegroepen in de veteranenzorg: een optimale benutting van de triade veteraan, naastbetrokkenen en behandelaren? <i>Psychotraumacentrum Zuid Nederland</i>	De resourcegroepenmethodiek sluit aan bij doelstellingen rond herstelgerichte zorg en empowerment in de Nederlandse GGZ. In een resourcegroep helpt de regieondersteuner de cliënt om regie over zijn herstelproces te nemen, worden naasten betrokken en werken professionals uit verschillende domeinen samen. Deze aanpak leidt tot meer empowerment, meer persoonlijk herstel, beter functioneren en betere kwaliteit van leven van cliënten met een ernstige psychische aandoening. Dit onderzoek richt zich op de toepassing van en ervaringen met resourcegroepen binnen de veteranenzorg.	2021	2025
NEVA: Neuromodulatie bij Exposuretherapie voor Veteranen (NEVA). <i>UMC Utrecht</i>	Evidence-based PTSS-exposurebehandelingen zijn gericht op het uitdoven van stressreacties op trauma-gerelateerde stimuli, door veranderingen teweeg te brengen in trauma-gerelateerde geheugensporen. Hoe goed deze veranderingen in geheugensporen worden opgeslagen bepaalt PTSS-behandelsucces. Onderzocht wordt hoe, met behulp van elektrische wisselstroomstimulatie, geheugenprocessen kunnen worden verbeterd die een cruciale rol spelen bij PTSS-exposurebehandeling, zodat wordt bijgedragen aan het herstel van veteranen met PTSS.	2022	2025
Haalbaarheidsstudie naar psilocybine-ondersteunde psychotherapie voor veteranen met een behandelresistente posttraumatische stressstoornis. <i>LUMC</i>	Een groep veteranen heeft minder baat bij evidence-based behandelingen en blijft langdurig kampen met psychische gevolgen van hun uitzending. Uit eerdere studies zijn er aanwijzingen dat de inzet van psilocybine tijdens psychotherapie effectief kan zijn in de behandeling van PTSS-klachten. In dit onderzoek wordt het effect van psilocybine bij de behandeling van veteranen met therapieresistente PTSS onderzocht.	2022	2026

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Jaartal toegekende subsidie	Beoogde afroding
Psychotrauma: een PTSS prevalentiestudie bij veteranen. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum; Divisie Personeel & Organisatie Defensie. Afdeling Trends, Onderzoek en Statistiek; Amsterdam UMC</i>	Dit onderzoek richt zich op het verkrijgen van actuele en representatieve prevalentieschattingen van PTSS bij Nederlandse veteranen, evenals inzicht in risicofactoren, zorggebruik, zorgbarrières en -behoeften. Speciale aandacht gaat uit naar sekseverschillen, gezien de ondervertegenwoordiging van vrouwelijke veteranen in eerdere studies. De resultaten zullen beleidsmakers helpen gerichte (vroeg- en preventieve) interventies te ontwikkelen en de zorgcapaciteit voor PTSS te optimaliseren. Dit onderzoek maakt gebruik van een mixed-methods design van vragenlijsten en een klinisch interview. De bevindingen zullen breed worden verspreid om zowel wetenschappelijke als klinische innovaties te stimuleren.	2024	2026
Van nachtmerrie naar nachtrust: Versterking van nachtmerrie-behandeling met multi-sensorische virtual reality. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum, ARQ Centrum'45; Amsterdam UMC; GGZ inGeest; MGGZ; SENSIS.</i>	Nachtmerries komen veelvuldig voor bij militairen en veteranen met PTSS en zorgen voor een hoge ziektelast voor patiënten en hun naasten. Tijdens de gangbare behandeling voor nachtmerries, 'imagery rehearsal therapie' (IRT), krijgt de terugkerende nachtmerrie een nieuw, beter einde, wat vervolgens herhaaldelijk wordt ingebeeld waardoor de nieuwe droom de oude nachtmerrie 'overschrijft' in het geheugen. Recent wordt steeds vaker virtual reality (VR) toegevoegd aan bestaande behandelingen om het behandel-effect te vergroten. Deze studie richt zich op het ontwikkelen van een nieuw multi-sensorisch virtual reality (MVR-IRT) protocol en het testen van de effectiviteit, met de verwachting dat het aantal nachtmerries en de intensiteit van de nachtmerries bij veteranen met PTSS zal afnemen.	2024	2027
Sociaal kapitaal van veteranen en hun thuisfront, een analyse van de wederkerige relaties over tijd. <i>Psychotraumacentrum Zuid Nederland</i>	Een belangrijke hulpbron in de context van gezondheid en kwaliteit van leven is sociaal kapitaal. Onderzoek toont aan dat er een positieve relatie is tussen sociaal kapitaal en gezondheid. Met name sociale steun, als datgene wat binnen een netwerk wordt uitgewisseld, blijkt belangrijk. Andersom heeft gezondheid en welzijn ook invloed op het sociaal kapitaal. De wederkerige relatie tussen sociaal kapitaal en welzijn van veteranen en thuisfront wordt longitudinaal kwantitatief en kwalitatief onderzocht. De kennis kan bijdragen aan interventies in relatie tot de sociale omgeving.	2022	2028

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Jaartal toegekende subsidie	Beoogde afronding
Duurzaam het heft in eigen handen. Terugvalpreventie met hybride dialectische gedragstherapie (DGT) voor veteranen. <i>Amsterdam UMC; VUmc; Dialexis; Universiteit van Leiden; Vincent van Gogh instituut.</i>	PTSS gaat vaak gepaard met emotieregulatie problemen en middelengebruik. Ondanks behandeling blijven vaak hardnekkige, chronische klachten voortbestaan. Recent bleek een 12-weeks klinische behandelprogramma (VIBU) met intensieve trauma verwerkende therapie (TVT) en dialectische gedragstherapie (DGT) toch te resulteren in aanzienlijke verbeteringen op PTSS, emotieregulatie en eigen regie. Helaas was, bij follow-up, het risico op terugval hoog (ca. 60%). Dit onderzoek richt zich op terugvalpreventie door een ambulant, hybride DGT-programma van 6 maanden toe te voegen aan het VIBU-programma voor veteranen met klinisch relevante restklachten en/of een hoog risico op terugval. De interventie, die eigen regie stimuleert en in lijn is met de huidige zorgstandaarden, wordt getoetst op effectiviteit. Met dit onderzoek zetten we in op duurzame verbetering van gezondheid van veteranen.	2024	2029
HUMIL: Militaire humor als existentiële betekenisgeving, kameraadschap en psychologische coping. <i>Research Center for Military Management Studies van de Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW, NLDA) en Radboud Universiteit.</i>	Een onderzoek naar militaire humor en helpende en schadelijke aspecten. Enerzijds, hoe kan humor dienen als coping-mechanisme, voor sociale cohesie en als manier van betekenisgeving. Anderzijds, hoe kan militaire humor zorgen voor vermijding van emotie, normvervaging, en (zelf)isolatie of uitsluiting.	2025	2029

Tabel 2 R&D onderzoek

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Door mijn eigen bril: een haalbaarheidsstudie naar het toevoegen van Virtual Reality EMDR op reguliere traumagerichte behandeling bij veteranen met een posttraumatische stressstoornis. <i>GGZ Drenthe</i>	De toepassing van Virtual Reality en hoog-intensief behandelen zijn relatief nieuwe vormen van behandeling die veelbelovend lijken te zijn. Daarnaast blijkt dat thuisinterventies, zoals eHealth effectief zijn in de behandeling van PTSS. In dit onderzoek wordt de haalbaarheid van een VR-EMDR interventie onderzocht die thuis, naast de reguliere EMDR-behandeling, wordt uitgevoerd.	2021	2025
Uitzendgerelateerde ervaringen en het thuisfront. Een kwantitatieve beschouwing van problemen en behoeften bij Dutchbat III thuisfront. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum</i>	Onderzocht wordt of en hoe uitzendgerelateerde ervaringen en problemen van de veteraan doorwerken op het thuisfront. Door het thuisfront onder te verdelen in onderscheidbare groepen op basis van hun eigen profiel en het profiel van hun veteraan (o.b.v. kwaliteit van leven, uitzendgerelateerde klachten en hulpbehoeften, ervaren erkenning en waardering), kunnen exploratief potentiële verschillen tussen deze thuisfrontgroepen in ervaringen, gezondheid, behoeften aan steun en waardering in kaart worden gebracht. De inzichten in of en hoe uitzendgerelateerde ervaringen doorwerken in de sociale kringen rond de veteraan, kan bijdragen aan een betere ondersteuning van zowel thuisfront als veteraan.	2022	2025

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Haalbaarheid, aanvaardbaarheid en initiële effectiviteit van twee interventies voor moral injury bij hulpzoekende veteranen: pilot studie. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum</i>	Bij ARQ Centrum'45 zijn op basis van de literatuur twee interventies ontwikkeld voor de psychotherapeutische behandeling van moral injury: een groepsbehandeling en een online module. Deze studie onderzoekt de aanvaardbaarheid, haalbaarheid en initiële effectiviteit van de interventies. Op basis van de onderzoeksbevindingen wordt zo nodig de inhoud van de interventies aangepast. Kennis en ervaringen worden gedeeld binnen de keteninstellingen van het LZV.	2022	2025
Voelt de veteraan zich beter gehoord door het positieve gezondheidsgesprek? <i>Psychotraumacentrum Zuid Nederland</i>	Het Psychotraumacentrum Zuid- Nederland (PTC ZN) van Reinier van Arkel (RvA) implementeert Huber's gespreksmodel op basis van positieve gezondheid in de behandelgesprekken met veteranen. Dit gespreksmodel is gericht op zelfregie, zelfmanagement en het vragen, bieden en ontvangen van de gewenste steun. Onderzocht wordt of veteranen, bij wie het gesprekmodel wordt gebruikt in de behandeling, zich beter gehoord voelen en meer eigen regie, veerkracht, zelfmanagement en gezondheidswelzijn ervaren dan veteranen die de gebruikelijke zorgverlening ontvangen.	2022	2025
Ontwikkeling van een 'Veteranen lexicon voor de zorg' <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum</i>	Taal is van groot belang voor goede zorg. In dit project wordt, in samenwerking met onderzoekers, experts en ervaringsdeskundige veteranen, een lexicon voor de veteranenzorg ontwikkeld dat bruikbaar is binnen het LZV en in andere zorgsettingen. Het doel is de zorg voor hulpzoekende veteranen te optimaliseren en zorgvragen in een vroeg stadium te signaleren.	2024	2025

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Giftige onrust: Een evaluatie van het krijgsmachtbeleid bij veteranen die kampen met gezondheids-klachten waarvan de relatie met beroeps-gerelateerde blootstelling aan giftige stoffen onzeker is. Casus burnpits. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum</i>	Dit onderzoek richt zich op het beleid en de ervaringen bij gezondheidsklachten van veteranen waarbij de relatie met beroepsgerelateerde blootstelling aan giftige stoffen onzeker is. Het richt zich op burnpits en betreft een kwalitatief onderzoek bij veteranen en nationale en internationale beleidsuitvoerders.	2024	2025
Gezondheid en welzijn van veteranen: cyclisch en robuust literatuuronderzoek samen met ervaringsdeskundigen. <i>Amsterdam UMC, MGGZ, UMC Utrecht en EvidenceHunt, Expertisecentrum Militaire GGZ, Ervaringsdeskundigen (veteranen), Triangular Group en Commando Family & Support Foundation.</i>	Dit onderzoek beoogt meer inzicht te genereren in hoe de kernthema's - erkenning, waardering, zorg en ondersteuning - elkaar beïnvloeden. Met deze kennis beoogt het bij te dragen aan verdere beleidsontwikkeling en implementatie. Het doel is het ontwikkelen van begrip van de interactie tussen en samenhang met de kernthema's gerelateerd aan veteranenwelzijn, en het identificeren van bruikbare modellen en praktijken voor beleidsmakers en uitvoerders.	2024	2025

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Taboes: de invloed van het onbespreekbare op het welzijn van de veteraan. <i>ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum; Faculteit der Militaire Wetenschappen, Nederlandse Defensie Academie.</i>	In een militaire loopbaan kunnen moreel beladen situaties ontstaan die als taboe worden beschouwd en vaak moeilijk bespreekbaar zijn, voor militairen zelf, het thuisfront, zorgprofessionals, binnen de defensieorganisatie en de maatschappij. Deze taboe-ervaringen, vaak omgeven door schuld en schaamte, kunnen de re-integratie van veteranen belemmeren en leiden tot sociaal isolement en verergering van psychische problemen zoals PTSS. Dit onderzoek verkent de invloed van taboe-ervaringen op zorg, ondersteuning en erkenning, waarbij aandacht wordt besteed aan hoe deze ervaringen het welzijn van hulpzoekende veteranen en van belangrijke anderen beïnvloeden. Vanuit exploratief onderzoek, secundaire analyse van levensverhalen, en interviews met zorgprofessionals en ervaringsdeskundige veteranen kunnen effectieve strategieën worden ontwikkeld voor betere zorg en ondersteuning van veteranen.	2024	2026
Een betere nachtrust: klinische handleiding voor slaapproblemen bij posttraumatische-stressstoornis. <i>Amsterdam UMC; ARQ Nationaal Psychotrauma Centrum; GGZ inGeest; Rijksuniversiteit Groningen; GGZ Drenthe.</i>	Slaapproblemen vormen een belangrijke factor bij posttraumatische-stressstoornis (PTSS) bij militairen en veteranen. In de klinische praktijk komt psychologische behandeling van de slaapproblemen vaak moeilijk van de grond. Wanneer farmacotherapeutische interventies voor slaapproblemen worden ingezet ontstaat uiteenlopend beleid vanwege verschillende adviezen in wetenschappelijke bronnen. Het doel van dit project is het inventariseren van de huidige stand van zaken rondom de psychologische en farmacologische behandeling van slaapproblemen bij militairen en veteranen met PTSS in de klinische praktijk. En het schrijven en implementeren van een wetenschappelijk afgeleide klinische handleiding voor de behandeling van slaapproblemen bij PTSS. Dit kan bijdragen aan betere behandeling van slaapproblemen bij militairen en veteranen met PTSS, waardoor PTSS klachten kunnen afnemen en kwaliteit van leven voor patiënten en hun naasten kan verbeteren.	2024	2027

Tabel 3 Onderzoek Expertisecentrum MGGZ

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Virtual Reality bij PTSS (IMMERSE). <i>I.s.m. UMC Utrecht.</i>	In dit project worden de mogelijkheden voor een nieuwe behandeling met behulp van virtual reality bij veteranen met PTSS onderzocht. Een pilotstudie is in juni 2022 van start gegaan en vindt plaats in samenwerking met het UMC Utrecht. De laatste deelnemer aan het onderzoek is in 2024 geïnccludeerd. Op dit moment worden de resultaten van deze studie beschreven, ter publicatie in een internationaal wetenschappelijk tijdschrift.	2022	2025
Effectiviteit van cannabidiol voor de behandeling van slaapklachten bij militairen en veteranen (BOOSTCAMP). <i>I.s.m. UMC Utrecht.</i>	Deze studie onderzoekt de effectiviteit van het toedienen van cannabidiol voor de behandeling van slaap- en angstklachten. Dit onderzoek is in 2022 van start gegaan en vindt plaats in samenwerking met het UMC Utrecht. Momenteel zijn 48 van de 82 deelnemers geïnccludeerd.	2022	2026
Effectiviteit van hersenstimulatie voor de behandeling van angstklachten bij militairen en veteranen (BEATS). <i>I.s.m. UMC Utrecht.</i>	Doel van deze studie is om te onderzoeken of hersenstimulatie met een milde-niet-invasieve techniek (transcraniële wisselstroom-stimulatie) een positief effect heeft op geheugen, hersenactiviteit, en PTSS-behandelsucces. Deze studie is in 2024 opgezet en vindt plaats in samenwerking met het UMC Utrecht. Inmiddels zijn 7 van de 56 deelnemers geïnccludeerd.	2024	2027
Stigmatisering van psychische klachten als barrière voor duurzame inzetbaarheid. <i>I.s.m. DGO en Universiteit Tilburg.</i>	In samenwerking met de Defensie Gezondheidszorg Organisatie (DGO) en de Universiteit Tilburg wordt een promotieonderzoek uitgevoerd naar het nut van interventies om het stigma rond psychische en/of verslavingsklachten bij militairen te verminderen.	2025	2029

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Prospectie in stressgerelateerd militair onderzoek (PRISMO). <i>I.s.m. UMC Utrecht.</i>	PRISMO is een langlopend cohort- en promotieonderzoek bij een groep van ca. 1.000 militairen naar gezondheidsklachten na hun uitzending naar Afghanistan (ISAF). In 2023 is een promovendus van start gegaan met het analyseren van voorspellers voor depressieve klachten van militairen en veteranen na uitzending.		Langlopend

Tabel 4 Onderzoek Expertisecentrum NLVi

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Gevechtservaringen.	Onderzoek naar gevechtservaringen van Nederlandse veteranen (1940-heden), hoe veteranen terugkijken op die ervaringen en hoe deze hun leven hebben beïnvloed.	2022	2025
Generaties. <i>In samenwerking met Nationaal Comité 4 en 5 mei.</i>	Onderzoek naar hoe herinneringen aan WOII worden doorgegeven aan de tweede en derde generatie.	2023	2025
Transitie in kerngegevens en veteranenmonitor	Verdiepend onderzoek op basis van eerdere vragenlijstonderzoeken naar de factoren die veteranen van invloed achten op hun transitie van militair naar burger.	2023	2025
Veteranenmonitor.	Vragenlijstonderzoek onder veteranen naar hun opvattingen over en ervaringen met uiteenlopende veteranenthema's, inclusief beleid, dienstverlening en effecten daarvan.	2024	2025
Project moral injury in context.	Zie tabel 5.	2019	2026
Reservisten.	Kwalitatief onderzoek dat tot doel heeft gezondheid en welzijn van reservisten te meten, met bijzonder aandacht voor de meerwaarde van transities tussen krijgsmacht en burgersamenleving.	2025	2026
Actieonderzoek Herstel & Ondersteuning.	Het NLVi heeft een nieuw hersteltraject ontwikkeld. Actieonderzoek genereert kennis waarmee het veranderproces (implementatie) wordt ondersteund.	2025	2026
Terugkeerreizen Dutchbat III.	Onderzoek naar de verwachtingen en effecten van een terugkeerreis.	2023	Enkele jaren

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Levensloonderzoek IMPACT.	Onderzoek naar de impact van militaire ervaringen op het verdere leven van de veteranen en met name op hun gezondheid en welzijn, waarbij 1.000 veteranen uit dienst in twaalf jaar tijd vijf maal een uitgebreide vragenlijst invullen.	2022	Langlopend

Tabel 5 Onderzoek Faculteit Militaire Wetenschappen (FMW, NLDA)

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Project moral injury in context. <i>Radboud Universiteit Nijmegen, Research Center for Military Management Studies van de FMW/NLDA, Politieacademie, NLVi, ARQ Kenniscentrum Oorlog, Vervolging en Geweld.</i>	NWO NWA-project bestaande uit 4 deelprojecten variërend in looptijd, gericht op de contextuele dimensies van morele verwonding onder militairen en politiepersoneel. 1) Een postdoc-onderzoek naar drie soorten organisatorische omstandigheden in relatie tot morele verwonding onder politiemensen en militairen: de aard van hun werk, structuur en cultuur. 2) Een promotieonderzoek gericht op de relatie tussen moral injury en technologische innovaties. 3) Een promotieonderzoek naar de rol van (ervaringen van) erkenning en rechtvaardigheid in relatie tot de krijgsmacht, politiek en samenleving. 4) De ontwikkeling van ethiek- en context-gerichte interventies.	2019	2026
Facing Srebrenica en de toekomst van de visuele herinnering als participatieve archiefpraktijk. <i>Universiteit van Amsterdam (UvA), Research Center for Military Management Studies van de FMW/NLDA, Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH), Srebrenica Memorial Center (Potočari), NLVi, CLARIAH, Universiteit Twente.</i>	NWO-onderzoeksprogramma dat zich richt op het ondersteunen van Dutchbat-veteranen bij het proces van betekenisgeving aan oorlogsherinneringen, en bijdraagt aan een meer inclusieve herdenkingscultuur van de genocide in Srebrenica. In samenwerking met veteranen worden privéfoto's van Dutchbat verzameld, geconserveerd, geanalyseerd en toegankelijk gemaakt. Het onderzoek richt zich op hoe deze foto's en de dialoog met overlevenden kunnen bijdragen aan de verwerking van de uitzendervaringen van veteranen. Er wordt samengewerkt met de terugkeerreizen georganiseerd door NLVi.	2023	2027
HUMIL: Militaire humor als existentiële betekenisgeving, kameraadschap en psychologische coping. <i>Research Center for Military Management Studies van de FMW/NLDA en Radboud Universiteit Nijmegen.</i>	Zie Tabel 1.	2025	2029

Tabel 6 Onderzoek afdeling Trends, Onderzoek en Statistiek (TOS)

Titel en uitvoerder(s)	Inhoud	Start	Beoogde afronding
Moreelonderzoek.	Voor en tijdens de missie wordt het moreelonderzoek bij eenheden afgenomen. De motivatie (bestaande uit moreel en stress) en de factoren die hierop van invloed zijn (hulpbronnen, belastende factoren, missie-omstandigheden en leiderschap) worden inzichtelijk gemaakt. De resultaten worden vertrouwelijk gerapporteerd en besproken met de commandant van de eenheid. Daarnaast worden periodieke overzichtsrapportages opgesteld.		Doorlopend
Na de missie en inzet.	Zes maanden na terugkomst van uitzending ontvangen militairen en hun thuisfront de vragenlijst na missie of inzet. Bij een indicatie van klachten neemt een bedrijfsmaatschappelijk werker contact op met de militair en/of het thuisfront. Daarnaast worden geanonimiseerde gegevens gebruikt om de effecten van uitzending inzichtelijk te maken.		Doorlopend
Draagvlakmonitor.	Doorlopend draagvlakonderzoek onder het Nederlandse publiek.		Doorlopend
Publieksmonitor veteranen en de Nederlandse Veteranendag.	Jaarlijks onderzoek naar de houding van Nederlanders ten aanzien van Nederlandse deelname aan vredesoperaties, veteranen in het algemeen en de Nederlandse Veteranendag.		Jaarlijks
<i>I.s.m. het Nationaal Comité Veteranendag (NCVD), het NLVi en extern onderzoeksbureau Choice</i>			
Missie panel onderzoek MOEDIG.	Longitudinaal onderzoek naar de impact van militaire ervaringen op gezondheid en welzijn van militairen in werkelijke dienst. (Afgestemd met het IMPACT onderzoek van het NLVi dat zich richt op veteranen uit dienst).	2024	Meerjarig

Bijlage 3 | Missies kwalificerend voor veteranenstatus

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
01	Inzet tijdens de Tweede Wereldoorlog	WO-II	1940	1945
02	Inzet in voormalig Nederlands-Indië		1945	1950
03	Inzet in voormalig Nederlands Nieuw-Guinea		1945	1962
04	United Nations Special Committee on the Balkans	UNSCOB	1947	1951
05	Inzet tijdens de Korea-oorlog	UNC	1950	1955
06	United Nations Truce Supervision Organization (Midden-Oosten)	UNTSO	1956	Heden
07	First United Nations Emergency Force (Egypte)	UNEF-I	1956	1956
08	United Nations Observation Group in Lebanon	UNOGIL	1958	1958

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
09	United Nations Operation in the Congo	UNOC	1960	1963
10	United Nations Yemen Observation Mission	UNYOM	1963	1964
11	United Nations India-Pakistan Observation Mission	UNIPOM	1965	1966
12	(Nationaal) Beëindiging gijzelingsacties	De Punt Bovensmilde	1977	1977
13	United Nations Interim Force in Lebanon	UNIFIL	1979	1985
14	Multinational Force and Observers (Sinaï)	MFO	1982 2013	1995 2015
15	Mijnenruim Operation Rode Zee en Golf van Suez (Hr.Ms. Haarlem en Hr.Ms. Harlingen)		1984	1984

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
16	Oorlog tussen Irak en Iran (Eerste Golfoorlog) (WEU-Operations Octopus/Calendar II)		1987	1989
17	United Nations Transition Assistance Group (Namibië) Missies in Namibië	UNTAG	1989 1989	1990 1991
18	Tweede Golfoorlog (WEU-Operations Phalanx en Phalanx-Mike, noodhospitaal, Geleide Wapens en AWACS)		1990	1991
19	United Nations Special Commission (Irak)	UNSCOM	1991	1998
20	Operation Provide Comfort (Noord-Irak)	OPC	1991	1992
21	United Nations Angola Verification	UNAVEM	1991	1997
22	European Community Monitoring Mission / European Union Monitoring Mission	ECMM/ EUMM	1991	2007

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
23	United Nations Advance Mission in Cambodia / United Nations Transitional Authority in Cambodia	UNAMIC/ UNTAC	1992	1993
24	United Nations Protection Force / United Nations Peace Forces	UNPROFOR/ UNPF	1992	1995
25	Embargo op de Adriatische Zee en op de Donau (Maritime Monitor, Sharp Vigilance, Maritime Guard, Sharp Fence, Sharp Guard en WEU-Donau)		1992	1996
26	Cambodian Mine Action Centre	CMAC	1993	2000
27	Inzet luchtwapen boven Bosnië, Kroatië en Kosovo (Deny Flight, Decisive Endeavour, Deliberate Guard en Deliberate/Joint Forge, Disciplined Guard, Joint Guardian)		1993	2001
28	United Nations Observer Mission in South Africa	UNOMSA	1993	1993
29	United Nations Operation in Mozambique	UNOMOZ	1993	1995

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
30	United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda / United Nations Assistance Mission in Rwanda	UNOMUR/ UNAMIR	1993	1994
31	United Nations Mission in Haïti (Restore Democracy, Support Democracy en Uphold Democracy)	UNMIH	1993	1996
32	CVSE/OVSE in Moldavië	CVSE/OVSE	1993	2004
33	Operation Provide Care (Zaire)		1994	1994
34	CVSE/OVSE in Georgië	CVSE/OVSE	1994	1996
35	West-Europese Unie in Mostar (Task Force Mostar)	WEU TFM	1994	1996
36	International Conference on Former Yugoslavia- mission	ICFY-mission	1994	1996
37	United Nations Disengagement Observer Force (Golan)	UNDOF	1995 2013	1997 Heden
38	Central Mine Action Training School (Angola)	CMATS	1995	1999

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
39	Implementation Force	IFOR	1995	1996
40	United Nations Mission in Bosnia and Herzegovina (inclusief United Nations International Police Task Force, BH Mine Action Centre)	UNMIBH UNIPTF BHMAL	1996	2003
41	Multinational Interception Force (Perzische Golf)	MIF	1996	2000
42	United Nations Transitional Administration for Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium	UNTAES	1996	1997
43	CVSE/OVSE in Bosnia and Herzegovina, CVSE/OVSE in Kosovo	CVSE/OVSE	1996	1996
44	Stabilisation Force	SFOR	1996	2004
45	Multinational Advisory Police Element / European Commission Police Assistance in Albania	MAPE ECPA	1997	2002
46	OVSE in Albanië (inclusief evacuatie Operation Hr.Ms. Karel Doorman)		1997	2002

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
47	United Nations Peacekeeping Force in Cyprus	UNFICYP	1998	2001
48	Extraction Force (Macedonië)	EF	1998	1999
49	NAVO-verificatiemissie (Kosovo)		1999	1999
50	Albania Force: Operation Allied Harbour (Macedonië/ Albanië)	AFOR: OAH	1999	1999
51	Operation Allied Force (Kosovo)	OAF	1999	1999
52	Kosovo Force	KFOR	1999 2025	Heden Heden
53	United Nations Interim Administration Mission in Kosovo	UNMIK	1999	2000
54	United Nations Mission Ethiopia and Eritrea	UNMEE	2000	2003
55	Inzet in Macedonië (Essential Harvest, Amber Fox/Task Force Fox, OVSE Spillover Monitor Mission, Operation Concordia, Proxima)		2001	2006

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
56	Operation Enduring Freedom	OEF	2001	2021
57	Operation Active Endeavour	OAE	2001 2004	2004 2006
58	International Security Assistance Force in Afghanistan (inclusief NTM Kunduz + UNAMA)	ISAF	2002	2014
59	European Union Police Mission I en II (Bosnië)	EUPM	2003	2011
60	Operation Display Deterrence (Turkije)		2003	2003
61	Stabilisation Force Iraq	SFIR	2003	2006
62	United Nations Mission in Liberia	UNMIL	2003	2004
63	Coalition Maritime Assistance Training Team (Irak)	CMATT	2004	2011
64	NATO Training Implementation Mission / NATO Training Mission Iraq	NTMI	2004	Heden
65	NATO Support to African Union	NS2AU	2004	Heden

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
66	United Nations Operation in Burundi United Nations Integrated Office in Burundi	ONUB BINUB/BNUB	2004 2007	2005 2008
67	Operation Golden Eagle (Ivoorkust) (evacuatie Abidjan)		2004	2004
68	United Nations Mission in Sudan (inclusief UNAMIS, AMIS, International Military Advisory Team in Soedan, UNADVM en UNAMID)	UNMIS UNAMIS AMIS IMAT UNADVM UNAMID	2004	2011
69	European Union Force (Bosnië) (inclusief Althea en NATO Headquarters Sarajevo)	EUFOR	2004 2022	Heden Heden
70	United Nations Organization Stabilization Mission in the Democratic Republic of the Congo (inclusief EUFOR RDC, EUSEC RDC, EUPOL RDC en EUSEC FIN)	MONUC EUFOR RDC EUSEC RDC EUPOL RDC EUSEC FIN	2005	2012
71	European Union Aceh Monitor Mission	EUAMM	2005	2006

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
72	Kosovo Force 2 (inclusief ESDP Kosovo / EULEX Kosovo)	KFOR 2 ESDP Kosovo EULEX Kosovo	2005	2018
73	European Union Border Assistance Mission Rafah (Israël)	EUBAM Rafah	2006	2008
74	European Union Police Mission (Afghanistan)	EUPOL	2007	2017
75	Maritime Task Force United Nations Interim Force in Lebanon	MTF UNFIL	2006	2008
76	Security Sector Reform in Burundi	SSR Burundi	2004 2006 2007	2004 2006 Heden
77	Security Sector Reform in Lebanon	SSR Lebanon	2008	2008
78	Maritieme Antipiraterij Operaties Somalië (inclusief Operation Atalanta, Operation Allied Protector, Operation Ocean Shield en Vessel Protection Detachments (VPD))		2008	Heden
79	European Union Force Tchad/RCA	EUFOR Tchad/RCA	2008	2010

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
80	European Union Monitoring Mission Georgia	EUMM Georgia	2008	2010
81	United States Security Sector Coordinator	USSC Dayton	2010	Heden
82	United Nations Office on Drugs and Crime (Kenia)	UNODC	2010	2012
83	Inzet Ivoorkust		2010	2011
84	Operation Unified Protector (Libië)	OUP	2011	2011
85	United Nations Mission In South Sudan	UNMISS	2011	2020
86	African Contingency Operations Training and Assistance o.a. Burundi, Burkina Faso, Uganda, Benin	ACOTA	2011	2021
87	Operation Anatolian Protector (Turkije)		2013	2015
88	Multinational Force and Observers (Egypte)	MFO	2013	2015
89	European Union Training Mission Somalia	EUTM-S	2013	2019

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
90	European Union Aviation Security Mission (Zuid Soedan)	EUAVSEC	2013	2014
91	European Union Training Mission Mali	EUTM Mali	2013	Heden
	Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali	MINUSMA	2013	Heden
	Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali Nationaal	MINUSMA Nationaal	2013	Heden
	EUCAP Sahel Mali	EUCAP	2013	Heden
92	Regional Anti-Piracy Prosecution & Intelligence Coordination Centre	RAPPICC	2013	2014
93	Combined Maritime Forces	CMF	2013	Heden
94	European Union Regional Maritime Capacity Building ten behoeve van de Hoorn van Afrika en het westelijk deel van de Indische Oceaan	EUCAP NESTOR	2014	Heden

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
95	European Union Force Central African Republic European Union Military Assistance Mission in Central African Republic	EUFOR RCA EUMAM RCA	2014 2014	2017 2017
96	Recovery MH 17 (Oekraïne)	MH-17 Recovery	2014 2014	2014 2021
97	Resolute Support (Afghanistan)	RS	2014	2022
98	1(NLD) ATF Middle East (Jordanië, Koeweit en Qatar)	1(NLD) ATF ME	2014	Heden
99	1(NLD) Capacity Building Mission in Iraq (Irak en Koeweit)	1(NLD)CBMI	2004	Heden
100	European Union Liaison and Planningscell Tunesia	EULPC Tunesia	2015	Heden
101	EU Naval Force Mediterranean Forward Headquarters	EUNAVFOR MED FHQ	2015	Heden
102	Force Protection Middle East	1 (NLD) FPME	2016	Heden
103	Air Task Force Air to Air Refuelling Operation Inherent Resolve	1(NLD) ATFAAR-OIR	2017	Heden

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
104	UN Mine Action Service Iraq	UNMAS IRQ	2017	2018
105	Operation Sea Guardian (Middellandse Zeegebied)	OSG	2018	2019
106	NATO Mission in Iraq	NMI	2018	Heden
107	European-Led Mission Awareness Strait of Hormuz	EMASOH	2020	Heden
108	Global Peace Operations Initiative in West-Afrika	GPOI West-Afrika	2020	Heden
109	Multinationale Taakgroep TAKUBA	TF TAKUBA	2020	Heden
110	The Partnership for Actions in Western Africa	PAWA	2020	Heden
111	Chirurgisch Team in Djibouti	IDR Djibouti	2022	Heden
112	Operation Prosperity Guardian	OPG	2024	2024
113	Oekraïne Forensische Opsporing	OEK FO	2022	Heden
114	Pacific Archer 2024	Pacific Archer	2024	Heden
115	Kosovo Diplomatic Observer Mission in Kosovo	KDOM	1998	2000

	Missie	Afkorting	Begin	Einde
116	United Nations Mission In Syria te Syrië	UNSMIS	2012	2015
117	Forward Support Element Mirage in het Midden-Oosten	FSE Mirage	2015	2024
118	European Union Capacity Building Mission in Niger	EUCAP Sahel Niger	2019	Heden
119	European Union Naval Force Aspides	EUNAVFOR Aspides	2024	Heden
120	UK Carrier Strike Group		2021 2025	2021
121	OTO activiteiten Libanon	OTO Libanon	2023	Heden
122	United Nations Command	UNC	2024	Heden
123	Diverse geclassificeerde speciale Operations			Heden
124	Diverse geclassificeerde onderzeebootmissies		1989	Heden

Bijlage 4 | Lijst van afkortingen

ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ADAPT	After Deployment Adaptive Parenting Tools
APG	Algemene Pensioen Groep
AR	Algemene Rekenkamer
BBB	Bed Bad Brood
BMB	Bureau Medische Beoordeling
BNMO	Bond van Nederlandse Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers
BRD	Bijzondere Regelingen Defensie
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CEAG	Coördinatiecentrum Expertise Arbeidsomstandigheden en Gezondheid
CED-groep	Centrum Educatieve Dienstverlening
CMH	Centraal Militair Hospitaal
CND	Collegiaal Netwerk Defensie
DBMW	Dienst Bedrijfsmaatschappelijk Werk
DCPZ	Dienstencentrum Personele Zorg
DCR	Dienstencentrum Re-integratie
DGI	Duurzaam Gezond Inzetbaar
DGO	Defensie Gezondheidszorg Organisatie
DGV	Diensten Geestelijke Verzorging
DIG	Draaginsigne Gewonden
DJI	Dienst Justitiële Instellingen
DOT	Defensie Organisatie Thuisfront
DOSCO	Defensie Ondersteuningscommando
DPOD	Divisie Personeel & Organisatie Defensie
EGB	Eerstelijns Gezondheidszorg Bedrijf

FMW	Faculteit Militaire Wetenschappen
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
GI	Gevechtsinsigne
GMW	Gespecialiseerd Maatschappelijk Werk(er)
GV	Geestelijk Verzorger
HDP	Hoofddirectie Personeel
HIM	Herinneringsmedailles Internationale Missies
HVUS	Herziening Voorzieningen- en Uitkeringsstelsel
IDEM	Individuele Deelnemers Expeditionaire Missies
IGK	Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht
JDV	Juridische Dienstverlening
KMar	Koninklijke Marechaussee
KNIL	Koninklijk Nederlands-Indisch Leger KTOMM
Bronbeek	Koninklijk Tehuis voor Oud-militairen en Museum Bronbeek
LUMC	Leids Universitair Medisch Centrum
LZV	Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen
MFT	Multi-Family Therapy
MGGZ	Militair Geestelijke Gezondheidszorg
MinDef	Ministerie van Defensie
MIP	Militair Invaliditeit Pensioen
MOD	Militair Oorlogs- en Dienstslachtoffer
MOEDIG	Meerjarig Onderzoek naar de Ervaringen van Defensiemedewerkers na missie/ Inzet en hun welzijn, zorgbehoefte en Gezondheid
MPC	Militair Penitentiair Centrum
MRC	Militair Revalidatie Centrum

NCVD	Nationaal Comité Veteranendag	UMC	Universitair Medisch Centrum
NIMH	Nederlands Instituut voor Militaire Historie	UvA	Universiteit van Amsterdam
NLDA	Nederlandse Defensie Academie	UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
NLVD	Nederlandse Veteranendag	VBMW	Veteranen Bedrijfsmaatschappelijk Werk(er)
NLVi	Stichting Nederlands Veteraneninstituut	VEKTOR	Veteranen Keten Tevredenheid Onderzoek en Rapportage
No	Nationale Ombudsman	VEVA	Veiligheid & Vakmanschap (MBO-opleiding)
NOS	Nuldelijns Ondersteunings Systeem	VFonds	Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg
NPS	Net Promotor Scale	VIBU	Veteranen Intensieve Behandelunit
nationaal VP	nationaal Veteranen Platform	VMA	Verantwoordelijk Militair Arts
NWO/NWA	Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek / Nationale Wetenschapsagenda	VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
ODA	Open Defence Academy	Vo	Veteranenombudsman
OPCO	Operationeel Commando	VOC	Veteranen Ontmoetingscentrum
OPZ	Operationele Personeelszorg	VOS	Veteranenondersteuner
OVA	Stichting Ondersteuning Veteranenactiviteiten	VRS	Veteranen Registratie Systeem
POGB	Platform Onderzoek Geüniformeerde Beroepen in de publieke sector	VTE	Voltijdsequivalent
RMI	Regeling Militaire Inzet	VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport
POH-GGZ	Praktijkondersteuner Huisarts GGZ	WAC	Wetenschappelijke Adviescommissie
ROOT	Reach Out Ondersteunings Team	WGA	Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten
PI	Penitenciaire Inrichting	WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
PTSS	Posttraumatisch Stress Syndroom	Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
RRD	Regeling Reüniefaciliteiten Defensie	WW	Werkloosheidswet
RVS	Regeling Volledige Schadevergoeding	ZC	Zorgcoördinatie / zorgcoördinator
RWT	Rechtspersoon met een Wettelijke Taak	ZW	Ziekwet
R&D	Research & Development		
SitCen	Situatiecentrum		
SMO	Sociaal Medisch Onderzoek		
SMT	Sociaal Medisch Team		
TOS	Trends, Onderzoek & Statistiek		
UNIFIL	United Nations Interim Force In Lebanon		

